

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

LATIJNSCHE EN NEDERLANDSCHE TEKST
UITGEGEVEN DOOR EEN GROEP
DOMINICANEN

GELOOFSVERDEDIGING
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

XIV.

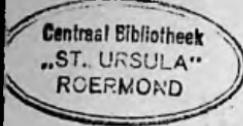
Over de Verstandigheid

(II. II, Q. 47-56)

1938

GELOOFSVERDEDIGING
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

26-2-'62

LIBRARY STAMP

LIBRARY STAMP

861

1961 NOV 20

1961 NOV 20

OVER DE VERSTANDIGHEID.

(II. II, Q. 47-56)

INHOUD

ZEVEN EN VEERTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de verstandigheid op zichzelf beschouwd</i>	1

I ^e Artikel: Is de verstandigheid iets van het ken- of van het streefvermogen?	3
II ^e Artikel: Behoort de verstandigheid alleen tot het prac- tische verstand, of ook tot het bespiegelende?	6
III ^e Artikel: Sluit de verstandigheid de kennis in der afzon- derlijke dingen?	10
IV ^e Artikel: Is de verstandigheid een deugd?	13
V ^e Artikel: Is de verstandigheid een afzonderlijke deugd?	16
VI ^e Artikel: Stelt de verstandigheid het doel vast voor de zedelijke deugden?	21
VII ^e Artikel: Behoort het tot de taak van de verstandig- heid, den juisten middenweg voor de deugden vast te stellen?	24
VIII ^e Artikel: Is het de eigenlijke taak der verstandigheid te bevelen over de handelingen?	27
IX ^e Artikel: Behoort de bezorgdheid tot de verstandig- heid?	30

<i>Xe Artikel:</i> Strekt de verstandigheid zich ook uit tot het bestuur eener gemeenschap?	33
<i>XIe Artikel:</i> Is de verstandigheid, die zich richt op het eigen particulier goed, van dezelfde soort als de verstandigheid, die zich uitstrekkt tot het algemeen welzijn?	37
<i>XIIe Artikel:</i> Is de verstandigheid alleen te vinden bij de bestuurders, of ook bij de onderdanen?	40
<i>XIIIe Artikel:</i> Kan de verstandigheid aanwezig zijn in zedelijc slechte menschen?	43
<i>XIVe Artikel:</i> Is de verstandigheid het bezit van allen, die in staat van genade zijn?	47
<i>XVe Artikel:</i> Bezitten wij de verstandigheid van nature?	50
<i>XVIe Artikel:</i> Kan men door vergeten de verstandigheid verliezen?	55
ACHT EN VEERTIGSTE KWESTIE.	
<i>Over de onderdeelen der verstandigheid</i>	58
<i>Artikel:</i> Kan er bij verstandigheid sprake zijn van drie soorten van onderdeelen?	58
NEGEN EN VEERTIGSTE KWESTIE.	
<i>Over de integreerende of onontbeerlijke deelen der verstandigheid afzonderlijk</i>	66
<i>I^e Artikel:</i> Is de ervaring een onderdeel der verstandigheid?	67

<i>IIe Artikel: Is het inzicht een deel der verstandigheid?</i>	71
<i>IIIe Artikel: Mag men de ontvankelijkheid rekenen als onderdeel der verstandigheid?</i>	74
<i>IV^c Artikel: Is de vindingrijkheid een onderdeel van de verstandigheid?</i>	78
<i>Ve Artikel: Is de redeneerkracht een deel der verstandigheid?</i>	81
<i>VIe Artikel: Is de vooruitziendheid een onderdeel van de verstandigheid?</i>	84
<i>VII^c Artikel: Is de omzichtigheid een onderdeel der verstandigheid?</i>	88
<i>VIIIe Artikel: Is de behoedzaamheid een onderdeel der verstandigheid?</i>	91

VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de subjectieve deelen, of soorten van de verstandigheid</i>	94

<i>I^e Artikel: Kan men spreken van een verstandigheid van den staatsman of regeerde?</i>	95
<i>IIe Artikel: Is de verstandigheid van den staatsburger een afzonderlijke soort van de verstandigheid?</i>	98
<i>III^c Artikel: Is er ook een afzonderlijke verstandigheid in familiezaken?</i>	101
<i>IV^c Artikel: Is het krijgsbeleid een soort van de verstandigheid?</i>	104

EEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de potentieele of bijkomstige onderdeelen van de verstandigheid</i>	107

I ^e Artikel: Is de welberadenheid een deugd?	107
II ^e Artikel: Is de welberadenheid een afzonderlijke deugd, onderscheiden van de verstandigheid?	111
III ^e Artikel: Is de « synesis » een deugd?	114
IV ^e Artikel: Is de « gnomè » een afzonderlijke deugd? ..	118

TWEE EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de gave van raad</i>	122

I ^e Artikel: Behoort de gave van raad tot de zeven gaven van den H. Geest?	122
II ^e Artikel: Houdt de gave van raad verband met de ver- standigheid?	126
III ^e Artikel: Blijft de gave van raad bestaan bij de uitver- korenen in het hemelsche vaderland?	129
IV ^e Artikel: Houdt de vijfde zaligspreking: « Zalig de barmhartigen », verband met de gave van raad? —	133

DRIE EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de onverstandigheid</i>	137

I ^e Artikel: Is de onverstandigheid zonde?	138

<i>IIe Artikel:</i> Is de onverstandigheid een afzonderlijke zonde?	142
<i>IIIe Artikel:</i> Is de overhaasting een zonde, behoorende onder de onverstandigheid?	147
<i>IVe Artikel:</i> Is de onnadenkendheid een afzonderlijke zonde, behoorende onder de onverstandigheid? ..	150
<i>Ve Artikel:</i> Is de onstandvastigheid een ondeugd, behoorende onder de onverstandigheid?	153
<i>VIe Artikel:</i> Ontstaan voornoemde ondeugden uit de onkuischheid?	156

VIER EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de nalatigheid</i>	159

<i>I^e Artikel:</i> Is de nalatigheid een afzonderlijke zonde? ..	159
<i>IIe Artikel:</i> Is de nalatigheid tegengesteld aan de verstandigheid?	162
<i>IIIe Artikel:</i> Kan de nalatigheid doodzonde zijn?	166

VIJF EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de ondeugden tegen de verstandigheid, die een zekere gelijkenis met haar vertoonen</i>	169

<i>I^e Artikel:</i> Is de verstandigheid des vleesches zonde?	169
<i>IIe Artikel:</i> Is de verstandigheid des vleesches doodzonde?	173
<i>IIIe Artikel:</i> Is de sluwheid een afzonderlijke zonde?	176

<i>IVe Artikel:</i> Is de listigheid een zonde, behoorende onder de sluwheid?	180
<i>Ve Artikel:</i> Behoort de bedrieglijkheid tot de sluwheid?	183
<i>VIe Artikel:</i> Is het geoorloofd bezorgd te zijn over tijde- lijke zaken?	185
<i>VIIe Artikel:</i> Moet men bezorgd zijn voor de toekomst?	189
<i>VIIIe Artikel:</i> Vinden dergelijke ondeugden hun oorsprong in de gierigheid?	192

ZES EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de geboden, betreffende de verstandigheid</i>	196

<i>I^e Artikel:</i> Moest een van de tien geboden Gods de ver- standigheid opleggen ?	196
<i>IIe Artikel:</i> Werden de ondeugden, tegengesteld aan de verstandigheid, op passende wijze verboden in het Oude Verbond?	199

ZEVEN EN VEERTIGSTE KWESTIE.

OVER DE DEUGD VAN VERSTANDICHEID OP ZICHZELF BESCHOUWD (1).

(Zestien Artikelen.)

Na de behandeling der goddelijke deugden, volgt die der kardinale deugden. En dan dient allereerst gesproken te worden over de deugd van verstandigheid; ten eerste, over de verstandigheid op zichzelf; ten tweede, over de verdeeling der verstandigheid in soorten en onderdeelen; ten derde, over de gave van den H. Geest, die met haar verwant is; ten vierde, over de ondeugden, die er tegenover staan; ten vijfde, over de geboden, omtrent deze deugd gegeven.

QUAESTIO XLVII.

DE PRUDENTIA SECUNDUM SE IN SEXDECIM ARTICULOS DIVISA.

Consequenter, post virtutes theologicas, primo considerandum est, circa virtutes cardinales. Et primo, de prudentia secundum se; secundo, de partibus ejus; tertio, de dono ei correspondente; quarto, de vitiis oppositis; quinto, de paeceptis ad hoc pertinentibus.

(1) Het woord « *prudentia* » wordt gewoonlijk vertaald door « *voorzichtigheid* ». Opzettelijk wordt hier van deze gelijkte term afgeweken. Want in de huidige ontwikkeling van het Nederlandsche taaleigen dekt « *voorzichtigheid* » niet meer de volle breedte van het begrip « *prudentia* », maar is verengd tot « *behoedzaamheid* ». Om derhalve verwarring van begrippen te voorkomen, meende de vertaler, beter een woord van breedere beteekenis te kunnen nemen. Na zorgvuldig overleg werd het woord « *verstandigheid* » gekozen, waarmee wordt aangeduid de deugd die het praktische verstand vervolmaakt in het besturen der zedelijke handelingen. Na bestudeering der XLVIIe Kwestie zal men besluiten, dat hiermee de beste vertaling gegeven is, en dat daarom de verouderde overzetting « *voorzichtigheid* » als misleidend uit onze catechismusboekjes en geestelijke werken dient te verdwijnen.

Omtrent het eerste punt worden de zestien volgende vragen gesteld:

1. Is de verstandigheid een deugd van het verstand of van den wil?
2. Als zij een deugd van het verstand is, is ze dat dan alleen van het praktische, of ook van het beschouwende verstand?
3. Richt zij zich in haar kennen op de afzonderlijke dingen?
4. Is zij een deugd?
5. Is zij een deugd van de andere onderscheiden?
6. Stelt zij het doel vast voor de zedelijke deugden?
7. Bepaalt zij voor de zedelijke deugden den juisten middenvweg?
8. Is het haar wezenlijke taak te bevelen?
9. Behoort bezorgdheid tot de verstandigheid?
10. Strekt de verstandigheid zich ook uit tot het bestuur van een gemeenschap?
11. Is de verstandigheid, die gericht is op het eigen goed, gelijksoortig met die, welke gericht is op het goed van de gemeenschap?
12. Wordt de verstandigheid gevonden bij de bestuurders alleen of ook bij de onderdanen?
13. Kan zij aanwezig zijn bij slechte menschen?
14. Is zij het bezit van alle goeden?
15. Is zij ons van nature eigen?
16. Kan zij verloren gaan door vergeten?

Circa primum queruntur sexdecim: 1. Utrum prudentia sit in voluntate, vel ratione. — 2. Si est in ratione, utrum in practica tantum, vel etiam in speculativa. — 3. Utrum sit cognoscitiva singularium. — 4. Utrum sit virtus. — 5. Utrum sit virtus specialis. — 6. Utrum praestitut finem virtutibus moralibus. — 7. Utrum constituat medium in eis. — 8. Utrum praecipere sit proprius actus ejus. — 9. Utrum solicitude vel vigilancia pertineat ad prudentiam. — 10. Utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis. — 11. Utrum prudentia quae est respectu boni proprii sit eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune. — 12. Utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus. — 13. Utrum inveniatur in malis. — 14. Utrum inveniatur in omnibus bonis. — 15. Utrum insit nobis a natura. — 16. Utrum perdatur per oblivionem.

I^e ARTIKEL.

Is de verstandigheid iets van het ken- of van het streefvermogen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid niet in het ken- maar in het streefvermogen is. — I. Augustinus zegt immers: « *De verstandigheid is de liefde, die met schranderheid datgene uitkiest, waardoor ze bevorderd wordt boven datgene waardoor ze belemmerd wordt.* » De liefde nu zetelt niet in het ken- maar in het streefvermogen. Derhalve berust ook de verstandigheid in het streefvermogen.

2. Zooals uit de juist gegeven definitie blijkt, is het de taak van de verstandigheid, met schranderheid te kiezen. Ook werd vroeger reeds bewezen (I. II. 13^e Kw. 1^e Art.), dat de keuze een werking is van het streefvermogen. Dus is de verstandigheid niet iets van het ken- maar van het streefvermogen.

3. De Wijsgeer zegt: « *Wie met opzet faalt in de kunst, verdient minder afkeuring dan wie opzettelijk faalt in de verstandigheid en de andere deugden.* » De zedelijke deugden, die hier bedoeld zijn, zetelen in het streefvermogen, terwijl de kunst iets

ARTICULUS I.

Utrum prudentia sit in vi cognoscitiva, an in appetitiva.

[1-2. q. 56. art. 2. ad 3. et 3. Dist. 33. q. 2. art. 4. qla. 4.
6. Ethic. lect. 4.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in vi cognoscitiva, sed in vi appetitiva. Dicit enim Augustinus in lib. de Morib. Eccl. [cap. 15.]: « Prudentia est amor ea quibus adjuvatur ab eis quibus impeditur sagaciter eligens ». Sed amor non est in vi cognoscitiva, sed in appetitiva. Ergo prudentia est in vi appetitiva.

2. PRÆTEREA, sicut ex praedicta definitione appareat, ad prudentiam pertinet eligere sagaciter. Sed electio est actus appetitivæ virtutis, ut supra habitum est. Ergo prudentia non est in vi cognoscitiva, sed in vi appetitiva.

3. PRÆTEREA, Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 5.] quod « in arte quidem volens eligibilior est: circa prudentiam autem, minus, quemadmodum et circa virtutes ». Sed virtutes morales, de quibus ibi loquitur, sunt

is van het verstand. Dus is de verstandigheid eerder iets van het streefvermogen dan van het verstand.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt: « *De verstandigheid is de kennis van wat men moet nastreven of vermijden.* »

LEERSTELLING. — Isidorus zegt: « *Voorzichtig wordt genoemd, die vooruitziet, want hij heeft doorzicht en ziet den afloop van het ongewisse.* ». Het zien is echter een werking van het kenvermogen, en niet van het streefvermogen. Het is dus duidelijk, dat de verstandigheid onmiddellijk behoort tot het kenvermogen. Niet echter tot het zintuigelijk kenvermogen, want daardoor wordt alleen gekend, wat nabij en in het bereik der zintuigen ligt. Maar het toekomstige te kennen uit het verleden en het heden, — wat de taak van de verstandigheid is, — komt alleen aan het verstand toe. Want dit gebeurt door een soort vergelijking en redeneering. Waaruit dus blijkt, dat de verstandigheid in den vollen en eigenlijken zin zetelt in het verstand.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De wil beweegt, zoals vroeger werd uiteengezet (I. 83^e Kw. 4^e Art.), alle vermo-

in parte appetitiva, ars autem in ratione. Ergo prudentia magis est in parte appetitiva quam in ratione.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 61]: « Prudentia est cognitio rerum appetendarum et fugiendarum ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut Isidorus dicit, in lib. 10. Etymol. [ad lit. P], « prudens dicitur quasi porro videns: perspicax enim est, et incertorum videt casus ». Visio autem non est virtutis appetitivae, sed cognoscitivae. Unde manifestum est quod prudentia directe pertinet ad vim cognoscitivam. Non autem ad vim sensitivam: quia per eam cognoscimus solum ea quae praesto sunt et sensibus offeruntur. Cognoscere autem futura ex praesentibus vel praeteritis, quod pertinet ad prudentiam, proprie rationis est: quia hoc per quamdam collationem agitur. Unde relinquitur quod prudentia proprie sit in ratione.

AD PRIMUM ergo dicendum quod, sicut supra dictum est [part. I. q. 83. art. 4.], voluntas movet omnes potentias ad suos actus. Primus autem

gens tot hunne werkingen. De eerste daad nu van het streefvermogen is beminnen, zooals eveneens werd aangetoond (I. II. 25° Kw. 1^e en 2^e Art.). En zóó wordt de verstandigheid ook wel liefde genoemd, niet naar haar wezen, maar in zoover de liefde beweegt tot verstandig handelen. Daarom ook voegt Augustinus later aan zijn uitlating toe, dat « *de verstandigheid een liefde is, die datgene waardoor zij bevordert wordt in haar streven naar God, goed kan onderscheiden van datgene, wat haar in dit streven hindert* ». Men kan dus van de liefde zeggen, dat zij onderscheidt in zooverre zij het verstand beweegt tot onderscheiden.

2. De verstandige mensch beschouwt het verwijderde tot bevordering of verhindering van wat op het oogenblik gedaan moet worden. Hieruit blijkt, dat de verstandigheid de dingen, die zij beschouwt, ordent tot iets anders als zijnde hun doel. Wat tot een doel geordend wordt, valt onder het beraad van het verstand en de keuze van het streefvermogen. Van welke beide het beraad meer in eigenlijken zin tot de verstandigheid behoort; de Wijsgeer zegt immers, dat de verstandige is : *wel-beradend*. Maar omdat de keuze het beraad veronderstelt, — zij is immers « *het begeeren van het vooraf beradene* », zooals in de Ethica staat — daarom kan ook het kiezen toegeschreven worden aan de verstandigheid. Maar dan slechts, inzoover de verstandigheid de keuze leidt door het beraad.

actus appetitiae virtutis est amor, ut supra dictum est [I-2. q. 25. art. 1. et 2.]. Sic ergo prudentia dicitur esse amor non quidem essentialiter, sed inquantum amor movet ad actum prudentiae. Unde et postea subdit Augustinus quod « *prudentia est amor bene discernens ea quibus adjuvetur ad tendendum in Deum ab his quibus prudentia impeditiri potest* ». Dicitur autem amor discernere, inquantum movet rationem ad discernendum.

AD SECUNDUM dicendum quod prudens considerat ea quae sunt procul inquantum ordinantur ad adjuvandum vel impediendum ea quae sunt praesentialiter agenda. Unde patet quod ea quae considerat prudentia ordinantur ad alia sicut ad finem. Eorum autem quae sunt ad finem est consilium in ratione et electio in appetitu. Quorum duorum consilium magis proprie pertinet ad prudentiam: dicit enim Philosophus in 6. Ethic. [cap. 5.], quod prudens est « *bene consiliativus* ». Sed quia electio presupponit consilium, est enim « *appetitus praeconsiliati* », ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 2.]; ideo etiam eligere potest attribui prudentiae consequenter, inquantum scilicet electionem per consilium dirigit.

3. Het mooie van de verstandigheid bestaat niet alleen in het overwegen, maar in het omzetten van het overwogene in daden. Want de daad is het doel van het praktische verstand. Wanneer hierin dus een tekort valt aan te wijzen, is dit vooral in strijd met de verstandigheid. Want is het doel voor elk ding het voor-naamste, dan is ook een tekort ten opzichte van het doel het ergste. En daarom voegt de Wijsgeer er op dezelfde plaats nog bij, dat de verstandigheid *niet enkel bestaat in het verstandelijke inzicht*, zooals de kunst; zij omvat immers ook, zooals gezegd, de toepassing op de handelingen, wat geschiedt door den wil.

IIe ARTIKEL.

Behoort de verstandigheid alleen tot het praktische verstand of ook tot het bespiegelende?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid niet alleen tot de praktische rede, maar ook tot de bespiegelende behoort. — 1. In het *Boek der Spreuken* (10. 23) wordt immers gezegd: « *Wijsheid is voor den man verstandigheid* ». Maar de

AD TERTIUM dicendum quod laus prudentiae non consistit in sola consideratione, sed in applicatione ad opus quod est finis practicae rationis. Et ideo si in hoc defectus accidat, maxime est contrarium prudentiae: quia sicut finis est potissimum in unoquoque, ita et defectus qui est circa finem est pessimus. Unde ibidem Philosophus subdit quod prudentia « non est solum cum ratione, sicut ars »: habet enim, ut dictum est, applicationem ad opus, quod fit per voluntatem.

ARTICULUS II.

Utrum prudentia pertineat solum ad rationem practicam, an etiam ad speculativam.

[1-2. q. 56. art. 3. et 3. Dist. 33. q. 2. art. 4. qla. 4.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non solum pertineat ad rationem practicam, sed etiam ad speculativam. Dicitur enim lib.

wijsheden bestaat voornamelijk in de bespiegeling. Bijgevolg ook de verstandigheid.

2. Ambrosius zegt: « *De verstandigheid heeft tot taak het nazoeken van het ware, en wekt het verlangen naar vollediger kennis* ». Dit behoort tot het bespiegelende verstand. Dus is de verstandigheid in het beschouwende verstand.

3. De Wijsgeer plaatst kunst en verstand in hetzelfde zielsvermogen, zooals blijkt uit zijn *Ethica*. Nu zijn er niet enkel praktische kunsten, maar ook beschouwende, zooals blijkt uit de vrije kunsten. Derhalve is er ook een praktische verstandigheid en een speculatieve.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt, dat de verstandigheid is : « *het rechte begrip van hetgeen te doen staat* ». Dit hoort enkel onder de praktische rede. Derhalve behoort de verstandigheid enkel tot het praktische verstand.

LEERSTELLING. — De Wijsgeer zegt in zijn *Ethica* dat « *het voor een verstandig man een vereischte is, zich goed te kunnen beraad* ». Het beraad nu loopt over hetgeen door ons gedaan

Prov. 10. [v. 23]: « *Sapientia est viro prudentia* ». Sed sapientia principalius consistit in contemplatione. Ergo et prudentia.

2. PRÆTEREA, Ambrosius dicit in 1. de Off. [cap. 24.]: « *Prudentia in veri investigatione versatur, et scientiae plenioris infundit cupiditatem* ». Sed hoc pertinet ad rationem speculativam. Ergo prudentia consistit etiam in ratione speculativa.

3. PRÆTEREA, in eadem parte animae ponitur a Philosopho ars et prudentia; ut patet in 6. Ethic. [cap. 1.]. Sed ars non solum invenitur practica, sed etiam speculativa; ut patet in artibus liberalibus. Ergo prudentia invenitur et practica et speculativa.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 5.] quod prudentia, est recta ratio agibilium. Sed hoc non pertinet nisi ad rationem practicam. Ergo prudentia non est nisi in ratione practica.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 5.] « *prudentis est bene posse consiliari* ». Consilium autem est

moet worden in betrekking tot een of ander doel. En de rede, die zich bezig houdt met de middelen tot een doel is de praktische rede. Bijgevolg is het duidelijk, dat de verstandigheid alleen berust in de praktische rede.

ANTWOORD CP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals vroeger is uiteengezet (45^e Kw. 1^e en 3^e Art.), beschouwt de wijsheid de diepste oorzaak op zich genomen. Bijgevolg behoort het beschouwen der diepste oorzaak in een of anderen tak van kennis ook tot de wijsheid op dat gebied. De diepste oorzaak op het gebied der menschelijke handelingen is dat doel, hetwelk heel het menschelijk leven beheerscht. Op dit doel is de verstandigheid gericht. Want de Wijsgeer zegt, dat hij, die goed redeneert met betrekking tot een of ander bijzonder doel, — b.v. de overwinning, — verstandig genoemd wordt, niet absoluut, maar alleen op dat terrein, — b.v. in krijgszaken; eveneens wordt hij, die goed redeneert met betrekking tot het goed leven in zijn geheel, absoluut verstandig genoemd. Zoo is het duidelijk, dat de verstandigheid is: wijsheid op het gebied van het menschelijk leven. Maar zij is niet de wijsheid in absoluten zin, want zij richt zich niet op de diepste oorzaak van alles. Zij houdt zich immers bezig met het menschelijk-

de his quæ sunt per nos agenda in ordine ad finem aliquem. Ratio autem eorum quæ sunt agenda propter finem est ratio practica. Unde manifestum est quod prudentia non consistit nisi in ratione practica.

AD PRIMUM ergo dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 45. art. 1.], sapientia considerat causam altissimam simpliciter. Unde consideratio causae altissimae in quolibet genere pertinet ad sapientiam in illo genere. In genere autem humanorum actuum, causa altissima est finis communis toti vitae humanae. Et hunc finem intendit prudentia: dicit enim Philosophus in 6. Ethic. [cap. 5.], quod sicut ille qui ratiocinatur bene ad aliquem finem particularem, puta ad victoriam, dicitur esse prudens non simpliciter, sed in hoc genere, scilicet in rebus bellicis; ita ille qui bene ratiocinatur ad totum bene vivere dicitur prudens simpliciter. Unde manifestum est quod prudentia est sapientia in rebus humanis: non autem sapientia simpliciter, quia non est circa causam altissimam simpliciter; est enim circa

goede, en de mensch is niet het hoogste van alles. En daarom wordt zoo teekenend gezegd, dat de verstandigheid « *de wijsheid is voor den man* », en niet absoluut: *de wijsheid*.

2. Ambrosius en ook Tullius gebruiken het woord « *prudentia* » in breederen zin voor alle menschelijke kennis, zoowel practische als speculatieve. Bovendien kan men het begrijpen van het beschouwende verstand ook opvatten als iets gewilds. En dan valt het, voorzoover het de uitoefening van deze verstandsdaad geldt, onder de keuze en het beraad. Zoodat men dan toch kan zeggen, dat het staat onder de leiding van de verstandigheid. Maar naar haar inhoud, d.i. in zoover zij zich richt op een voorwerp, dat noodzakelijk waar is, valt de begripsdaad noch onder het beraad, noch onder de verstandigheid.

3. Iedere toepassing van het rechte begrip op iets, dat gemaakt kan worden, behoort tot de kunst. Maar tot de verstandigheid behoort alleen de toepassing van het juiste begrip op iets waarom-trent overleg gepleegd moet worden. Dat is, waarbij geen vast-omschreven wegen bestaan om tot een doel te komen, zoals gezegd wordt in de *Ethica*. Omdat nu het speculatieve verstand

bonum humanum, hoc (1) autem non est optimum eorum quae sunt. Et ideo signanter dicitur quod prudentia est « sapientia vera » (2), non autem sapientia simpliciter.

AD SECUNDUM dicendum quod Ambrosius et etiam Tullius [lib. 2. de Invent.], nomen prudentiae largius sumunt pro qualibet cognitione humana tam speculativa quam practica.

Quamvis dici possit quod ipse actus speculativa rationis, secundum quod est voluntarius, cadit sub electione et consilio quantum ad suum exercitium, et per consequens cadit sub ordinatione prudentiae. Sed quantum ad suam speciem, prout comparatur ad objectum, quod est verum necessarium, non cadit sub consilio nec sub prudentia.

AD TERTIUM dicendum quod omnis applicatio rationis rectae ad aliquid factibile pertinet ad artem. Sed ad prudentiam non pertinet nisi applicatio rationis rectae ad ea de quibus est consilium. Et hujusmodi sunt: in quibus non sunt viae determinatae perveniendi ad finem; ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 3.]. Quia ergo ratio speculativa quaedam facit, puta syllogismum,

(1) L.: homo, loco « *hoc* ».

(2) L.: « *sapientia viro* ».

sommige dingen maakt, b.v. een sluitrede, een volzin e.d., waarbij het op bepaalde vastomschreven wegen te werk gaat, daarom kan men hier wel van kunst spreken, niet van verstandigheid. En daarom bestaat er wel zooiets als een speculatieve kunst, maar geen speculatieve verstandigheid.

IIIe ARTIKEL.

Sluit de verstandigheid de kennis in der afzonderlijke dingen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid niet de kennis der afzonderlijke dingen omvat. — 1. De verstandigheid zetelt immers, zooals is aangetoond (1^e en 2^e Art. van deze Kw.), in het verstand. Maar « *het verstand richt zich op het algemeene* », zooals in de *Physica* gezegd wordt. Derhalve omvat de verstandigheid alleen de kennis van het algemeene.

2. Het getal der afzonderlijke dingen loopt in het oneindige. Het oneindige kan echter door de rede niet begrepen worden. Dus is de verstandigheid, die immers de rechte rede is, niet gericht op de afzonderlijke dingen.

propositionem et alia hujusmodi, in quibus proceditur secundum certas et determinatas vias; inde est quod respectu horum potest salvari ratio artis, non autem ratio prudentiae. Et ideo invenitur aliqua speculativa ars, non autem aliqua prudentia.

ARTICULUS III.

Utrum prudentia sit cognoscitiva singularium.

[6. Ethic. lect. 6. et 7.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit cognoscitiva singularium. Prudentia enim est in ratione, ut dictum est [art. 1. huj. q.]. Sed « *ratio est universalium* », ut dicitur in 1. Physic. [cap. 5.]. Ergo prudentia non est cognoscitiva nisi universalium.

2. **PRÆTEREA**, singularia sunt infinita. Sed infinita non possunt comprehendiri a ratione. Ergo prudentia, quae est ratio recta, non est singularium.

3. Het particuliere wordt gekend door de zintuigen. De verstandigheid is echter niet in de zintuigen: want velen hebben zeer scherpe uiterlijke zintuigen, maar zijn verre van verstandig. Derhalve is de verstandigheid niet gericht op het afzonderlijke.

Daartegenover staat echter wat de Wijsgeer zegt, dat « *de verstandigheid niet alleen gericht moet zijn op het algemeene, maar ook het afzonderlijke dient te kennen* ».

LEERSTELLING. — Reeds werd aangetoond (1^e Art. van deze Kw. 2^e Antw.), dat tot de verstandigheid niet alleen behoort de beschouwing van de algemeene zedelijke beginselen, maar ook de toepassing daarvan op de handeling. Want dit is het doel der praktische rede. Niemand kan echter behoorlijk iets op iets anders toepassen, wanneer hij niet kent: en hetgeen toegepast moet worden, en ook datgene, waarop het toegepast moet worden. Bij elke handeling nu geldt het een afzonderlijk geval. En daarom moet een *verstandig* mensch niet alleen de algemeene beginselen der rede kennen, maar ook het afzonderlijke geval, waar het bij een handeling om gaat.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De rede is weliswaar

3. PRÆTEREA, particularia per sensum cognoscuntur. Sed prudentia non est in sensu: multi enim habentes sensus exteriores perspicaces non sunt prudentes. Ergo prudentia non est singularium.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 7.], quod « *prudentia non est universalium solum, sed oportet etiam singularia cognoscere* ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 1. huj. q. ad 3.], ad prudentiam pertinet non solum consideratio rationis, sed etiam applicatio ad opus, quod est finis practicae rationis. Nullus autem potest convenienter alteri aliquid applicare nisi utrumque cognoscat, scilicet et id quod applicandum est et id cui applicandum est. Operationes autem sunt in singularibus. Et ideo necesse est quod prudens et cognoscat universalia principia rationis, et cognoscat singula, circa quae sunt operationes.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ratio primo quidem et principaliter est

op de eerste plaats en hoofdzakelijk op het algemeene gericht, maar toch kan zij algemeene beginselen op afzonderlijke gevallen toepassen. Vandaar ook zijn de conclusies van een redeneering niet alleen algemeen maar kunnen ook particulier zijn. Want het verstand strekt zich door een zekere reflexie ook uit tot het stoffelijke naar het gezegde uit *De Anima*.

2. Aangezien het oneindig aantal afzonderlijke gevallen onmogelijk door het verstand kan overzien worden, zijn zooals in het *Boek der Wijsheid* gezegd wordt (9. 14) « *onze beschikkingen onzeker* ». Maar door de ondervinding wordt dit onoverzienbaar aantal mogelijke gevallen teruggebracht tot enkele groepen van gevallen, die bij den gewonen gang van zaken voorkomen. Voor de menschelijke verstandigheid is het voldoende, dat men deze gevallen kent.

3. Naar het woord van den Wijsgeer, zetelt de verstandigheid niet in de uiterlijke zintuigen, waardoor wij in eigenlijken zin de zinnelijk-waarneembare dingen kennen. Maar wel in de innerlijke. Deze worden door de herinnering en de ervaring vervolmaakt tot het vormen van een prompt oordeel over de ondervonden afzonderlijke gevallen. Echter niet zoo, dat de verstandigheid in de innerlijke zintuigen zou zijn als in haar eigenlijke zetel. Zij is hoofdzakelijk in de rede, maar door toepassing strekt zij zich ook uit tot die innerlijke zintuigen.

universalium: potest tamen universales rationes ad particularia applicare (unde syllogismorum conclusiones non solum sunt universales, sed etiam particulares); quia intellectus per quamdam reflexionem se ad materiam extendit, ut dicitur in 3. de Anima [cap. 4.].

AD SECUNDUM dicendum quod quia infinitas singularium non potest ratione humana comprehendi, inde est quod sunt « *incertae providentiae nostrae* », ut dicitur Sap. 9. [v. 14]. Tamen per experientiam singularia infinita reducuntur ad aliqua finita quae ut in pluribus accident, quorum cognitio sufficit ad prudentiam humanam.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 8.], prudentia non consistit in sensu exteriori, quo cognoscimus sensibilia propria: sed in sensu interiori, qui perficitur per memoriam et per experimentum ad prompte judicandum de particularibus expertis. Non tamen ita quod prudentia sit in sensu interiori sicut in subjecto principali: sed principaliter quidem est in ratione, per quamdam autem applicationem pertingit ad hujusmodi sensum.

IVe ARTIKEL.

Is de verstandigheid een deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid geen deugd is. — 1. Augustinus zegt, dat de verstandigheid is « *de kennis van wat men moet nastreven en vluchten* ». Maar kennis staat tegenover deugd, zoals blijkt uit *De Praedicamentis*. Daarom is de verstandigheid geen deugd.

2. Bij deugdzaamheid is verder geen deugd noodig. Maar bij kunstvaardigheid behoort wel deugd. Aldus de Wijsgeer. Dus is de kunstvaardigheid zelf geen deugd. Tot kunstvaardigheid behoort echter verstandigheid. Immers er wordt in het *Boek Paralipomenon* (2. 14) van Hiram gezegd: « *Die verstaat allerlei snijwerk te snijden en met verstand te ontwerpen al wat voor het werk noodig is* ». Dus is de verstandigheid zelf geen deugd.

3. Geen deugd is mogelijk zonder gematigdheid. Maar bij verstandigheid is er geen maat. Er wordt toch niet zonder reden in het *Boek der Spreuken* (23. 4) gezegd : « *Stel perken aan uw overleg* ». Dus is de verstandigheid geen deugd.

ARTICULUS IV.

Utrum prudentia sit virtus.

[I-2. q. 57. art. 5. ad 3. et q. 61. art. 1.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit virtus. Dicit enim Augustinus, in 1 de Lib. Arb. [cap. 13.], quod prudentia est « *appetendarum et vitandarum rerum scientia* ». Sed scientia contra virtutem dividitur, ut patet in *Praedic.* [cap. 6.]. Ergo prudentia non est virtus.

2. PRÆTEREA, virtutis non est virtus. Sed « *artis est virtus* »; ut Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 5.]. Ergo ars non est virtus. Sed in arte est prudentia: dicitur enim 2. Paral. 2. [v. 14] de Hiram, quod sciebat « *caelare omnem sculpturam, et adinvenire prudenter quodcumque in opere necessarium est* ». Ergo prudentia non est virtus.

3. PRÆTEREA, nulla virtus potest esse immoderata. Sed prudentia est immoderata: alioquin frustra diceretur Prov. 23. [v. 4]: « *Prudentiae tuae pone modum* ». Ergo prudentia non est virtus.

Daartegenover staat echter het woord van Gregorius, dat verstandigheid, matigheid, sterkte en rechtvaardigheid alle vier deugden zijn.

LEERSTELLING. — Bij de behandeling der deugden in het algemeen (I. II. 55^e Kw. 3^e Art.) werd gezegd, dat deugd is : wat den bezitter ervan met zijn handelingen goed maakt. Goed kan echter in twee beteekenissen gezegd worden. Ten eerste: materieel, van de zaak, die goed is; ten tweede: formeel, naar het wezen van het goede. Het goede nu als zoodanig, is het voorwerp van het streefvermogen. Hieruit valt de volgende conclusie af te leiden: elke vaardigheid die leidt tot een goede verstandswerking, de rechtgeaardheid van het streefvermogen daarbij buiten beschouwing latende, bezit des te minder het karakter van deugd, naarmate zij meer leidt tot het goede in materiëelen zin, tot iets dat goed is, ongeacht het wezen van goed. Daarentegen bezitten in meerdere mate het karakter van deugd die vaardigheden, welke verband houden met de rechtgeaardheid van het streefvermogen. Want deze leiden niet alleen tot het goede in materiëelen, maar ook in fermeelen zin, d.i. tot datgene, wat goed is naar het wezen van goed. — Tot de verstandigheid nu behoort, zoals gezegd (1^e Art. 3^e Antw. en 3^e Art. van deze Kw.) de

SED CONTRA est, quod Gregorius in 2. Mor. [cap. 49.], prudentiam, temperantiam, fortitudinem et justitiam dicit esse quatuor virtutes.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 55. art. 3. arg. Sed. cont.], cum de virtutibus in communi ageretur, « virtus est quae bonum facit habentem et opus ejus bonum reddit ». Bonum autem dici potest dupliciter: uno modo, materialiter, pro eo quod est bonum, alio modo, formaliter, secundum rationem boni. Bonum autem, inquantum hujusmodi, est objectum appetitiae virtutis. Et ideo si qui habitus sunt qui faciant rectam considerationem rationis non habito respectu ad rectitudinem appetitus, minus habent de ratione virtutis, tamquam ordinantes ad bonum materialiter, idest ad id quod est bonum non sub ratione boni: plus autem habent de ratione virtutis habitus illi qui respiciunt rectitudinem appetitus, quia respiciunt bonum non solum materialiter, sed etiam formaliter, idest id quod est bonum sub ratione boni. Ad prudentiam autem pertinet, sicut dictum est [art. 1. huj. q. ad 3. et art. 3.], applicatio-

toepassing van het door de algemeene zedelijke beginselen geordende verstand op de handelingen. Dit is niet mogelijk zonder een goedegeordend streefvermogen. En daarom bezit het verstand niet alleen dat vaardigheids-karakter der andere verstandelijke vaardigheden, maar eveneens dat der zedelijke vaardigheden (de deugden). Waaronder zij dan ook gerekend wordt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Augustinus gebruikt op die plaats het woord kennis in een wijdere betekenis voor ieder gebruik van het gezond verstand.

2. De Wijsgeer zegt, dat bij kunstvaardigheid nog deugd noodig is, omdat de kunst geen rechtgeaardheid van het streefvermogen insluit. Daarom is voor een goed gebruik der kunstvaardigheid de deugd een vereischte voor den mensch, want deugd leidt tot de rechtgeaardheid van het streefvermogen. Onder alles nu, wat tot de kunst behoort treft men de verstandigheid niet aan : èn omdat de kunst zich richt op een afzonderlijk doel, èn omdat zij vast-omschreven middelen bezit, om tot haar doel te geraken. Toch zegt men wel bij wijze van vergelijking, dat iemand verstandig handelt bij de uitoefening van zijn kunst. Want in sommige kunsten is, wegens de onzekerheid der middelen om tot het doel te komen,

rectae rationis ad opus, quod non fit sine appetitu recto. Et ideo prudentia non solum habet rationem virtutis quam habent aliae virtutes intellectuales; sed etiam habet rationem virtutis quam habent aliae virtutes morales, quibus etiam connumeratur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Augustinus ibi large accepit scientiam pro qualibet recta ratione.

AD SECUNDUM dicendum quod Philosophus dicit artis esse virtutem, quia non importat rectitudinem appetitus, et ideo ad hoc quod homo recte utatur arte, requiritur quod habeat virtutem, quae faciat rectitudinem appetitus. Prudentia autem non habet locum in his quae sunt artis: tum quia ars ordinatur ad aliquem particularem finem; tum quia ars habet determinata media per quae pervenitur ad finem. Dicitur tamen aliquis prudenter operari in his quae sunt artis per similitudinem quamdam: in quibusdam autem artibus, propter incertitudinem eorum quibus pervenitur

beraad noodig. Zoo o.a. in de geneeskunst en de scheepvaart-kunst, naar blijkt uit de *Ethica*.

3. Dit gezegde van den Wijzen Man betekent niet, dat de verstandigheid zelf gematigd moet worden, maar dat aan de andere deugden *met verstand* een maat moet gesteld worden.

Ve ARTIKEL.

Is de verstandigheid een afzonderlijke deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de verstandigheid geen afzonderlijke deugd is. — 1. Geen enkele afzonderlijke deugd mag opgenomen worden in de algemeene definitie van deugd. De verstandigheid wordt echter wel opgenomen in de algemeene deugd-definitie. Want in de *Ethica* staat, dat de deugd is « *een vaardigheid in het kiezen van den middelweg, van onzen kant te bepalen door het verstand; zooals een verstandig mensch het zou bepalen* ». Onder het juist-oordeelend verstand verstaat men het

ad finem, necessarium est consilium, sicut in medicinali et in navigatoria, ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 3.]

AD TERTIUM dicendum quod illud dictum Sapientis non est sic intelligendum quod (1) ipsa prudentia sit moderanda: sed quia secundum prudentiam est alii modus imponendus.

ARTICULUS V.

Utrum prudentia sit virtus specialis.

[3. Dist. 9. q. 1. art. 1. qla. 2. et Dist. 33. q. 1. art. 1. qla. 2.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit specialis virtus. Nulla enim specialis virtus ponitur in communi definitione virtutis. Sed prudentia ponitur in communi definitione virtutis: quia in 2. Ethic. [cap. 6.] definitur virtus « *habitus electivus in mediocritate (1) existens determinata ratione quoad nos, prout sapiens determinabit* »; recta autem

(1) L.: quasi.

(1) L.: in medietate.

verstand, dat « verstandig » oordeelt, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Dus is de verstandigheid geen afzonderlijke deugd.

2. De Wijsgeer zegt, dat « *de zedelijke deugd ons goed doet handelen ten opzichte van het doel, de verstandigheid ten opzichte van de middelen, om tot het doel te komen* ». Maar bij iedere deugd moet iets gedaan worden om tot het doel te geraken. Daar de verstandigheid dus bij iedere deugd aanwezig moet zijn, is zij geen afzonderlijke deugd.

3. Een afzonderlijke deugd moet een afzonderlijk voorwerp hebben. De verstandigheid heeft geen afzonderlijk voorwerp; immers zij is « *het verstand dat een gezond oordeel velt over de daad, die verricht moet worden* » zooals in de *Ethica* gezegd wordt. En de handelingen omvatten alle werken van deugd. Dus kan de verstandigheid geen afzonderlijke deugd zijn.

Daartegenover staat echter, dat de verstandigheid bij de andere deugden ingedeeld, op één lijn mee gesteld wordt. Zoo staat er in het *Boek der Wijsheid* (8. 7) : « *Matigheid en verstandigheid onderwijst zij, rechtvaardigheid en kracht* ».

LEERSTELLING. — Handeling en vaardigheid verkrijgen hun

ratio intelligitur secundum prudentiam, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 13.].
Ergo prudentia non est specialis virtus.

2. PRÆTEREA, Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 13.] quod « *virtus moralis recte facit operari finem, prudentia autem ea quae sunt ad finem* ». Sed in qualibet virtute sunt aliqua operanda propter finem. Ergo prudentia est in qualibet virtute. Non est ergo virtus specialis.

3. PRÆTEREA, specialis virtus habet speciale objectum. Sed prudentia non habet speciale objectum: est enim recta ratio agibilium, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 5.] ; agibia autem sunt omnia opera virtutum. Ergo prudentia non est specialis virtus.

SED CONTRA est quod con dividitur et con numeratur aliis virtutibus: dicitur enim Sap. 8. [v. 7] : « *Sobrietatem et prudentiam docet, justitiam et virtutem* ».

RESPONDEO dicendum quod cum actus et habitus recipient speciem ex

soortindeeling naar haar voorwerpen, zooals vroeger reeds werd aangetoond. (I. II. 1^e Kw. 3^e Art.; 18^e Kw. 2^e Art. en 54^e Kw. 2^e Art.). Die vaardigheid, waaraan een afzonderlijk en van alle andere onderscheiden voorwerp beantwoordt, zal daarom ook een afzonderlijke vaardigheid moeten zijn. En is zij tevens gericht op het "goede", dan is zij een afzonderlijke deugd. Nu noemt men iets een afzonderlijk voorwerp, niet inzover het beschouwd wordt als ding in het algemeen, maar inzover het beschouwd wordt naar een bepaald opzicht, zooals vroeger is aangetoond (I. II. 54^e Kw. 2^e Art. 1^e Antw.). Want een en dezelfde zaak kan voorwerp zijn van verschillende afzonderlijke vaardigheden, en zelfs van verschillende afzonderlijke werkvermogens naar de verschillende beschouwingen, waartoe zij aanleiding geeft. Met dien verstande, dat er voor een onderscheid in werkvermogen een groter onderscheid van voorwerp vereischt wordt, dan voor een onderscheid in vaardigheid : daar er in één werkvermogen meerdere vaardigheden mogelijk zijn, zooals vroeger werd uiteengezet (I. II. 54e Kw. 1e Art.). Waaruit blijkt, dat het onderscheid in voorwerp, hetwelk een onderscheid in werkvermogen geeft, zeker een onderscheid in vaardigheid ten gevolge heeft.

De conclusie is dus, dat de verstandigheid, als zijnde een deugd van het verstand, van de andere verstandelijke vaardigheden

objectis, ut ex supradictis patet [1-2. q. 1. art. 3. et q. 18. art. 2. et q. 54. art. 2.], necesse est quod habitus cui respondet speciale objectum ab aliis distinctum specialis sit habitus: et si est bonus, est specialis virtus. Speciale autem objectum dicitur non solum (2) secundum materialem considerationem ipsius, sed magis secundum rationem formalem, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 54. art. 2. ad 1.]: nam una et eadem res cadit sub actu diversorum habituum, et etiam diversarum potentiarum, secundum rationes diversas. Major autem diversitas objecti requiritur ad diversitatem potentiae quam ad diversitatem habitus: cum plures habitus inveniantur in una potentia, ut supra dictum est [1-2. q. 54. art. 1.]. Diversitas ergo rationis objecti quae diversificat potentiam, multo magis diversificat habitum. Sic ergo dicendum quod cum prudentia sit in ratione, ut dictum est [art. 1. huj. q.], diversificatur quidem ab aliis virtutibus

(2) L.: omittit solum.

onderscheiden is doordat haar voorwerpen onderscheiden zaken zijn. Want wijsheid, wetenschap en begrip, gaan over noodzakelijke dingen; kunst en verstandigheid over wisselvallige. De kunst is weer gericht op iets, dat *gemaakt* en in de stof buiten ons veroorzaakt moet worden, zooals een huis, een mes, en meer dergelijke zaken. De verstandigheid is daarentegen gericht op iets, dat *gedaan* moet worden en in den maker zelf is, zooals vroeger werd uiteengezet (I. II. 57 Kw. 4^e Art.). — Van de zedelijke vermogens is de verstandigheid te onderscheiden naar een onderscheid in voorwerp, dat zelfs een onderscheid in werkvermogen geeft, nl. het onderscheid in kernvermogen, waarin de verstandigheid zetelt, en in streefvermogen, waarin de zedelijke deugden zijn. Uit dit alles blijkt duidelijk, dat de verstandigheid een afzonderlijke deugd is, van alle andere deugden onderscheiden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De hier gegeven begripsbepaling is geen definitie van vaardigheid in het algemeen, maar van de zedelijke vaardigheid. Zeer terecht wordt in de definitie van deze laatste de verstandigheid opgenomen als de verstandelijke vaardigheid, die materieel met haar overeenkomt. Want geen enkele zedelijke deugd wordt uitgeoefend zonder de leiding van het verstand. Daarom heeft de zedelijke deugd haar

intellectualibus secundum materialem diversitatem objectorum. Nam sapientia, scientia et intellectus sunt circa necessaria; ars autem et prudentia circa contingentia; sed ars circa factabilia, quae scilicet in exteriori materia constituuntur, sicut domus, cultellus et hujusmodi; prudentia autem est circa agibilia, quae scilicet in ipso operante consistunt, ut supra habitum est [1-2. q. 57. art. 4.]. Sed a virtutibus moralibus distinguitur prudentia secundum formalem rationem potentiarum distinctivam: scilicet intellectivi, in quo est prudentia; et appetitivi, in quo est virtus moralis. Unde manifestum est prudentiam esse specialem virtutem ab omnibus aliis virtutibus distinctam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod illa definitio non datur de virtute in communi, sed de virtute morali. In cuius definitione convenienter ponitur virtus intellectualis communicans in materia cum ipsa, scilicet prudentia: quia sicut virtutis moralis subjectum est aliquid participans rationem, ita

deugdkarakter alleen, inzoover zij staat onder de leiding van de verstandelijke deugd der verstandigheid.

2. Uit deze redeneering valt wel af te leiden, dat de verstandigheid de andere deugden te hulp komt en een werkzaam aandeel heeft in haar uitoefening. Maar men mag daaruit nog niet concluderen, dat zij geen afzonderlijke deugd is. Al is zij in de categorie der deugden een soort, die haar invloed doet gelden op alle andere soorten der categorie, daarom behoeft zij nog niet met die andere deugden samen te vallen. De zon werkt immers ook in op alle andere dingen, ofschoon zij van allen onderscheiden is.

3. De menschelijke handelingen zijn zeer zeker een voorwerp voor de verstandigheid in zooverre zij voorwerp zijn van het verstand onder het opzicht van « waar ». Ze zijn daarbij ook voorwerp van de zedelijke deugden, inzoover ze voorwerp zijn van het streefvermogen door het goede, dat ze bevatten.

virtus moralis habet rationem virtutis inquantum participat virtutem intellectualem.

AD SECUNDUM dicendum quod ex illa ratione habetur quod prudentia adjuvet omnes virtutes, et in omnibus operetur. Sed hoc non sufficit ad ostendendum quod non sit virtus specialis: quia nihil prohibet in aliquo genere esse aliquam speciem quae aliqualiter operetur in omnibus speciebus ejusdem generis; sicut sol aliqualiter influit in omnia corpora.

AD TERTIUM dicendum quod agibilia sunt quidem materia prudentiae secundum quod sunt objectum rationis, scilicet sub ratione veri. Sunt autem materia moralium virtutum secundum quod sunt objectum virtutis appetitivae, scilicet sub ratione boni.

VIe ARTIKEL.

Stelt de verstandigheid het doel vast voor de zedelijke deugden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid het doel vaststelt voor de zedelijke deugden. — 1. De verstandigheid is in het verstand, de zedelijke deugden zijn in het streefvermogen. De verstandigheid staat dus blijkbaar in dezelfde verhouding tot de zedelijke deugden als het verstand tot het streefvermogen. Welnu: het verstand stelt het doel voor aan het streefvermogen. De verstandigheid oefent dus dezelfde taak uit ten opzichte van de zedelijke deugden.

2. De mensch is boven de redelooze dingen verheven door zijn verstand; in al het andere staat hij ermee gelijk. Derhalve staat het verstand in dezelfde verhouding tot al het andere in den mensch, als waarin de mensch staat tot de redelooze schepselen. Welnu: de mensch is het doel der redelooze schepselen, zooals wordt aangetoond in de *Politica*. Daarom is het andere in den mensch ondergeschikt aan de rede als aan zijn doel. De verstandigheid nu is niets anders, dan het verstand inzoover het juist oordeelt over datgene, wat gedaan moet worden, zooals gezegd

ARTICULUS VI.

Utrum prudentia praestituat finem virtutibus moralibus.

[1-2. q. 66. art. 3. ad 3. 3. Dist. 33. q. 2. art. 3.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod prudentia praestituat finem virtutibus moralibus Cum enim prudentia sit in ratione, virtus autem moralis in vi appetitiva, videtur quod hoc modo se habeat prudentia ad virtutem moralem sicut ratio ad vim appetitivam. Sed ratio praestituit finem potentiae appetitivae Ergo prudentia praestituit finem virtutibus moralibus.

2. PRÆTEREA, homo excedit res irrationales secundum rationem, sed secundum alia cum eis communicat. Sic ergo se habent aliae partes hominis ad rationem sicut se habet homo ad creaturas irrationales. Sed homo est finis creaturarum irrationalium ut dicitur in 1. Polit. [cap. 3.]. Ergo omnes aliae partes hominis ordinantur ad rationem sicut ad finem. Sed

is (2^e Art. van deze Kw.). Alle handelingen, die gesteld moeten worden, zijn dus ondergeordend aan de verstandigheid als aan haar doel. De verstandigheid stelt dus het doel vast voor de zedelijke deugden.

3. Van nature heeft een vaardigheid, kunst of vermogen, die gericht is op het doel, de taak te bevelen aan de vaardigheden, kunsten of vermogens, die gericht zijn op de middelen tot het doel. De verstandigheid beveelt over de andere deugden en schrijft haar de wet voor. Dus stelt zij haar doel vast.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt, dat « *de zedelijke deugd de juiste instelling van het streefvermogen naar het doel veroorzaakt, de verstandigheid echter zorgt, dat de goede middelen tot het doel gekozen worden* ». Daarom kan het niet de taak zijn der verstandigheid, het doel vast te stellen voor de zedelijke deugden, maar alleen, te beschikken over de juiste middelen tot het doel.

LEERSTELLING. — Het doel der zedelijke deugden is het menschelijk-goede. Het goede voor de ziel van den mensch is te leven volgens de voorschriften van het verstand. Dit blijkt uit Dionysius. Daartoe is noodig, dat de doeleinden der zedelijke

prudentia est recta ratio agibiliū, ut dictum est [art. 2. huj. q.]. Ergo omnia agibilia ordinantur ad prudentiam sicut ad finem. Ipsa ergo praestituit finem omnibus virtutibus moralibus.

3. **PRÆTEREA**, proprium est virtutis vel artis seu potentiae ad quam pertinet finis ut praecipiat aliis virtutibus seu artibus ad quas pertinent ea quae sunt ad finem. Sed prudentia disponit de aliis virtutibus moralibus et praecipit eis. Ergo praestituit eis finem.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6 Ethic. [cap. 12.], quod « *virtus moralis intentionem finis facit rectam, prudentia autem quae ad hanc* ». Ergo ad prudentiam non pertinet praestituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quae sunt ad finem.

RESPONDEO dicendum quod finis virtutum moralium est bonum humānum. Bonum autem humanae animae est secundum rationem esse; ut patet per Dionysium 4. cap. de Div. Nom. Unde necesse est quod fines moralium

deugden reeds tevoreen aanwezig zijn in het verstand. Ook in het beschouwende verstand zijn beginselen, die van nature gekend zijn. Deze zijn het voorwerp van het spontane inzicht. Al het andere wordt gekend door middel van deze principiepen. Het zijn de gevolgtrekkingen uit de eerste beginselen en vormen het voorwerp der wetenschap. Op gelijke wijze zijn er in het praktische verstand reeds eenige waarheden, die als beginselen van nature gekend zijn. Hiertoe behooren de doeleinden der zedelijke deugden. Want het doel neemt in de praktische orde dezelfde plaats in als de eerste beginselen in de speculatieve, zooals vroeger reeds werd uiteengezet (23^e Kw. 7^e Art. 2^e Antw.). Ook zijn er in het praktische verstand sommige waarheden, die het karakter vertoonen van gevolgtrekkingen. Het zijn de handelingen, die als middelen voeren tot het doel. Wij besluiten ertoe, door haar verhoudingen tot de doeleinden zelve. Deze nu zijn het voorwerp der verstandigheid, die tot taak heeft de algemeene beginselen op de gevolgtrekkingen, nl. de handelingen, toe te passen. Het behoort dus niet tot de taak der verstandigheid, het doel der zedelijke deugden vast te stellen, maar alleen, te beschikken over de handelingen, die dienstig zijn om het doel te bereiken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het doel der zedelijke deugden wordt aangegeven door het natuurlijk verstand,

virtutum praeexistant in ratione. Sicut autem in ratione speculativa sunt quaedam ut naturaliter nota, quorum est intellectus; et quaedam quae per illa innotescunt, scilicet conclusiones, quarum est scientia: ita in ratione practica praeexistunt quaedam ut principia naturaliter nota, et hujusmodi sunt fines virtutum moralium, quia finis se habet in operabilibus sicut principium in speculativis, ut supra habitum est [q. 23. art. 7. ad 2.] ; et quaedam sunt in ratione practica ut conclusiones, et hujusmodi sunt ea quae sunt ad finem, in quae pervenimus ex ipsis finibus. Et horum est prudentia, applicans universalia principia ad particulares conclusiones operabilium. Et ideo ad prudentiam non pertinet praestituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quae sunt ad finem.

AD PRIMUM ergo dicendum quod virtutibus moralibus praestituit finem

ook « synderese » genoemd, zooals in het Eerste Deel werd uitgezet (79^e Kw. 12^e Art.). Dus niet de verstandigheid, en wel om de redenen in de uiteenzetting boven gegeven.

2. Hiervoor geldt hetzelfde antwoord.

3. Het doel valt onder de zedelijke deugden. Echter niet zoo, als zouden zij zichzelf haar doel stellen. Maar zij streven naar het doel, dat haar door de natuurlijke rede wordt gegeven. Dan treedt de verstandigheid in werking door den weg te bereiden voor de zedelijke deugden tot haar doel, daar zij de goede handelingen voorschrijft, die voeren tot het doel. Waaruit tevens volgt dat de verstandigheid hooger staat dan de zedelijke deugden en over haar het bevel voert. Maar de synderese beveelt weer aan de verstandigheid, evenals de eerste beginselen leiding geven in de wetenschap.

VIIe ARTIKEL.

Behoort het tot de taak der verstandigheid, den juisten middelweg voor de deugden vast te stellen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet de taak der

ratio naturalis quae dicitur synderesis, ut in 1 habitum est [q. 79. art. 12.] : non autem prudentia, ratione jam dicta [in corp.].

Et per hoc patet responsio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum quod finis non pertinet ad virtutes morales tamquam ipsae praestituant finem: sed quia tendunt in finem a ratione naturali praestitutum. Ad quod juvantur per prudentiam, quae eis viam parat, disponendo ea quae sunt ad finem. Unde relinquitur quod prudentia sit nobilior virtutibus moralibus, et moveat eas. Sed synderesis movet prudentiam, sicut intellectus principiorum scientiam.

ARTICULUS VII.

Utrum ad prudentiam pertineat invenire medium in virtutibus moralibus.
[1-2. q. 66. art. 3. ad 3.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod ad prudentiam non per-

verstandigheid is, den juisten middelweg voor de deugden aan te wijzen. — 1. De juiste middelweg is het doel der zedelijke deugden. De verstandigheid stelt echter niet het doel vast voor de zedelijke deugden, zooals werd bewezen in het voorgaand artikel. Dus wijst zij haar ook niet het juiste midden aan.

2. Men kan geen oorzaak aangeven, waarom iets dàt is, wat het zelf is, want het verklaart zichzelf. Welnu : uit zichzelf bewandelen de zedelijke deugden den juisten middelweg, daar dit behoort tot haar definitie, zooals reeds gebleken is (5e Art. van deze Kw. 1e Antw.). Derhalve kan de verstandigheid geen oorzaak zijn van den juisten middelweg bij de zedelijke deugden.

3. De verstandigheid oefent haar werking uit op de wijze van het verstand. De zedelijke deugd streeft van nature naar den juisten middelweg. Want Tullius zegt : « *De deugd is een gewoonte, die als een tweede natuur doet instemmen met het goede, dat de rede voorschrijft* ». Dus stelt de verstandigheid niet het juiste midden vast voor de zedelijke deugden.

Daartegenover staat echter, dat uit een vroeger gegeven definitie der zedelijke deugd blijkt, dat ze bestaat in « *het kiezen van den juisten middelweg, te bepalen door het verstand, zooals een verstandig mensch het zou bepalen* ».

tineat invenire medium in virtutibus moralibus. Consequi enim medium est finis moralium virtutum. Sed prudentia non praestituit finem moralibus virtutibus, ut ostensum est [art. praec.]. Ergo non invenit in eis medium.

2. PRÆTEREA, illud quod est per se non videtur causam habere, sed ipsum esse est sui ipsius causa: quia unumquodque dicitur esse per causam suam. Sed existere in medio convenienti virtuti morali per se, quasi positum in ejus definitione, ut ex dictis patet [art. 5. huj. q. arg. 1.]. Non ergo prudentia causat medium in virtutibus moralibus.

3. PRÆTEREA, prudentia operatur secundum modum rationis. Sed virtus moralis tendit ad medium per modum naturae: quia ut Tullius, dicit in lib. 2. Rhetor. [de Invent.], « *virtus est habitus per modum naturae rationi consentaneus* ». Ergo prudentia non praestituit medium virtutibus moralibus.

SED CONTRA est quod in supposita definitione virtutis moralis dicitur quod est « *in medietate existens determinata ratione prout sapiens determinabit* ».

LEERSTELLING. — Het natuurlijk doel van iedere zedelijke deugd is, ons gedrag in overeenstemming te brengen met het gezond-oordeelend verstand. Zoo is het de taak der matigheid, dat de mensch niet afwijkt van het redelijke goede door de lagere begeerten. En de deugd van sterkte waakt ervoor, dat de mensch het gezond oordeel van zijn verstand niet verliest door vrees of overmoed. Dit deugd-doel is den mensch van nature in zijn verstand ingeschapen. Van nature gebiedt het verstand aan den mensch, dat hij volgens het gezond oordeel van het verstand moet handelen. Maar de middelen, waardoor de mensch den goeden middelweg, door het verstand bepaald, moet bewandelen, vallen onder de beschikking der verstandigheid. Mag dus de middelweg het doel zijn der zedelijke deugden : dit doel moet bereikt worden door de keuze der juiste middelen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Een voldoende antwoord op deze bedenking vindt men in de Leerstelling.

2. Iedere natuurlijke kracht kan bewerken, dat de vorm komt in de materie; maar zij kan niet bewerken, dat de vorm datgene bezit, wat hem van nature eigen is. Zoo kan de verstandigheid

RESPONDEO dicendum quod hoc ipsum quod est conformari rationi rectae est finis proprius cuiuslibet virtutis moralis: temperantia enim hoc intendit, ne propter concupiscentias homo divertat a ratione; et similiter fortitudo ne a recto judicio rationis divertat propter timorem vel audaciam. Et hic finis praestitutus est homini secundum naturalem rationem: naturalis enim ratio dictat unicuique ut secundum rationem operetur. Sed qualiter, et per quae homo in operando attingat medium rationis pertinet ad rationem (1) prudentiae. Licet enim attingere medium sit finis virtutis moralis, tamen per rectam dispositionem eorum quae sunt ad finem medium invenitur.

Et per hoc patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum quod sicut agens naturale facit ut forma sit in materia, non tamen facit ut formae convenient ea quae per se ei insunt;

(1) L.: dispositionem.

wel den middelweg vaststellen bij het ondergaan en het handelen. Maar zij kan niet bewerken, dat het zoeken van den goeden middelweg eigen is aan de zedelijke deugden.

3. De zedelijke deugden zijn van nature geneigd tot het zoeken van den juisten middelweg. Het juiste midden is echter niet in alle afzonderlijke gevallen hetzelfde, terwijl die natuurlijke neiging in de deugden immer op dezelfde wijze werkt. De natuurlijke neiging der deugden is dus op zichzelf niet voldoende, maar eischt bovendien nog het oordeel van het verstand, geleid door de verstandigheid.

VIIIe ARTIKEL.

*Is het de eigenlijke taak der verstandigheid
te bevelen over de handelingen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het bevel voeren over de handelingen niet de eigenlijke taak is der verstandigheid. —

1. Het bevel is gericht op iets goeds, dat gedaan moet worden.

ita etiam prudentia medium constituit in passionibus et operationibus, non tamen facit quod medium quaerere conveniat virtuti.

AD TERTIUM dicendum quod virtus moralis per modum naturae intendit pervenire ad medium. Sed quia medium secundum quod medium (2), non eodem modo invenitur in omnibus, ideo inclinatio naturae, quae semper eodem modo operatur, ad hoc non sufficit, sed requiritur ratio prudentiae.

ARTICULUS VIII.

Utrum praecipere sit principalis actus prudentiae..

[3. Dist. 33. q. 2. art. 3. et Rom. 8. lect. 1.]

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod praecipere non sit principalis actus prudentia. Praecipere enim pertinet ad bona quae sunt fienda.

(2) L.: om. secundum quod medium.

Augustinus nu noemt als taak der verstandigheid, het « *voorkomen der gevaren* ». Dus kan men het bevel niet beschouwen als de eigenlijke taak der verstandigheid.

2. De Wijsgeer zegt, dat het een eigenschap is van een verstandig mensch, zich goed te beraden. Maar het bevel en het beraad zijn twee onderscheiden daden, zooals reeds vroeger bleek (I. II. 57^e Kw. 6^e Art.). Dus is het bevel niet de eigenlijke taak der verstandigheid.

3. Bevelen of gebieden behoort tot de taak van den wil, wiens voorwerp het doel is, en die de andere vermogens der ziel in werking stelt. De verstandigheid zetelt echter niet in den wil, maar in het verstand. Dus behoort het niet tot de taak der verstandigheid, te bevelen.

Daartegenover staat echter, wat de Wijsgeer zegt, dat « *de verstandigheid het bevel voert over de handelingen* ».

LEERSTELLING. — De verstandigheid is, zooals reeds vroeger werd aangetoond (2^e Art. van deze Kw.), het verstand, inzoover het een goed oordeel geeft van wat gedaan moet worden. Vandaar moet de eigenlijke daad van het praktische verstand ook de eigenlijke taak der verstandigheid zijn. Hieronder vallen drie daden.

Sed Augustinus 14. de Trinit. [cap. 9.], ponit actum prudentiae « *prae-
cavere insidias* ». Ergo praecipere non est principalis actus prudentiae..

2. **PRÆTEREA**, Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 5.], quod « *prudentis est bene consiliari* ». Sed alius actus videtur esse consiliari et praecipere, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 57. art. 6.]. Ergo prudentiae principalis actus non est praecipere.

3. **PRÆTEREA**, praecipere, vel imperare videtur pertinere ad voluntatem, cuius objectum est finis et quae movet alias potentias animae. Sed prudentia non est in voluntate, sed in ratione. Ergo prudentiae actus non est praecipere.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 10.], quod « *prudentia praeceptiva est* ».

RESPONDEO dicendum quod prudentia est recta ratio agibilium, ut supra dictum est [art. 2. huj. q.]. Unde oportet quod ille sit praecipuus actus prudentiae qui est praecipuus actus rationis agibilium. Cujus quidem sunt

Waarvan de eerste is : zich beraden, waardoor men de juiste middelen tracht te vinden. Want zich beraden is zoeken, zooals vroeger werd uiteengezet (I. II. 14^e Kw. 1^e Art.). De tweede is : oordeelen over het gevondene. Ook dit doet het beschouwende verstand. Maar het practische verstand, dat gericht is op de handeling, gaat verder. Zijn daad, de derde, is : bevelen. Deze daad bestaat in de toepassing van hetgeen, waarover men zich beraden en geoordeeld heeft, op de handeling. En omdat deze daad meer reikt aan het doel van het practische verstand, is zij er de eigenlijke daad van en bijgevolg ook de eigenlijke taak der verstandigheid.

— Tot bewijs hiervan nog het volgende : de volmaaktheid der kunst bestaat in het oordeelen, niet in het bevelen. Wie gewild de regelen der kunst overtreedt, wordt over het algemeen voor een grooter kunstenaar aangezien, dan hij, die dit onwetend doet. Want de eerste heeft tenminste nog een goed oordeel, terwijl de tweede juist door zijn gebrekig oordeel te kort schiet. Bij de verstandigheid is het juist tegenovergesteld, zooals blijkt uit de *Ethica*. Die willens zondigt, is onverstandiger dan die ongewild zondigt, want hij schiet tekort in de voornaamste daad der verstandigheid, nl. het bevelen.

tres actus. Quorum primus est consiliari: quod pertinet ad inventionem, nam consiliari est querere, ut supra habitum est [1-2. q. 14. art. 1.]. Secundus actus est judicare de inventis: et hoc facit (1) speculativa ratio. Sed practica ratio, quae ordinatur ad opus, procedit ulterius, et est tertius actus ejus praecipere: qui quidem actus consistit in applicatione consiliatorum et judicatorum ad operandum. Et quia iste actus est propinquior fini rationis practicae, inde est quod iste est principalis actus rationis practicae, et per consequens prudentiae.

Et hujus signum est quod perfectio artis consistit in judicando, non autem in praecipiendo. Ideo reputatur melior artifex qui volens peccat in arte, quasi habens rectum judicium, quam qui peccat nolens, quod videtur esse ex defectu judicii. Sed in prudentia est e converso, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 5.]: imprudentior enim est qui volens peccat, quasi deficiens in principali actu prudentiae, qui est praecipere, quam qui peccat nolens.

(1) L.: hic sistit.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het bevelen strekt zich evengoed uit tot het goede, dat men moet nastreven, als tot het kwaad, dat men moet vermijden. Overigens noemt Augustinus het voorkomen der gevaren niet de voornaamste daad der verstandigheid, maar hij rangschikt haar onder de verstandigheid als een daad, die niet blijft in het hemelsch Vaderland.

2. Een goed beraad is noodig om de juiste middelen te vinden, en ook toe te passen, tot welslagen van een ondernomen werk. En daarom behoort het bevelen tot de verstandigheid, opdat zij werkelijk goed-beradend zij.

3. Opzichzelf genomen is het de taak van den wil, de andere vermogens in werking te stellen. Maar inzoover dit moet geschieden door een bevel, behoort er een zekere regeling bij. En daarom is het ook een daad van het verstand, zooals vroeger werd uiteengezet (in de Leerstelling en in I. II. 17^e Kw. 1^e Art.).

IXe ARTIKEL.

Behoort de bezorgdheid tot de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de bezorgdheid niet tot de verstandigheid behoort. — 1. Bezorgdheid verraadt

AD PRIMUM ergo dicendum quod actus praecipiendi se extendit et ad bona prosequenda et ad mala cavenda. Et tamen « praecavere insidias » non attribuit Augustinus prudentiae quasi ad principalem actum ipsius: sed quia iste actus prudentiae non manet in patria.

AD SECUNDUM dicendum quod bonitas consilii requiritur ut ea quae sunt bene inventa applicentur ad opus. Et ideo praecipere pertinet ad prudentiam, quae est bene consiliativa.

AD TERTIUM dicendum quod movere absolute pertinet ad voluntatem. Sed praecipere importat motionem cum quadam ordinatione. Et ideo est actus rationis, ut supra dictum est [in corp. et 1-2. q. 17. art. 1.].

ARTICULUS IX.

Utrum solicitude pertineat ad prudentiam.

AD NONUM sic proceditur. Videtur quod solicitude non pertineat ad prudentiam. Solicitude enim inquietudinem quamdam importat: dicit enim

immers een zekere onrust. Isidorus zegt immers : « *Iemand, die bezorgd is, noemt men onrustig* ». Onrust als gemoedsbeweging nu, kan enkel in het streefvermogen zijn, terwijl de verstandigheid, zoals reeds werd opgemerkt (1^e Art.), niet in het streefvermogen, maar in het verstand zetelt. Dus behoort de bezorgdheid niet tot de verstandigheid.

2. Bezorgdheid staat recht tegenover de zekerheid der waarheid. Vandaar zegt Samuël tot Saül in het *Eerste Boek der Koningen* (9. 20) : « *Wees niet bezorgd over de ezels, die gij eergisteren verloren hebt, omdat zij teruggevonden zijn* ». De zekerheid der waarheid behoort wel tot de verstandigheid, omdat deze een verstandsdeugd is. Daarom is de bezorgdheid eerder tegenovergesteld aan de verstandigheid, dan ertoe behoorend.

3. De Wijsgeer zegt, dat « *de grootmoedige zorgeloos is en zonder onrust* ». Zorgeloosheid staat echter recht tegenover bezorgdheid. Grootmoedigheid kan echter niet tegengesteld zijn aan de verstandigheid, want « *iets goeds is niet tegengesteld aan het goede* », zoals gezegd wordt in *De Praedicamentis*. Dus behoort bezorgdheid niet tot de verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat in den *Eersten Brief van Petrus* (4. 7) gezegd wordt : « *Weest verstandig en waakt onder gebe-*

Isidorus in lib. 10. Etym. [ad lit. S], quod « *solicitus dicitur qui est inquietus* ». Sed motio maxime pertinet ad vim appetitivam. Ergo et solicitudo. Sed prudentia non est in vi appetitiva, sed in ratione, ut supra habitum est [art. 1. huj. q.]. Ergo solicitudo non pertinet ad prudentiam.

2. PRÆTEREA, solicitudini videtur opponi certitudo veritatis: unde dicitur 1. Reg. 9. [v. 20], quod Samuel dixit ad Saul: « *De asinis quas nudius tertius perdidisti ne solicitus sis: quia inventae sunt* ». Sed certitudo veritatis pertinet ad prudentiam: cum sit virtus intellectualis. Ergo solicitudo opponitur prudentiae, magis quam ad eam pertineat.

3. PRÆTEREA, Philosophus dicit in 4. Ethic. [cap. 3.], quod ad magnanimum « *pertinet pigrum esse et otiosum* ». Pigritiae autem opponitur solicitudo. Cum ergo prudentia non opponatur magnanimitati, quia bonum non est bono contrarium, ut dicitur in Praedic. [cap. 8.]; videtur quod solicitudo non pertineat ad prudentiam.

SED CONTRA est quod dicitur 1. Petr. 4.: « *Estote prudentes, et vigilate*

den ». Waakzaamheid uit zich nu in een zekere bezorgdheid. Dus hoort de bezorgdheid tot de verstandigheid.

LEERSTELLING. — Isidorus zegt: « *Bezorgd noemt men iemand, die snel is in zorgen* », d.w.z. wanneer hij door een zekere scherpte van geest vlug weet te bepalen, wat gedaan moet worden. Dit behoort tot de verstandigheid. Want het is haar eigenlijke taak, bij een handeling te gebieden, wat tevoren in beraad genomen en goed beoordeeld is. Vandaar zegt de Wijsgeer, dat men « *vlug moet uitvoeren, wat men van plan is, maar langzaam moet overwegen* ». Daarom behoort de bezorgdheid in wezen tot de verstandigheid. Daarom ook zegt Augustinus: « *Tot de verstandigheid behoort, dat men op zijn hoede is, en zoo zorgvuldig mogelijk waakt, opdat men niet door het langzaam insluipen van een valsche meening bedrogen worde* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Iedere gemoedsbeweging behoort onder het streefvermogen, daar dit het bewegend beginsel is. Maar dan volgens het richtsnoer en het voorschrift van het verstand. En hierin ligt het wezen der bezorgdheid.

in orationibus ». Sed vigilantia est idem solicitudini. Ergo solicitudo pertinet ad prudentiam.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicit Isidorus in lib. 10. Etym. [ad lit. S]: « *Solicitus dicitur quasi solers citus* »: inquantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea quae sunt agenda. Hoc autem pertinet ad prudentiam, cuius praecipuus actus est circa agenda praecipere de praeconsiliatis et judicatis. Unde Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 9.], quod « *oportet operari quidem velociter consiliata, consiliari autem tarde* ». Et inde est quod solicitudo proprie ad prudentiam pertinet. Et propter hoc Augustinus dicit lib. de Mor. Eccl. [cap. 24.], quod « *prudentiae sunt excubiae, atque diligentissima vigilancia, subrepente paulatim mala suasione, fallamur* ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod motus quidem pertinet ad vim appetitivam sicut ad principium movens: tamen secundum praeceptum et directionem rationis, in quo consistit ratio solicitudinis.

2. Volgens den Wijsgeer moet men de zekerheid niet in alles op dezelfde wijze zoeken, maar bij ieder onderwerp op de daaraan eigen manier. Het onderwerp der verstandigheid zijn de op zichzelf staande gevallen, waarin iedere menschelijke handeling gesteld wordt. En hierin kan de zekerheid niet zoodanig zijn, dat alle bezorgdheid wordt weggenomen.

3. De grootmoedige is zorgeloos en zonder onrust, niet, omdat hij over niets bezorgd is, maar omdat hij niet overmatig bezorgd is over vele dingen. Hij vertrouwt, wanneer hij kan vertrouwen en maakt zich daarover niet bezorgd. Overmatige vrees en wantrouwen veroorzaken overmatige bezorgdheid, omdat de vrees bedachtzame mensen kweekt, naar vroeger bleek (I. II. 44^e Kw. 2^e Art.).

Xe ARTIKEL.

*Strekt de verstandigheid zich ook uit tot het bestuur
eener gemeenschap ?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid zich

AD SECUNDUM dicendum quod, secundum Philosophum in I. Ethic. [cap. 3.], « certitudo non est similiter quaerenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium modum ». Quia vero materia prudentiae sunt singularia contingentia, circa quae sunt operationes humanae, non potest certitudo prudentiae tanta esse quod omnino sollicitudo tollatur.

AD TERTIUM dicendum quod magnanimus dicitur esse « piger et otiosus », non quia de nullo si sollicitus: sed quia non est superflue sollicitus de multis, sed confidit in his de quibus confidentum est, et circa illa non superflue sollicitatur. Superfluitas enim timoris et diffidentiae facit superfluitatem sollicitudinis: quia timor facit consiliari nos (1), ut supra dictum est [I-2. q. 44. art. 2.] cum de passione timoris ageretur.

ARTICULUS X.

Utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.

[Part. I. q. 22. art. 1.].

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non se extendat

(1) L. : consiliativos.

niet uitstrek tot het bestuur eener gemeenschap, maar alleen tot het bestuur van het eigen individu. — 1. De Wijsgeer zegt immers, dat de rechtvaardigheid de deugd is, die het algemeen welzijn geldt. De verstandigheid is onderscheiden van de rechtvaardigheid. Dus strekt de verstandigheid zich niet uit tot het algemeen welzijn.

2. Verstandig is hij, die eigen voordeel zoekt en daarvoor werkt. Die het algemeen welzijn behartigen, verwaarlozen dikwijls hun eigen welzijn. Dus zijn zij niet verstandig.

3. De verstandigheid wordt met de matigheid en de sterkte in een verdeeling opgenomen. Matigheid en sterkte strekken alleen tot het persoonlijk welzijn. Dus ook de verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat de Heer zegt bij *Mattheus* (24. 45) : « *Wie is de getrouwe en verstandige knecht, dien de Heer gesteld heeft over zijn dienaren?* »

LEERSTELLING. — In de *Ethica* spreekt de Wijsgeer over de meening, die sommigen voorstonden, dat nl. de verstandigheid zich niet uitstrek tot het algemeen, maar enkel tot het persoonlijk welzijn. En zulks, omdat de mensch, naar hun opvatting, alleen zijn

ad regimen multitudinis, sed solum ad regimen sui ipsius. Dicit enim Philosophus in 5. Ethic. [cap. 1.], quod virtus relata ad bonum commune est justitia. Sed prudentia differt a justitia. Ergo prudentia non refertur ad bonum commune.

2. **PRÆTEREA**, ille videtur esse prudens qui sibi ipsi bonum quaerit et operatur. Sed frequenter illi qui quaerunt bona communia negligunt sua. Ergo non sunt prudentes.

3. **PRÆTEREA**, prudentia dividitur contra temperantiam et fortitudinem. Sed temperantia et fortitudo videntur dici solum per comparationem ad bonum proprium. Ergo etiam prudentia.

SED CONTRA est quod Dominus dicit Matth. 24. [v. 45] : « *Quis putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam?* »

RESPONDEO dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 8.], quidam posuerunt quod prudentia non se extendit ad bonum commune, sed solum ad bonum proprium. Et hoc ideo quia existimabant quod non

eigen goed moet zoeken. Dit is echter in strijd met de liefde, die « *het hare niet zoekt* ». (1 Cor. 13, 5). Vandaar zegt de Apostel van zichzelf (1 Cor. 10, 33) : « *Mijn eigen voordeel niet zoekende, maar dat van velen, opdat zij gered worden* ». — Die opvatting strijdt evenzeer met het gezond verstand, dat de voorrang erkent van het algemeen welzijn boven het persoonlijke. Het is de taak der verstandigheid, goed te overleggen en te oordeelen over de handelingen, waardoor een verplicht doel bereikt wordt, en deze handelingen te bevelen. Het is dus duidelijk, dat de verstandigheid zich niet alleen uitstrekkt tot het persoonlijk welzijn van één mensch, maar ook tot het algemeen welzijn van de gemeenschap.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Wijsgeer spreekt hier van de zedelijke deugd. Iedere zedelijke deugd wordt sociale rechtvaardigheid genoemd, zoodra zij zich richt op het algemeen welzijn. Eveneens wordt de verstandigheid, zoodra zij zich richt op het algemeen welzijn, staatsmanswijsheid genoemd. Ten opzichte van de sociale rechtvaardigheid oefent de staatsmanswijsheid dezelfde taak uit als de gewone verstandigheid ten opzichte van de zedelijke deugden.

oportet hominem quaerere nisi bonum proprium. Sed haec aestimatio repugnat charitati, quae « non quaerit quae sua sunt », ut dicitur 1. ad Cor. 13. [v. 5]. Unde et Apostolus de seipso dicit 1. ad Cor. 10. [v. 33] : « Non quaerens quod mihi utile sit, sed quod multis, ut salvi fiant ». Repugnat etiam rationi rectae, quae hoc judicat, quod bonum commune sit melius quam bonum unius. Quia ergo ad prudentiam pertinet recte consiliari, judicare et praecipere de his per quae pervenitur ad debitum finem, manifestum est quod prudentia non solum se habet ad bonum privatum unius hominis, sed etiam ad bonum commune multitudinis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Philosophus ibi loquitur de virtute morali. Sicut autem omnis virtus moralis relata ad bonum commune dicitur legalis justitia, ita prudentia relata ad bonum commune vocatur prudentia politica: nam sic se habet (2) politica ad justitiam legalem, sicut se habet prudentia simpliciter dicta ad virtutem moralem.

(2) L. : ut sic se habeat.

2. Wie het gemeenschappelijk belang eener gemeenschap behartigt, zorgt daardoor tevens ook voor zijn persoonlijk belang. En dat om twee redenen. Ten eerste, omdat zijn persoonlijk belang niet mogelijk is zonder het algemeen welzijn, hetzij van huisgezin, stad of land. Daarom zegt Maximus Valerius van de oude Romeinen, « *dat zij liever arm wilden zijn in een rijken staat, dan rijk in een armen staat* ». — Ten tweede omdat de mensch een bestanddeel is van een huisgezin of stad, en daarom het persoonlijk goede moet afmeten naar hetgeen redelijkerwijze strekt tot het welzijn der gemeenschap. De goede gesteltenis immers van het deel is afhankelijk van zijn verhouding tot het geheel. Want, zoals Augustinus zegt : « *Wanstaltig is ieder deel, dat niet past in het geheel* ».

3. Ook de matigheid en de sterkte kunnen gericht zijn op het algemeen welzijn. Vandaar, dat omtrent hun handelingen dikwijls wetsbepalingen worden uitgevaardigd, zoals staat in de *Ethica*. Maar de rechtvaardigheid en de verstandigheid zijn uiteraard meer rechtstreeks op het algemeen welzijn gericht, omdat zij behooren tot het verstand, waaronder het algemeene valt, terwijl de afzonderlijke dingen meer onder het zinnelijke behooren.

AD SECUNDUM dicendum quod ille qui quaerit bonum commune multitudinis ex consequenti etiam quaerit bonum suum, propter duo. Primo quidem, quia bonum proprium non potest esse sine bono communi vel familiae vel civitatis aut regni. Unde et Valerius Maximus [lib. 4. cap. 4. num. 9.] dicit de antiquis Romanis, quod « malebant esse pauperes in divite imperio quam divites in paupere imperio ». Secundo quia, cum homo sit pars domus vel civitatis, oportet quod consideret quid sit sibi bonum ex hoc quod est prudens circa bonum multitudinis: bona enim dispositio partium accipitur secundum habitudinem ad totum; quia ut Augustinus dicit, in lib. 3. Confess. [cap. 8.], « turpis est omnis pars suo toti non conveniens, vel non congruens ».

AD TERTIUM dicendum quod etiam temperantia et fortitudo possunt referri ad bonum commune: unde de actibus earum dantur praecepta legis, ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 1.]. Magis tamen prudentia et justitia, quae pertinent ad partem rationalem, ad quam directe pertinent communia, sicut ad partem sensitivam pertinent singularia.

XIe ARTIKEL.

Is de verstandigheid, die zich richt op het eigen particulier goed, van dezelfde soort als de verstandigheid, die zich uitstrekkt tot het algemeen welzijn?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid ten opzichte van het eigen welzijn, van dezelfde soort is als de verstandigheid, die zich richt op het algemeen welzijn. — 1. « *De staatkunde en de verstandigheid zijn eenzelfde vaardigheid* », zegt de Wijsgeer, « *ofschoon zij onderscheiden zijn* ».

2. Ook zegt de Wijsgeer, dat « *de vaardigheid, waardoor men een goed mensch en een goed regeerde is, dezelfde zijn* ». Een goed regeerde bezit op de eerste plaats de staatkunde, die al zijn andere vaardigheden moet leiden. Dus verschilt de staatkunde niet van de gewone verstandigheid.

3. Zaken, die aan elkaar ondergeordend zijn, geven geen soortverschil in de vaardigheden, waarvan zij de voorwerpen zijn. Het eigen welzijn, dat tot de gewone verstandigheid behoort, is

ARTICULUS XI.

*Utrum prudentia quae est respectu boni proprii
sit eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune.*

[6. Ethic. lect. 7.]

AD UNDECIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia quae est respectu boni proprii sit eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune. Dicit enim Philosophus in 6. Ethic. [cap. 8.], quod « *politica et prudentia idem habitus est, esse autem non idem ipsis* ».

2. PRÆTEREA, Philosophus dicit in 3. Politic. [cap. 2.], quod « *eadem est virtus viri boni, et boni principis* ». Sed politica maxime est in principe, in quo est sicut architectonica. Cum ergo prudentia sit virtus boni viri, videtur quod sit idem habitus prudentia et politica.

3. PRÆTEREA, ea quorum unum ordinatur ad aliud non diversificant speciem aut subjectum (1) habitus. Sed bonum proprium, quod pertinet

(1) L. : substantiam.

ondergeordend aan het algemeen welzijn, dat het voorwerp is der staatkunde. Dus verschillen de verstandigheid en de staatkunde noch in soort, noch in haar wezen als vaardigheid.

Daartegenover staat echter, dat de wetenschappen omtrent den staat, de familie, en het eigen goed onderscheiden wetenschappen zijn. Zoo moeten er ook verschillende soorten van verstandigheid zijn naar de onderscheidene voorwerpen, waarop zij gericht is.

LEERSTELLING. — De vaardigheden worden in soorten verdeeld naar het wezenlijk onderscheid in haar voorwerpen, zooals vroeger werd uiteengezet (5^e Art. en I. II. 54^e Kw. 2^e Art. 1^e Antw.). De wezensinhoud van alles, wat op een doel gericht is, wordt bepaald door het doel, zooals bleek uit I. II. 1^e Kw. en 102^e Kw. 1^e Art. Daarom worden naar haar verhouding tot verschillende doeleinenden de vaardigheden in soorten verdeeld. Het persoonlijk welzijn, het welzijn van een huisgezin en het welzijn van een stad of rijk zijn wel-onderscheiden doeleinenden. Daarom moet men onderscheid maken in verschillende soorten van

ad prudentiam simpliciter dictam, ordinatur ad bonum commune, quod pertinet ad politicam. Ergo politica et prudentia neque differunt specie, neque secundum habitus substantiam.

SED CONTRA est quod diversae scientiae sunt politica, quae ordinatur ad bonum commune civitatis; et oeconomica, quae de his est quae pertinent ad bonum commune domus vel familiae; et monastica, quae est de his quae pertinent ad bonum unius personae. Ergo pari ratione et prudentiae sunt species diversae secundum hanc diversitatem materiae.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. 5. huj. q. 1-2. q. 54. art. 2. ad 1.], species habituum diversificantur secundum diversitatem objecti quae attenditur penes rationem formalem ipsius. Ratio autem formalis omnium quae sunt ad finem attenditur ex parte finis; sicut ex supra dictis patet [1-2. in prolog. et q. 102. art. 1.]. Et ideo necesse est quod ex relatione ad diversos fines diversificantur species habitus. Diversi autem fines sunt bonum proprium unius, et bonum familiae, et bonum civitatis et regni. Unde necesse est quod prudentiae differentia specie secundum differentiam horum finium: ut scilicet una sit prudentia simplici-

verstandigheid: verstandigheid in strikten zin, die gericht is op het eigen welzijn, een andere, de huishoudkunde die gericht is op het gemeenschappelijk welzijn van een huis of huisgezin, en een derde soort van staatkundigen aard, die gericht is op het algemeen welzijn van een stad of rijk.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het is de bedoeling van den Wijsgeer niet, dat de staatkunde in haar wezen als vaardigheid gelijk is aan de verstandigheid op elk ander gebied, maar alleen aan de verstandigheid, die gericht is op het algemeen welzijn. Men noemt haar wel verstandigheid, omdat zij overeenkomt met het algemeene begrip van verstandigheid, dat is: het juiste oordeel van wat gedaan moet worden. *Zij* wordt echter staatkunde genoemd volgens haar verhouding tot het algemeen welzijn.

2. De Wijsgeer zegt op diezelfde plaats, dat het de eigenschap is van een goed man, te kunnen bevelen en onderworpen te zijn. En daarom ligt in de vaardigheid van een goed man te zijn, vanzelf besloten de vaardigheid van een goed regeerder te zijn. Maar de vaardigheid van een goed regeerder en een goed onderdaan, zijn in soort onderscheiden, en eveneens de vaardigheid van man en vrouw, zooals de Wijsgeer daar ook zegt.

3. Ook doeleinden, die aan elkaar ondergeschikt zijn, veroor-

ter dicta, quae ordinatur ad bonum proprium; alia autem oeconomica, quae ordinatur ad bonum commune domus vel familiae; et tertia politica, quae ordinatur ad bonum commune civitatis vel regni.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Philosophus non intendit dicere quod politica sit idem secundum substantiam habitus cuilibet prudentiae: sed prudentiae quae ordinatur ad bonum commune. Quae quidem prudentia dicitur secundum communem rationem prudentiae, prout scilicet est quae-dam ratio recta agibilium: dicitur autem politica secundum ordinem ad bonum commune.

AD SECUNDUM dicendum quod, sicut Philosophus ibid. dicit, « ad bonum virum pertinet posse bene principari et bene subjici ». Et ideo in virtute boni viri includitur etiam virtus boni principis. Sed virtus principis et subditi differt specie, sicut etiam virtus viri et mulieris, ut ibidem dicitur.

AD TERTIUM dicendum quod etiam diversi fines quorum unus ordinatur

zaken een verschil van soort bij de vaardigheden. Zoo b.v. is de kunst van paardrijden onderscheiden van de kunst van oorlogvoeren en van regeeren, ofschoon het doel van de eene hier ondergeschikt gemaakt kan worden aan het doel van de andere. Welnu : zoo is het welzijn van den enkeling ondergeschikt aan het algemeen welzijn, terwijl de vaardigheden, die hierop gericht zijn toch in soort onderscheiden zijn. Maar dan volgt hieruit ook, dat de vaardigheid, die op het laatste doel gericht is, de voornaamste is en het bevel voert over de andere.

XIIe ARTIKEL.

Is de verstandigheid alleen te vinden bij de bestuurders of ook bij de onderdanen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid niet bij de onderdanen, maar alleen bij de bestuurders aanwezig is. — 1. De Wijsgeer zegt immers, dat de verstandigheid de eigenlijke deugd van den regeerde is, en bij hem alleen voorkomt; de andere deugden zijn het gemeenschappelijk bezit, zoowel van regeerders als van onderdanen. Een onderdaan bezit de deugd van verstandigheid niet, maar alleen een goede meaning.

ad alium diversificant speciem habitus: sicut equestris et militaris et civilis differunt specie, licet finis unius ordinetur ad finem alterius. Et similiter, licet bonum unius ordinetur ad bonum multitudinis, tamen hoc non impedit quin talis diversitas faciat habitus differre specie. Sed ex hoc sequitur quod habitus qui ordinatur ad finem ultimum sit principalior, et imperet aliis habitibus.

ARTICULUS XII.

Utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.

[Infr. q. 50. art. 2.]

AD DUODECIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in subditis, sed solum in principibus. Dicit enim Philosophus in 3. Politic. [cap. 2.], quod « prudentia sola est propria virtus principis: aliae autem virtutes sunt communes subditorum et principum. Subditi autem non est virtus prudentia, sed opinio vera ». —

2. In de *Politica* wordt gezegd, dat een slaaf geen aanspraak kan maken op wat beraad heet. De verstandigheid nu maakt mensen van rijp beraad, zooals in de *Ethica* gezegd wordt. Dus komt de verstandigheid niet toe aan slaven of onderdanen.

3. De verstandigheid geeft bevelen, zooals vroeger gezegd is (8^e Art. van deze Kw.). Maar bevelen behoort niet te geschieden door slaven of onderdanen, maar alleen door regeerders. Dus is de verstandigheid geen deugd van slaven of onderdanen, maar alleen van regeerders.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt, dat er twee soorten van staatkundige verstandigheid zijn: de eene heeft tot taak wetten te maken, en is dus een eigenschap van de regeerders, de andere is gericht op de uitvoering der wetten door de afzonderlijke handelingen en komt dus ook bij de onderdanen voor. Zij heet meer speciaal: politieke verstandigheid. Dus is de verstandigheid niet alleen een eigenschap van de regeerders, maar ook van de onderdanen.

LEERSTELLING. — De verstandigheid zetelt in het verstand. Regeeren en besturen is de eigenlijke taak van het verstand. Daar-

2. PRÆTEREA, in 1. Politic. [cap. 5.] dicitur, quod « servus omnino non habet quid consiliativum ». Sed « prudentia facit bene consiliativos », ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 5.]. Ergo prudentia non competit servis, seu subditis.

3. PRÆTEREA, prudentia est praeceptiva, ut supra dictum est [art. 8. huj. q.]. Sed praecipere non pertinet ad servos vel subditos, sed solum ad principes. Ergo prudentia non est in subditis, sed solum in principibus.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 8.], quod prudentiae politicae sunt duas species: una quae est « legem positiva », quae pertinet ad principes; alia quae « retinet commune nomen politicae », quae est « circa singulare ». Hujusmodi autem singulare peragere pertinet etiam ad subditos. Ergo prudentia non est solum principum, sed etiam subditorum.

RESPONDEO dicendum quod prudentia in ratione est. Regere autem et gubernare proprie rationis est. Et ideo inquantum unusquisque participat

om bezit eenieder de deugd der verstandigheid in zoover hij deel heeft in de regeering en het bestuur. Het is duidelijk, dat een onderdaan, voor zoover hij onderdaan is, en een slaaf, voor zoover hij slaaf is, niet kan regeeren en besturen. Zij worden veleer geregeerd en bestuurd. En daarom is de verstandigheid geen eigenschap van den onderdaan als onderdaan en van den slaaf als slaaf. Maar ieder mensch heeft juist als redelijk mensch deel aan het bestuur, daar hij volgens zijn verstandelijk oordeel heeft te gehoorzamen. En zoo komt ook hem de verstandigheid toe. Het is dus duidelijk, dat de regeerde de verstandigheid bezit als een vaardigheid, die de leiding heeft, zooals in de *Ethica* gezegd wordt. De onderdanen bezitten de verstandigheid als de vaardigheid, die de bevelen uitvoert.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Deze uitspraak van den Wijsgeer moet verstaan worden in algemeenen zin. Want de deugd van verstandigheid is niet de deugd van den onderdaan als zoodanig.

2. Een slaaf bezit geen beraad, in zoover hij slaaf is; wel als een verstandelijk wezen, want zoo kan hij bij zichzelf overleggen.

de regimine et gubernatione, instantum convenit sibi habere rationem et prudentiam. Manifestum est autem quod subditi inquantum est subditus, et servi inquantum est servus, non est regere et gubernare, sed magis regi et gubernari. Et ideo prudentia non est virtus servi inquantum est servus, nec subditi inquantum est subditus. Sed quia quilibet homo, inquantum est rationalis, participat aliquid de regimine secundum arbitrium rationis, instantum convenit ei prudentiam habere. Unde manifestum est quod prudentia quidem in principe est « ad modum artis architectonicae », ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 8.] : in subditis autem « ad modum artis manu operantis ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod verbum Philosophi est intelligendum per se loquendo: quia scilicet prudentia non est virtus subditi inquantum hujusmodi.

AD SECUNDUM dicendum quod servus non habet quid consiliativum inquantum est servus: sic enim est instrumentum domini. Est tamen consiliativus inquantum est animal rationale.

3. De mensch beveelt door de verstandigheid niet alleen aan anderen, maar ook aan zichzelf. Men zegt immers van het verstand, dat het de lagere krachten regeert.

XIIIe ARTIKEL.

Kan de verstandigheid aanwezig zijn in zedelijk slechte menschen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid ook is in de zondaren. — 1. De Heer zegt immers (*Luc. 16. 8*) : « *De kinderen deser wereld zijn verstandiger in hun geslacht dan de kinderen des Lichts* ». — De kinderen deser wereld zijn de zondaren. Dus is de verstandigheid ook bij de zondaren aanwezig.

2. Het geloof is een hogere deugd dan de verstandigheid. Het geloof nu kan ook zijn in de zondaren. Dus ook de verstandigheid.

3. « *Op de eerste plaats noemen we onder de werken van een verstandig mensch: zich beraden* », staat er in de *Ethica*. Vele zondaren nu zijn zeer beleidvol. Dus bezitten zij de deugd van verstandigheid.

AD TERTIUM dicendum quod per prudentiam homo non solum praecipit aliis, sed etiam sibi ipsi: prout scilicet ratio dicitur praecipere inferioribus viribus.

ARTICULUS XIII.

Utrum prudentia possit esse in peccatoribus.

[*De Verit. q. 5. a. 1. ad Rom. c. 8. lect. 1. et 2. 6. Ethic. lect. 10.*].

AD DECIMUMTERTIUM sic proceditur. Videtur quod prudentia possit esse in peccatoribus. Dicit enim Dominus, *Luc. 16. [v. 8]*: « *Filii hujus saeculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt* ». Sed filii hujus saeculi sunt peccatores. Ergo in peccatoribus potest esse prudentia.

2. PRÆTEREA, fides est nobilior virtus quam prudentia. Sed fides potest esse in peccatoribus. Ergo et prudentia.

3. PRÆTEREA, « *prudentis hoc opus maxime dicimus, bene consiliari* »; ut dicitur in *6. Ethic. [cap. 7.]*. Sed multi peccatores sunt boni consilii. Ergo multi peccatores habent prudentiam.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt: « *Het is onmogelijk, dat een verstandig mensch niet goed is* ». Geen enkele zondaar is goed. Dus is geen enkele zondaar verstandig.

LEERSTELLING. — Er is een drievoudige verstandigheid. Men kan nl. spreken van een zekere valsche verstandigheid. Iemand is immers verstandig in zoover hij goed oordeelt over de middelen om tot een goed doel te geraken. Wie dus een kwaad doel vooropstelt, en de geschikte middelen daartoe aanwendt, heeft een valsche verstandigheid. Want hetgeen hij voor het bereiken van zijn doel gebruikt, is niet werkelijk goed, maar slechts in schijn. Zoo spreekt men b.v. ook van een goed steler, als iemand handig is in het stelen. Men kan hem een verstandig steler noemen, omdat hij de geschikte wegen vindt om te stelen. Van dit soort is de verstandigheid, waarvan de Apostel spreekt in den *Brief aan de Romeinen* (8. 6), wanneer hij zegt: « *De verstandigheid van het vleesch is de dood* », nl. die het laatste doel stelt in de lusten van het vleesch. — Een tweede soort van verstandigheid is wel de echte in zoover zij de geschikte wegen vindt om tot een werkelijk goed doel te komen. Maar ze is onvolmaakt. En wel om twee redenen: ten eerste, omdat het goede, dat ze zich ten doel stelt, niet het algemeene doel is van

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 12.]: « *Impossibile est prudentem esse non entem bonum* ». Sed nullus peccator est bonus. Ergo nullus peccator est prudens.

RESPONDEO dicendum quod prudentia dicitur tripliciter. Est enim quaedam prudentia falsa, vel per similitudinem dicta. Cum enim prudens sit qui bene disponit ea quae sunt agenda propter aliquem bonum finem, ille qui propter malum finem aliqua disponit congruentia illi fini habet falsam prudentiam inquantum illud quod accipit pro fine non est vere bonum, sed secundum similitudinem: sicut dicitur aliquis bonus latro. Hoc enim modo potest secundum similitudinem dici prudens latro qui convenientes vias adinvenit ad latrocinandum. Et hujusmodi est prudentia de qua Apostolus dicit, ad Rom. 8. [v. 6]: « *Prudentia carnis mors est* », quae scilicet finem ultimum constituit in delectatione carnis.

Secunda autem prudentia est quidem vera, quia adinyenit vias accommodatas ad finem vere bonum; sed est imperfecta, dupli ratione. Uno modo, quia illud bonum quod accipit pro fine non est communis finis totius

het geheele menschelijke leven, maar in een bepaalde orde. Zoo b.v. wanneer iemand geschikte wegen vindt om handel te drijven, of de scheepvaart te beoefenen. Men noemt hem dan een verstandig handelsman, of een verstandig schipper. — Vervolgens, omdat zij te kort schiet in de voornaamste daad der verstandigheid. Zoo b.v. wanneer iemand wel goed overlegt en juist oordeelt over de middelen tot het einddoel van het geheele leven, maar niet kracht-dadig beveelt. — De derde soort van verstandigheid is de ware en volmaakte. Zij overlegt, oordeelt en beveelt over de juiste middelen welke voeren tot het einddoel van het geheele leven. Hier kan men alleen spreken van verstandigheid in eigenlijken zin. De zondaren bezitten haar niet. De valsche verstandigheid is alleen in de zedelijk-slechte mensen. De onvolmaakte verstandigheid, bezitten de goeden en kwaden in gelijke mate, vooral die verstandigheid, welke onvolmaakt is wegens het ondergeschikte doel, waarop zij gericht is. Want de verstandigheid die onvolmaakt is door het ontbreken van een krachtig bevel, vindt men alleen bij boozen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Dit woord van den Heer moet verstaan worden van de eerste verstandigheid. Daarom wordt niet zonder meer gezegd dat ze verstandig zijn, maar er wordt aan toegevoegd: in hun geslacht.

humanae vitae, sed alicujus specialis negotii: puta cum aliquis adinvenit vias accommodatas ad negotiandum vel ad navigandum, dicitur prudens negotiatur vel nauta. Alio modo, quia deficit in principali actu prudentiae: puta cum aliquis recte consiliatur et bene judicat etiam de his quae pertinent ad totam vitam, sed non efficaciter praecipit.

Tertia autem prudentia est et vera et perfecta, quae ad bonum finem totius vitae recte consiliatur, judicat et praecipit. Et haec sola dicitur prudentia simpliciter. Quae in peccatoribus esse non potest. Prima autem prudentia est in solis peccatoribus. Prudentia autem imperfecta est communis bonis et malis: maxime illa quae est imperfecta propter finem particularem. Nam illa quae est imperfecta propter defectum principalis actus etiam non est nisi in malis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod illud verbum Domini intelligitur de prima prudentia. Unde non dicitur simpliciter quod sint prudentes; sed « in generatione sua ».

2. Het wezen van het geloof sluit geen overeenstemming in met een juist-georiënteerd begeervermogen; het wezen van het geloof bestaat uitsluitend in de kennis. Maar de verstandigheid sluit zulke overeenstemming in, vooreerst omdat de beginselen van de verstandigheid de doeleinden zijn van de zedelijke handelingen, doeleinden waarvan men een juiste schatting heeft door de zedelijke deugden, die het begeervermogen juist oriënteeren. Vandaar dat de verstandigheid niet kan bestaan zonder de zedelijke deugden, zoals boven aangetoond werd (I. II. 58^e Kw. 5^e Art.). Een tweede reden vinden wij in het feit dat de verstandigheid de uitvoering van de zedelijk-goede daden beveelt, wat niet kan, tenzij het begeervermogen goed-georiënteerd is. Hoewel dus het geloof verhevener is dan de verstandigheid omwille van zijn voorwerp, toch blijft het waar dat de verstandigheid volgens haar eigen wezen meer tegengesteld is aan de zonde, die voortkomt uit een verkeerd-geordend begeervermogen.

3. De zondaars kunnen welberadend zijn waar het gaat om het bereiken van een verkeerd doel of van een afzonderlijk goed. Met betrekking echter tot het goede doel van geheel het leven zijn zij niet ten volle welberadend, omdat zij de beraadslaging niet doen doorwerken tot aan den goeden uitslag. Daarom bezitten zij geen verstandigheid die alleen op het goede gericht is. Maar, zoals

AD SECUNDUM dicendum quod fides in sui ratione non importat aliquam conformitatem ad appetitum rectorum operum, sed ratio fidei consistit in sola cognitione. Sed prudentia importat ordinem ad appetitum rectum. Tum quia principia prudentiae sunt fines operabilium. De quibus aliquis habet rectam aestimationem per habitus virtutum moralium, quae faciunt appetitum rectum: unde prudentia non potest esse sine virtutibus moralibus, ut supra ostensum est [1-2. q. 58. art. 5.]. Tum etiam quia prudentia est praeceptiva rectorum operum, quod non contingit nisi existente appetitu recto. Unde fides licet sit nobilior quam prudentia propter objectum, tamen prudentia secundum sui rationem magis repugnat peccato, quod procedit ex perversitate appetitus.

AD TERTIUM dicendum quod peccatores possunt quidem esse bene consiliativi ad aliquem finem malum, vel ad aliquod particulare bonum: ad finem autem bonum totius vitae non sunt bene consiliativi perfecte, quia consilium ad effectum non perducunt. Unde non est in eis prudentia, quae se habet solum ad bonum: sed sicut Philosophus dicit, in 6. Ethic.

de Wijsgeer zegt, bezitten zij wel een zekere natuurlijke scherpzinnigheid, die én op het goede, én op het kwade gericht is; ofwel bezitten zij een zekere listigheid, die uitsluitend op het kwade afgericht is, en die wij boven (in de Leerst.) valsche verstandigheid of verstandigheid des vleesches genoemd hebben.

XIVe ARTIKEL.

Is de verstandigheid het bezit van allen, die in staat van genade zijn?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid niet aanwezig is bij allen, die in staat van genade zijn. — 1. De verstandigheid eischt immers een zekere maat van scherpzinnigheid, waardoor men in staat is, goede maatregelen te treffen in de handelingen, die men wil verrichten. Nu missen velen, die in staat van genade zijn, dezen scherpzin. Dus bezitten niet allen, die in staat van genade zijn, de deugd van verstandigheid.

2. Verstandig noemt men hem, die goed weet te overleggen,

[cap. 12.], est in talibus « dinotica », idest naturalis industria, quae se habet ad bonum et malum; vel « astutia » quae se habet solum ad malum, quam supra diximus [in corp. art.], falsam prudentiam vel prudentiam carnis.

ARTICULUS XIV.

Utrum prudentia sit in omnibus habentibus gratiam.

[Infr. q. 51. art. 1. ad 3.]

AD QUARTUMDECIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in omnibus habentibus gratiam. Ad prudentiam enim requiritur industria quaedam, per quam sciant bene providere quae agenda sunt. Sed multi habentes gratiam carent tali industria. Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam.

2. PRÆTEREA, prudens dicitur qui est bene consiliativus, ut dictum est

zoals vroeger werd aangetoond (8^e Art. 2^e Bed. en 13^e Art. 3^e Bed.). Maar nu zijn er velen in staat van genade, die niet goed kunnen overleggen, en daarom den raad van een ander moeten inwinnen. Waaruit blijkt, dat niet allen, die in staat van genade zijn, beschikken over de deugd van verstandigheid.

3. De Wijsgeer zegt: « *Men is het er wel over eens, dat jongere mensen niet beleidvol zijn* ». Toch zijn er veel jongeren in staat van genade. Dus vindt men de verstandigheid niet bij allen, die in staat van genade zijn.

Daartegenover staat echter, dat niemand in staat van genade is, tenzij hij deugdzaam is. Echter kan niemand deugdzaam zijn, die niet verstandig is, want Gregorius zegt, dat « *de andere deugden geen ware deugden kunnen zijn, als zij niet op verstandige wijze volbrengen, wat ze bedoelen* ». Dus moeten allen, die in staat van genade zijn, ook de verstandigheid bezitten.

LEERSTELLING. — Alle deugden staan noodzakelijk met elkaar in verband en wel zóó, dat we, om er één te hebben, ze alle moeten bezitten, zoals reeds vroeger werd aangetoond (I. II. 65e Kw.). Wie in staat van genade is, bezit de liefde: dus moet hij noodzake-

[art. praec. arg. 3. et art. 8. huj. q. arg. 2.]. Sed multi habent gratiam qui non sunt bene consiliativi, sed necesse habent regi consilio alieno. Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam.

3. **PRÆTEREA**, Philosophus dicit in 3. Topic. [cap. 2.], quod « *juvenes non constat esse prudentes* ». Sed multi juvenes habent gratiam. Ergo prudentia non invenitur in omnibus gratiam habentibus.

SED CONTRA est quod nullus habet gratiam nisi sit virtuosus. Sed nullus potest esse virtuosus nisi habeat prudentiam: dicit enim Gregorius, in 2. Mor. [cap. 46.], quod « *caeterae virtutes, nisi ea quae appetunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt* ». Ergo omnes habentes gratiam habent prudentiam.

RESPONDEO dicendum quod necesse est virtutes esse connexas, ita ut qui unam habet omnes habeat, sicut supra ostensum est [1-2. q. 65.]. Quicumque autem habet gratiam habet charitatem. Unde necesse est

lijk alle andere deugden hebben. Daar de verstandigheid een deugd is, wat werd aangetoond, moet hij ook deze bezitten.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er is een tweevoudige scherpzinnigheid: een, die voldoende is ter zaligheid, en die wordt aan allen gegeven, die in staat van genade zijn, naar het woord van Joannes, dat « *de zalving (der genade) hen over alles onderricht* » († Joan. 2. 27). Maar er is nog een andere en volmaaktere scherpzinnigheid, waarmee iemand niet alleen zichzelf maar ook anderen kan besturen, en niet alleen in betrekking tot de eeuwige zaligheid, maar ook in alle andere zaken van het dagelijksche leven. Deze scherpzinnigheid bezitten niet allen die in staat van genade zijn.

2. Die de leiding van andermans raad behoeven, zullen — als zij in staat van genade zijn — minstens in zooverre bij zichzelven kunnen overleggen, dat zij én dien raad gaan inwinnen, én goeden van slechten raad weten te onderscheiden.

3. De *aangeworven* deugd van verstandigheid wordt verkregen door herhaalde handelingen. Om haar te verkrijgen, is er dus tijd en ondervinding noodig, zooals de *Ethica* leert. Daarom vindt men haar niet bij jongeren, niet als vaardigheid en ook niet als daad. —

quod habeat omnes alias virtutes. Et ita, cum prudentia sit virtus, ut ostensum est [art. 4. huj. q.], necesse est quod habeat prudentiam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod duplex est industria. Una quidem quae est sufficiens ad ea quae sunt de necessitate salutis. Et talis industria datur omnibus habentibus gratiam, quos « *unctio docet de omnibus* », ut dicitur, 1. Joan. 2. [v. 17]. Est autem alia industria plenior, per quam aliquis sibi et aliis potest providere, non solum de his quae sunt necessaria ad salutem, sed etiam de quibuscumque pertinentibus ad humanam vitam. Et talis industria non est in omnibus habentibus gratiam.

AD SECUNDUM dicendum quod illi qui indigent regi consilio alieno saltem in hoc sibi ipsis consulere sciunt, si gratiam habent, ut aliorum requirant consilia, et discernant consilia bona a malis.

AD TERTIUM dicendum quod prudentia acquisita causatur ex exercitio actuum: unde « *indiget ad sui generationem experimento et tempore* », ut dicitur in 2. Ethic. [cap. 1.]. Unde non potest esse in juvenibus nec

Maar de *ingestorte* deugd van verstandigheid wordt verkregen door goddelijke instorting. Vandaar bezitten pas gedoopte kinderen, die nog niet tot het gebruik van het verstand gekomen zijn, toch de verstandigheid: alleen als vaardigheid, niet als daad. Hetzelfde is het geval bij krankzinnigen. Maar wie tot het gebruik van het verstand gekomen is, bezit de verstandigheid ook als daad in alles wat noodzakelijk is ter zaligheid: maar vermeerdering van die deugd wordt verdiend door beoefening totdat haar volkomenheid bereikt is, zooals dit ook bij de andere deugden geschiedt. Daarom zegt de Apostel in den *Brief aan de Hebreën* (5. 14), dat « *vaste spijs is voor de volwassenen, voor hen die door oefening de zintuigen hebben afgericht om goed en kwaad te onderscheiden* ».

XVe ARTIKEL.

Bezitten wij de verstandigheid van nature?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat we de verstandigheid van nature bezitten. — I. De Wijsgeer zegt immers, dat alle

secundum habitum nec secundum actum. Sed prudentia gratuita causatur ex infusione divina. Unde in pueris baptizatis nondum habentibus usum rationis est prudentia secundum habitum, sed non secundum actum: sicut et in amentibus. In his autem qui jam habent usum rationis est etiam secundum actum quantum ad ea quae sunt de necessitate salutis: sed per exercitium meretur augmentum quoque perficiatur, sicut et caeterae virtutes. Unde et Apostolus dicit ad Hebr. 5. [v. 14], quod « *perfectorum est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali* ».

ARTICULUS XV.

Utrum prudentia insit nobis a natura.

[Verit. q. 18. art. 7. ad 7.]

AD DECIMUMQUINTUM sic proceditur. Videtur quod prudentia insit nobis a natura. Dicit enim Philosophus in 6. Ethic. [cap. 11.], quod ea

bestanddeelen van de verstandigheid ons van nature toebehooren, nl. de « synesis », de « gnome », en meer dergelijke; de speculatieve wijsheid behoort ons echter niet van nature toe. Welnu: bij alle zaken van eenzelfde soort kan men de oorsprong verklaren door eenzelfde reden. Dus is de verstandigheid ons van nature eigen.

2. Verschil van leeftijd ontstaat van nature. Verstandigheid gaat samen met den ouderdom naar het bekende woord uit het *Boek Job* (12. 12): « *Bij de ouden van dagen is wijsheid en bij bejaarden verstandigheid* ».

Derhalve hebben wij de verstandigheid van nature.

3. De verstandigheid is meer een eigenschap van de menschelike natuur dan van het redelooze dier. Echter hebben zelfs de redelooze dieren een zekere mate van natuurlijke verstandigheid, zoals blijkt uit de opmerkingen van den Wijsgeer. Derhalve is de verstandigheid van nature.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt, dat een intellectueele vaardigheid haar ontstaan en groei hoofdzakelijk te danken heeft aan onderricht, en dat er daarom tijd en ondervinding voor noodig is. De verstandigheid is nu een intellectueele vaardig-

quae pertinent ad prudentiam « naturalia videntur esse », scilicet synesis, gnome et hujusmodi: non autem ea quae pertinent ad sapientiam speculativam. Sed eorum quae sunt unius generis eadem est originis ratio. Ergo etiam prudentia inest nobis a natura.

2. PRÆTEREA, aetatum variatio est secundum naturam. Sed prudentia consequitur aetates: secundum illud *Job* 12. [v. 12]: « In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia ». Ergo prudentia est naturalis.

3. PRÆTEREA, prudentia magis convenit naturae humanae quam naturae brutorum animalium. Sed bruta animalia habent quasdam naturales prudentias; ut patet per *Philosophum* in 8. de Hist. Animal. [cap. 1.]. Ergo prudentia est naturalis.

SED CONTRA est quod *Philosophus* dicit in 2. Ethic. [cap. 1.], quod « virtus intellectualis plurimum ex doctrina habet et generationem et augmentum: ideo experimento indiget et tempore ». Sed prudentia est

heid, zooals vroeger gezegd werd (I. II. 57^e Kw. 5^e Art. en 58^e Kw. 3^e Art. 3^e Antw.). Dus is de verstandigheid in ons niet van nature, doch komt zij voort uit onderricht en ervaring.

LEERSTELLING. — Vroeger bleek reeds (3^e Art.), dat verstandigheid de kennis veronderstelt van de handelingen in het algemeen en in het bijzonder, waarop de verstandige mensch de algemeene beginselen toepast. Is er nu sprake van *algemeene* kennis, dan geldt voor de verstandigheid hetzelfde als van de speculatieve wetenschap, omdat beiden uitgaan van eerste algemeene beginselen, die van nature gekend worden, zooals aangetoond werd in het 6^e Art. van deze Kw., met dien verstande, dat de beginselen der verstandigheid den menschen nog natuurlijker zijn. De Wijsgeer zegt immers: « *Het leven, dat gericht is naar het speculatieve is beter dan het leven naar het menschelijke* ». Andere algemeene beginselen, die komen na de eerste — of ze nu behooren tot de speculatieve of de praktische rede — bezit men niet van nature, maar moet men verkrijgen door vinding langs den weg van onderricht en ervaring.

Is er sprake van de kennis der *bijzondere omstandigheden* van een handeling afzonderlijk, dan moet er nogmaals onderscheid gemaakt worden, daar een handeling rechtstreeks gericht kan

virtus intellectualis, ut supra habitum est [1-2. q. 57. art. 5.]. Ergo prudentia non inest nobis a natura, sed ex doctrina et experimento.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex praemissis patet [art. 3. huj. q.], prudentia includit cognitionem et universalium et singularium operabilium, ad quae prudens universalia principia applicat. Quantum ergo ad universalem cognitionem, eadem ratio est de prudentia et scientia speculativa. Quia utriusque prima principia universalia sunt naturaliter nota, ut ex supra dictis patet [art. 6. huj. q.]: nisi quod principia communia prudentiae sunt magis connaturalia homini; ut enim Philosophus dicit in 10. Ethic. [cap. 7.], « *vita quae est secundum speculationem est melior quam quae est secundum hominem* ». Sed alia principia universalia posteriora, sive sint rationis speculativae sive practicae, non habentur per naturam, sed per inventionem secundum viam experimenti, vel per disciplinam.

Quantum autem ad particularem cognitionem eorum circa quae operatio consistit est iterum distinguendum. Quia operatio consistit circa aliquid

zijn op een doel, of op iets, wat zelf weer middel is tot een doel. De goede doekeinden nu van het menschelijk leven staan vast, en daarom kan er van nature een neiging zijn naar deze doekeinden, zooals vroeger werd opgemerkt (I. II. 51^e Kw., 1^e Art.), nl. dat sommige mensen door een natuurlijke gesteltenis geneigd zijn naar deze goede doekeinden, en bijgevolg van nature ook een goed oordeel hebben over deze doekeinden. Maar de middelen tot het doel zijn in het menschelijk leven niet bepaald, maar loopen veelvuldig uiteen naar het verschil in personen en zaken. Daar nu een natuurlijke neiging altijd op iets bepaalds gericht is, kan een natuurlijke kennis hieromtrent niet eigen zijn. Wel kan door een natuurlijke gesteltenis de een geschikter zijn zijn naar deze goede doekeinden, en bijgevolg van nature om hierin te oordeelen dan een ander; dit is ook zoo bij de conclusies der speculatieve wetenschappen.

De verstandigheid nu houdt zich niet bezig met de doekeinden zelve, maar met de middelen tot het doel, zooals vroeger werd aangetoond (6^e Art. en I. II. 57^e Kw. 5^e Art. Daarom is de verstandigheid niemand van nature eigen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Wijsgeer spreekt hier over de verstandigheid, voor zoover zij betrekking heeft op

vel sicut circa finem; vel sicut circa ea quae sunt ad finem. Fines autem recti humanae vitae sunt determinati. Et ideo potest esse naturalis inclinatio respectu horum finium: sicut supra dictum est [1-2. q. 51. art. 1.], quod quidem habent ex naturali dispositione quasdam virtutes quibus inclinantur ad rectos fines, et per consequens etiam habent naturaliter rectum judicium de hujusmodi finibus. Sed ea quae sunt ad finem in rebus humanis non sunt determinata, sed multipliciter diversificantur secundum diversitatem personarum et negotiorum. Unde quia inclinatio naturae semper est ad aliquid determinatum, talis cognitio non potest homini inesse naturaliter: licet ex naturali dispositione unus sit aptior ad hujusmodi discernenda quam aliis; sicut etiam accidit circa conclusiones speculativarum scientiarum. Quia ergo prudentia non est circa fines, sed circa ea quae sunt ad finem, ut supra habitum est [art. 6. huj. q.], ideo prudentia non est naturalis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Philosophus ibi loquitur de pertinenibus ad prudentiam secundum quod ordinatur ad fines: unde supra praे-

de doeleinden; hij zegt immers even tevoren, dat de beginselen thuishooren in de orde van het « waarom », dat is: het doel. Daarom spreekt hij ook niet over het beraad, dat overleg pleegt over de middelen tot het doel.

2. De verstandigheid wordt bij oudere mensen gevonden, niet alleen om hun natuurlijke gesteltenis, nl. een zekere toestand van rust in de stormen der zinnelijke hartstochten, maar ook om hun langduriger ondervinding.

3. Bij de dieren vindt men immer dezelfde vastgestelde wegen, waarlangs zij hun doel bereiken; zoo zien we bij alle dieren van eenzelfde soort ook dezelfde verrichtingen. Bij den mensch is dit niet mogelijk, wat zijn oorzaak vindt in het verstand, dat zich wegens zijn kennis van het algemeene tot oneindige bijzonderheden uitstrekt.

miserat [ibid.] quod « principia sunt ejus quod est cuius gratia », idest finis. Et propter hoc non facit inter ea (1) mentionem de eubulia quae est consiliativa eorum quae sunt ad finem.

AD SECUNDUM dicendum quod prudentia magis est in senibus non solum propter naturalem dispositionem, quietantem motum passionum sensibilium: sed etiam propter experientiam longi temporis.

AD TERTIUM dicendum quod etiam in brutis animalibus sunt determinatae viae perveniendi ad finem: unde videmus quod omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur. Sed hoc non potest esse in homine, propter rationem ejus, quae, cum sit cognoscitiva universalium, ad infinita singularia se extendit.

(1) L.: om. inter ea.

XVIe ARTIKEL.

Kan men door vergeten de verstandigheid verliezen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de deugd van verstandigheid kan verliezen door vergeten. — 1. De wetenschap immers, die gaat over het noodzakelijke, heeft meer zekerheid dan de verstandigheid, die gaat over wisselvallige handelingen. Maar de wetenschap gaat door vergeten verloren. Dus nog veeleer de verstandigheid.

2. « *De deugd wordt aangekweekt en gaat teniet door dezelfde handelingen, als zij slechts in tegenovergestelden zin geschieden* », zegt de Wijsgeer. Nu is voor het aankweeken van verstandigheid ondervinding noodig, die ontstaat uit veel herinneringen, zooals wordt aangetoond in het begin van de *Metaphysica*. Vergeten staat tegenover herinneren, en daarom kan de verstandigheid door vergeten verloren worden.

3. Verstandigheid is onbestaanbaar zonder kennis van het algemeene. Maar juist door vergeten kan de kennis van het algemeene verloren gaan, en daarmee ook de verstandigheid.

ARTICULUS XVI.

Utrum prudentia possit amitti per oblivionem.

[1-2. q. 53. art. 1. corp. et Verit. q. 18. art. 7. ad 7.].

AD DECIMUMSEXTUM sic proceditur. Videtur quod prudentia possit amitti per oblivionem. Scientia enim, cum sit necessariorum, est certior quam prudentia, quae est contingentium operabilium. Sed scientia amittitur per oblivionem. Ergo multo magis prudentia.

2. PRÆTEREA, sicut Philosophus dicit in 2. Ethic. [cap. 3.], « *virtus ex eisdem generatur et corrumptur contrario modo factis* ». Sed ad generationem prudentiae necessarium est experimentum, quod fit « *ex multis memoriis* », ut dicitur in princ. Metaphysic. Ergo, cum oblivio memoriae opponatur, videtur quod prudentia per oblivionem possit amitti.

3. PRÆTEREA, prudentia non est sine cognitione universalium. Sed universalium cognitio potest per oblivionem amitti. Ergo et prudentia.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt : « *Kunst kan verloren gaan door vergeten, maar de verstandigheid niet* ».

LEERSTELLING. — Vergeten zegt men alleen van kennis, en daarom kan men alleen kunst of wetenschap door vergeten kwijtraken, daar deze twee van het verstand zijn. Maar de verstandigheid is niet iets van het verstand alleen maar ook iets van het streefvermogen. Want haar voornaamste taak is — wat vroeger werd aangetoond (8^e Art.) — te bevelen, wat betekent: de verworven kennis toepassen op het verlangen en de daad. Daarom wordt door vergeten de verstandigheid niet rechtstreeks weggenomen, maar wel wordt ze te niet gedaan door de hartstochten. De Wijsgeer zegt immers, dat « *het aangename en onaangename het oordeel der verstandigheid verduistert* ». Daarom wordt in het *Boek Daniël* (13. 56) gezegd: « *De schijn bedriegt u en de booze lust verderft uw hart* ». En in het *Boek van den Uittocht* (23. 8) staat: « *Neem geen geschenken aan, daar zij zelfs de wijzen verblinden* ». — Wel kan vergeten een hinderpaal zijn voor de verstandigheid, voor zoover deze deugd bij haar bevel uitgaat van een zekere kennis, die door vergeten verloren raakt.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 5.], quod « *oblivio est artis, et non prudentiae* ».

RESPONDEO dicendum quod *oblivio respicit cognitionem tantum*. Et ideo per *oblivionem* potest aliquis artem totaliter perdere, et similiter scientiam, quae in ratione consistunt. Sed *prudentia* non consistit in sola cognitione, sed etiam in appetitu: quia ut dictum est [art. 8. huj. q.], *principalis ejus actus est praecipere*, quod est applicare cognitionem habitam ad appetendum et operandum. Et ideo *prudentia* non directe tollitur per *oblivionem*, sed magis corrumptur per *passiones*: dicit enim Philosophus in 6. Ethic. [cap. 5.], quod « *delectabile et triste pervertit aestimationem prudentiae* ». Unde Dan. 13. [v. 56] dicitur: « *Species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum* »; et Exod. 23. [v. 8] dicitur: « *Ne accipias munera, quae excaecant etiam prudentes* ». *Oblivio tamen potest impediare prudentiam, in quantum procedit ad praeciendum ex aliqua cognitione, quae per *oblivionem* tolli potest.*

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wetenschap is alleen in het verstand. Daarom dient hier anders geredeneerd te worden, zooals in de Leerstelling gebleken is.

2. De ervaring, die men voor de verstandigheid noodig heeft, wordt niet alleen verkregen uit herinnering, maar ook uit de oefening van goed te bevelen.

3. De verstandigheid bestaat in hoofdzaak niet in de kennis van het algemeene, maar in de toepassing van die kennis op de handelingen, zooals in de Leerstelling gezegd is. Daarom doet het vergeten van het algemeene nog niet het voornaamste van de verstandigheid te niet, maar is alleen een belemmering, zooals bleek in de Leerstelling.

AD PRIMUM ergo dicendum quod scientia est in sola ratione. Unde de ea est alia ratio, ut supra dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod experimentum prudentiae non acquiritur ex sola memoria, sed ex exercitio recte praecipiendi.

AD TERTIUM dicendum quod prudentia principaliter consistit non in cognitione universalium, sed in applicatione ad opera, ut dictum est [in corp.]. Et ideo oblivio universalis cognitionis non corrumpt id quod est principale in prudentia, sed aliquod impedimentum ei affert, ut dictum est [in corp. art.].

ACHT EN VEERTIGSTE KWESTIE.

OVER DE ONDERDEELEN DER VERSTANDIGHEID.

(Een Artikel.)

Vervolgens moeten de onderdeelen der verstandigheid bestudeerd worden. (Vgl. 47^e Kw. Inl.). Men kan hierover vier vragen stellen: ten eerste, welke zijn de onderdeelen der verstandigheid; ten tweede, welke zijn haar integreerende deelen; ten derde, welke zijn haar soorten; ten vierde, welke zijn de bijkomstige deelen.

ARTIKEL.

Kan er bij de verstandigheid sprake zijn van drie soorten van onderdeelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men bij de verstandigheid redelijkerwijze niet kan spreken van onderdeelen. — 1. Tullius immers geeft drie onderdeelen, nl. de *ervaring*, het *inzicht* (het

QUAESTIO XLVIII.

DE PARTIBUS PRUDENTIAE.

Deinde considerandum est de partibus prudentiae. Et circa hoc quaeruntur quatuor: primo, quae sint partes prudentiae; secundo, de partibus quasi integralibus ejus; tertio, de partibus subjectivis ejus; quarto, de partibus potentialibus.

ARTICULUS UNICUS.

Utrum convenienter assignentur tres partes prudentiae.

[3. Dist. 33. q. 3. art. 1.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod inconvenienter assignenter tres partes prudentiae. Tullius enim, in 2. Rhetor. [de Invent.], ponit

gemak in het overzien van een toestand), en de voorzienigheid (de bedrevenheid in het treffen van voorzieningen). — Macrobius heeft er echter, in navolging van de opvatting van Plotinus, zes, en wel de *redeneerkraft* (het gemak in het beredeneeren van een daad), het *inzicht*, de *omzichtigheid* (in het beschouwen der omstandigheden), de *voortuizendheid*, de *ontvankelijkheid* (voor raad en ervaring van anderen), en de *behoedzaamheid* (tegenover gevaren). — Aristoteles zegt op zijn beurt, dat tot de verstandigheid behooren het *beleid* (bedrevenheid in het beraadslagen), de *synesis* (het gemak van een oordeel te treffen in gewone omstandigheden), en de *gnome* (het gemak om in buitengewone omstandigheden een oordeel te treffen). Ook maakt hij bij de verstandigheid nog melding van de *scherpzinnigheid* (in het treffen van het juiste doel), de *vindingrijkheid* (in het treffen van het juiste middel tot het doel), het *gevoelen* (omtrent den stand van zaken), en het *inzicht*. — Een ander Grieksche wijsgeer (Andronicus) zegt, dat er tien bij de verstandigheid behooren, en wel: *beleid*, *vindingrijkheid*, *voortuizendheid*, *regeerkunde*, *krijgskunde*, *staatkunde*, *huishoudkunde*, *redeneerkunde*, *welsprekendheid* en *physica*. Dus blijkt, dat de eene opsomming te veel, de andere te weinig geeft.

2. Maakt men onderscheid, dan staat de verstandigheid tegenover de wetenschap. Maar de staatkunde, huishoudkunde, redeneerkunde, welsprekendheid en physica zijn wetenschappen. Dus behooren ze niet als onderdeelen bij de verstandigheid.

tres partes prudentiae: scilicet « memoriam, intelligentiam, et providentiam ». Macrobius autem [lib. 1. in Somn. Scip. cap. 8.] secundum sententiam Plotini, attribuit prudentiae sex: scilicet « rationem, intellectum, circumspectionem, providentiam, docilitatem et cautionem ». Aristoteles autem, in 6. Ethic. [cap. 9. 10. et 11.] dicit, ad prudentiam pertinere eubliam, synesim et gnomem. Facit etiam mentionem circa prudentiam de eustochia et solertia, sensu et intellectu. Quidam autem aliis philosophus graecus (Andronicus) dicit, quod ad prudentiam decem pertinent: scilicet eublia, solertia, providentia, regnativa, militaris, politica, oeconomica, dialectica, rethorica et physica. Ergo videtur quod vel una assignatio sit superflua, vel alia diminuta.

2. PRÆTEREA, prudentia dividitur contra scientiam. Sed politica, oeconomica, dialectica, rethorica, physica sunt quaedam scientiae. Non ergo sunt partes prudentiae.

3. Een deel strekt zich nooit verder uit dan zijn geheel. Nu behooren de ervaring (die steunt op het geheugen), of het inzicht, de redeneerkracht, het vermoeden, en de ontvankelijkheid niet alleen tot de verstandigheid, maar tot alle ken-vaardigheden. Daarom moet men ze niet uitsluitend maken tot onderdeelen van de verstandigheid.

4. Tot de verschillende handelingen van het practisch verstand behooren niet alleen: beraadslagen en oordeelen en bevelen, maar ook het aanwenden van de lagere vermogens op de daad, zooals werd uiteengezet in I. II. 16^e Kw. 1^e Art. Evenals dus het beleid gerekend wordt onder de verstandigheid als behorende bij het beraadslagen, en de synesis en de gnome als behorende tot het oordeelen, zoo moet men ook iets aanwijzen, wat behoort bij het aanwenden der lagere vermogens.

5. De zorgzaamheid behoort tot de verstandigheid, zooals vroeger gezegd is (in de vorige Kw. 9^e Art.). Dus moet men ook de zorgzaamheid opnemen onder de onderdeelen der verstandigheid.

LEERSTELLING. — Het woord onderdeel kan in een drievoedigen zin worden opgevat. Men kan spreken van *onontbeerlijke* (integreerende) onderdeelen, zooals de muren, het dak en het

3. PRÆTEREA, partes non excedunt totum. Sed memoria intellectiva, vel intelligentia, ratio, sensus et docilitas non solum pertinent ad prudentiam, sed etiam ad omnes habitus cognoscitivos. Ergo non debent poni partes prudentiae.

4. PRÆTEREA, sicut consiliari et judicare et praecipere sunt actus rationis practicae, ita etiam uti, sicut supra habitum est [I-2. q. 16. art. 1.]. Sicut ergo eubulia adjungitur prudentiae, quae pertinet ad consilium, et synesis et gnome, quae pertinet ad judicium; ita etiam debuit poni aliquid pertinens ad usum.

5. PRÆTEREA, solicitude ad prudentiam pertinet, sicut supra dictum est [q. praec. art. 9.]. Ergo etiam inter partes prudentiae solicitude poni debuit.

RESPONDEO dicendum quod triplex est pars: scilicet integralis, ut paries, tectum et fundamentum sunt partes domus; subjectiva, sicut bos et leo

fundament onderdeelen zijn van een huis. Men kan ook spreken van *ondergeschikte* (subjectieve) onderdeelen, zooals het rund en de leeuw onderschikte soorten zijn van het dierenrijk. Tenslotte kan men ook spreken van *bijkomstige* onderdeelen, zooals het plantaardige en dierlijke onderdeelen zijn van de ziel.

Men kan derhalve drie soorten van onderdeelen aanwijzen bij een deugd. *Eerstens*: in den zin van *onontbeerlijke* (integreerende) onderdeelen, en dat zijn die vaardigheden, waarvan de medewerking noodzakelijk vereischt wordt om een daad volgens die deugd volmaakt te doen zijn. In deze beteekenis kunnen acht van boven genoemde vaardigheden als onderdeelen der verstandigheid beschouwd worden, nl. de zes van Macrobius met als zevende de ervaring, die Tullius vermeldt, en tenslotte de scherpzinnigheid of vindingrijkheid, die Aristoteles opnoemt in het citaat van de eerste bedenking. Want het gevoelen kan bij de verstandigheid ook inzicht genoemd worden, daar de Wijsgeer zegt: « *Omtrent deze dingen moet men een juist gevoelen hebben, wat gelijk staat met inzicht* ». — Van deze acht behooren er vijf tot de verstandigheid inzoover zij in het kenvermogen zetelt, nl. *ervaring, redeneerkracht, inzicht, ontvankelijkheid en vindingrijkheid*; de drie anderen behooren tot de verstandigheid, voorzoover zij bevelen geeft en aldus de kennis toepast op de handeling, nl. *vooruitziendheid, omzichtigheid en behoedzaamheid*. De reden van dit onderscheid wordt

sunt partes animalis; et potentialis, sicut nutritivum et sensitivum sunt partes animae. Tribus ergo modis possunt assignari partes alicui virtuti. Uno modo, ad similitudinem partium integralium: ut scilicet illa dicantur esse partes virtutis alicujus quae necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius. Et sic ex omnibus enumeratis possunt accipi octo partes prudentiae: scilicet sex quas enumerat Macrobius; quibus addenda est septima, scilicet memoria, quam ponit Tullius; et eustochia sive solertia, quam ponit Aristoteles (nam sensus prudentiae etiam intellectus dicitur): unde Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 11.]: « Horum ergo oportet habere sensum: hic autem est intellectus ». Quorum octo quinque pertinent ad prudentiam secundum id quod est cognoscitiva, scilicet memoria, ratio, intellectus, docilitas et solertia: tria vero alia pertinent ad eam secundum quod est praeceptiva, applicando cognitionem ad opus, scilicet providentia, circumspectio et cautio. Quorum diversitatis ratio patet ex hoc quod circa

duidelijk uit de drievoudige wijze, waarop men de kennis moet beschouwen. En wel vooreerst de kennis zelf; betreft deze voorbije dingen, dan spreekt men van *ervaring*; is zij van het *tegenwoordige*, hetzij van het wisselvallige, hetzij van het noodzakelijke, dan wordt ze *inzicht* of *verstandigheid* genoemd. Vervolgens kan men zien naar de wijze, waarop de kennis verkregen wordt, wat kan gebeuren door onderricht, en hiertoe behoort *ontvankelijkheid*, of door eigen vinding, en hiertoe behoort de *vindingrijkheid*, die hetzelfde is als *scherpzinnigheid* in het vormen van 'n gissing; een onderdeel hiervan is weer de *vernuftigheid* in het snelle gissen van het juiste middel tot het doel. Tenslotte moet men zien naar het gebruik van de verkregen kennis, nl. in zoover men uit de verkregen kennis voortredeneert om andere dingen te kennen of te beoordeelen, en hiertoe behoort de *redeneerkracht*. Om echter een goed bevel te kunnen geven, moet de rede over drie dingen beschikken: ten eerste, dat ze een middel vindt, dat goed is aangepast aan een bepaald doel, en dit behoort tot de *vooruitziendheid*; ten tweede, dat ze de omstandigheden van een zaak in oogen houdt, en dat behoort bij de *omzichtigheid*; ten derde, dat ze de hindernissen vermeidt, en dit behoort bij de *behoedzaamheid*.

Ten tweede: kan men spreken van de *ondergeschikte* deelen van een deugd, en zoo heeten haar verschillende soorten. En in

cognitionem tria sunt consideranda. Primo, quidem ipsa cognitio. Quae sit praeteritorum, est memoria: si autem praesentium, sive contingentium sive necessariorum, vocatur intellectus sive intelligentia. Secundo, ipsa cognitionis acquisitio. Quae fit vel per disciplinam, et ad hoc pertinet docilitas: vel per inventionem, et ad hoc pertinet eustochia, quae est bona conjecturatio. Hujus autem pars, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 9.], est solertia, quae est « *velox conjecturatio medi* », ut dicitur in 1. Poster. [cap. 34.]. Tertio considerandus est usus cognitionis: secundum scilicet quod ex cognitis aliquibus procedit ad alia cognoscenda vel judicanda. Et hoc pertinet ad rationem. Ratio autem, ad hoc quod recte praecipiat, tria debet habere. Primo quidem, ut ordinet aliquod accommodum ad finem: et hoc pertinet ad providentiam. Secundo, ut attendat circumstantias negotii: quod pertinet ad circumspectionem. Tertio, ut vitet impedimenta: quod pertinet ad cautionem.

Partes autem subjectivae virtutis dicuntur species ejus diversae. Et hoc modo partes prudentiae, secundum quod proprie sumitur, sunt prudentia

dezen zin zijn de onderdeelen van de verstandigheid, voor zoover men haar neemt in den strikten zin: de persoonlijke verstandigheid, waarmee iemand zichzelf regeert, en de verstandigheid, waarmee iemand een groep regeert. Deze verschillen naar soort, zooals gezegd werd in de 47^e Kw. het 11^e Art. De verstandigheid, waarmee een groep geregeerd wordt, kan men op haar beurt weer verdeelen in verschillende soorten naar de onderscheiden groepen, die geregeerd moeten worden. Zoo wordt er een groep bijeen gebracht voor een speciale onderneming, b.v. een leger om te strijden: deze wordt geregeerd met de *militaire verstandigheid*. Een andere groep wordt vereenigd ter verzorging van alle levensbehoefsten, zooals de groep, die bijeen is in een familie of een huis, en deze wordt bestuurd met de *huishoudelijke verstandigheid*. Zoo gaat het ook met de mensenmassa van een stad of een rijk: hierbij spreekt men, voor zoover het den bestuurder betreft, van *regeeringsbeleid*; bij de onderdanen spreekt men zonder meer van *politieke verstandigheid*. — Wil men echter de verstandigheid opvatten in breederen zin, als ook insluitende de beschouwende wetenschap, zooals reeds eerder gezegd werd (vorige Kw. 2^e Art. 2^e Antw.), dan kan men ook de redeneerkunde, de welsprekendheid en de physica als haar onderdeelen beschouwen, en wel naar de drie werkmethoden bij de wetenschap. De eerste hiervan is:

per quam aliquis regit seipsum, et prudentia per quam aliquis regit multitudinem quae differunt specie, ut dictum est [q. 47. art. 11.]: et iterum prudentia quae est multitudinis regitiva dividitur in diversas species secundum diversas species multitudinis. Est enim quaedam multitudo adunata ad aliquod speciale negotium, sicut exercitus congregatur ad pugnandum: cuius regitiva (1) est prudentia militaris. Quaedam vero multitudo est adunata ad totam vitam: sicut multitudo unius domus vel familiae, cuius regitiva (1) est prudentia oeconomica; et etiam multitudo unius civitatis vel regni, cuius quidem regula (2) directiva est in principe regnativa, in subditis autem politica simpliciter dicta. Si vero prudentia sumatur large, secundum quod includit etiam scientiam speculativam, ut supra dictum est [q. praec. art. 2. ad 2.]; tunc etiam partes ejus ponuntur Dialectica, Rhetorica et Physica, secundum tres modos procedendi in scientiis. Quorum unus est per demonstrationem ad scientiam causandam: quod pertinet ad

(1) L.: regula.

(2) L.: om. regula.

wetenschap veroorzaken door bewijsvoering, en dit behoort tot de *physica*, wanneer men daaronder alle bewijsvoerende wetenschappen verstaat. Een andere werkmethode is: uit waarschijnlijkheden een meening afleiden, en dit behoort tot de *redeneerkunde*. De derde methode is: uit eenige veronderstellingen een vermoeden vestigen of minstens eenigszins aannemelijk maken, en dit behoort tot de *welsprekendheid*. Men kan deze drie ook eenigszins onder de verstandigheid in strikten zin rangschikken, daar deze soms van noodzakelijke dingen uit redeneert, soms van waarschijnlijke, soms van veronderstellingen.

Ten derde: kan men spreken van de *bijkomstige* (potentiële) onderdelen van een deugd, waaronder men die bijhoorende deugden verstaat, die gericht zijn op secundaire daden, en welke niet de waarde van de hoofddeugd bezitten. En in deze beteekenis kan men als onderdelen van de verstandighid opnoemen: het *beleid*, dat gaat over het beraadslagen; de *synesis*, die zich richt op het oordeel volgens de gewone regelen; en de *gnome*, die zich richt op het oordeel in buitengewone gevallen, wanneer men van de algemeene wet moet afwijken. De verstandigheid echter regelt de voornaamste daad, die is: bevelen.

Physicam; ut sub Physica intelligentur omnes scientiae demonstrativaes. Alius modus est ex probabilibus ad opinionem faciendum: quod pertinet ad Dialecticam. Tertius modus est ex quibusdam conjecturis ad suspicionem inducendum, vel ad aliqualiter persuadendum: quod pertinet ad Rheticam. Potest tamen dici quod haec tria pertinent ad prudentiam etiam proprie dictam, quae ratiocinatur interdum quidem ex necessariis, interdum ex probabilibus, interdum autem ex quibusdam conjecturis.

Partes autem potentiales alicujus virtutis dicuntur virtutes adjunctae quae ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis. Et secundum hoc ponuntur partes prudentiae, eubulia, quae est circa consilium; et synesis, quae est circa iudicium eorum in quibus oportet quandoque a communi lege recedere. quae secundum regulas communes fiunt: et gnome, quae est circa iudicium eorum, in quibus oportet quandoque a communi lege recedere (3). Prudentia vero est circa principalem actum, qui est praecipere.

(3) L.: et synesis, quae est circa iudicium eorum quae communiter accident; et gnome, quae est circa iudicium eorum in quibus oportet quandoque a communi lege recedere.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Deze opsommingen verschillen slechts in zooverre zij verschillende soorten van onderdeelen opnoemen, of in zooverre in de onderdeelen van de eene opsomming meerdere van een andere opsomming besloten zijn. Zoo bedoelt Tullius met de vooruitziendheid ook de behoedzaamheid en omzichtigheid, en met het inzicht ook de redeneerkracht, de ontvankelijkheid en de vindingrijkheid.

2. Huishoudkunde en staatkunde worden hier niet genomen in de beteekenis van wetenschappen, maar als soorten van de verstandigheid. Het antwoord betreffende de drie andere is duidelijk uit de Leerstelling.

3. Al de vaardigheden worden beschouwd als onderdeelen van de verstandigheid, niet als behoorend tot haar wezen, maar omdat ze zich uitstrekken tot iets, dat bij de verstandigheid behoort.

4. Een goed bevel en een goed gebruik der lagere vermogens staan altijd met elkaar in verband, want de gehoorzaamheid der lagere krachten volgt op het bevel van de rede, en dit is eigenlijk de aanwending der lagere vermogens.

5. Zorgzaamheid behoort tot het wezen der vooruitziendheid.

AD PRIMUM ergo dicendum quod diversae assignationes differunt, secundum quod diversa genera partium ponuntur; vel secundum quod sub una parte unius assignationis includuntur multae partes alterius assignationis. Sicut Tullius sub providentia includit cautionem et circumspectionem; sub intelligentia autem, rationem, docilitatem et solertiam.

AD SECUNDUM dicendum quod oeconomica et politica non accipiuntur hic secundum quod sunt scientiae; sed secundum quod sunt prudentiae quaedam. De aliis autem tribus patet responsio ex dictis [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum quod omnia illa ponuntur partes prudentiae non secundum suam communitatem; sed secundum quod se habent ad ea quae pertinent ad prudentiam.

AD QUARTUM dicendum quod recte praecipere et ratione (4) uti semper se comitantur: quia ad praeceptum rationis sequitur obedientia inferiorum virium, quae pertinent ad usum.

AD QUINTUM dicendum quod solicitude includitur in ratione providentiae.

(4) L.: loco « ratione » ponit « recte ».

NEGEN EN VEERTIGSTE KWESTIE.

OVER DE INTEGREERENDE OF ONONTBEERLIJKE DEELEN DER VERSTANDIGHEID AFZONDERLIJK.

(Acht artikelen.)

Nu zullen de integreerende delen der verstandigheid afzonderlijk bestudeerd worden (Vgl. 48^e Kw. Inl.). Hieromtrent worden acht vragen gesteld:

1. Over de ervaring.
 2. Over het inzicht.
 3. Over de ontvankelijkheid.
 4. Over de vindingrijkheid.
 5. Over de redeneerkracht.
 6. Over de vooruitziendheid.
 7. Over de omzichtigheid.
 8. Over de behoedzaamheid.
-

QUAESTIO XLIX.

DE SINGULIS PRUDENTIAE PARTIBUS QUASI INTEGRALIBUS IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de singulis prudentiae partibus quasi integralibus.

Et circa hoc quaeruntur octo: 1. De memoria. — 2. De intellectu vel intelligentia. — 3. De docilitate. — 4. De solertia. — 5. De ratione. — 6. De providentia. — 7. De circumspectione. — 8. De cautione..

I^e ARTIKEL.

Is de ervaring een onderdeel der verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de ervaring geen deel is der verstandigheid. — 1. De ervaring zetelt, zooals de Wijsgeer aantoon, in het zinnelijke deel van de ziel. De verstandigheid is echter een verstands-deugd, zooals blijkt uit de *Ethica*. Dus is de ervaring geen onderdeel van de verstandigheid.

2. Verstandigheid wordt door oefening verkregen en versterkt. Maar herinnering is een natuurlijke eigenschap van den mensch. Dus is de ervaring geen onderdeel der verstandigheid.

3. Ervaring gaat over het verledene. Verstandigheid daarentegen gaat over toekomstige handelingen, waarover men bij zichzelf te rade gaat, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Dus is de ervaring geen onderdeel der verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat Tullius de ervaring onder de onderdeelen van de verstandigheid noemt.

ARTICULUS I.

Utrum memoria sit pars prudentiae.

[Supr. q. 48. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod memoria non sit pars prudentiae. Memoria enim, ut dicit (1) Philosophus est in parte animae sensitiva. Prudentia autem est in ratiocinativa; ut patet in 6. Ethic. [cap. 5.]. Ergo memoria non est pars prudentiae.

2. PRÆTEREA, prudentia per exercitium acquiritur et perficitur (2). Sed memoria inest nobis a natura. Ergo memoria non est pars prudentiae.

3. PRÆTEREA, memoria est praeteritorum. Prudentia autem est futuorum operabilium, de quibus est consilium, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 2.]. Ergo memoria non est pars prudentiae.

SED CONTRA est quod Tullius, in 2. Rhetor. [de Invent., c. 53.], ponit memoriam inter partes prudentiae.

(1) L.: probat.

(2) L.: proficit.

LEERSTELLING. — De verstandigheid strekt zich uit over de wisselvallige handelingen, zooals vroeger werd uiteengezet (47^e Kw. 5^e Art.). Daarin kan de mensch niet geleid worden door hetgeen zonder meer en noodzakelijk waar is, maar wel door hetgeen in de meeste gevallen zoo geschiedt. Want de conclusies moeten evenredig zijn aan de beginselen en « *naar den aard der beginselen moet men gelijksoortige conclusies afleiden* », naar het gezegde in de *Ethica*. Wat nu in de meeste gevallen zoo geschiedt, kan men slechts door ervaring achterhalen: daarom zegt de Wijsgeer, dat « *de scherpte van het verstand ontstaat en groeit door ervaring en tijd* ». Ervaring nu ontstaat door de veelheid van herinneringen, zooals blijkt uit de *Metaphysica*. Vandaar de gevolgtrekking, dat voor de verstandigheid de ervaring uit een veelheid van afzonderlijke gevallen noodzakelijk is. En daarom moet men de ervaring rekenen onder de onderdeelen der verstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Veel dingen, die vallen onder de zintuigelijke kennis van den mensch, zijn noodig voor de verstandigheid, omdat, naar het gezegde uit de 47^e Kw. het 3^e Art., de verstandigheid een algemeene kennis moet toepassen op afzonderlijke gevallen, die immers het terrein der zintuigen uitmaken. Daaronder behoort ook de ervaring.

RESPONDEO dicendum quod prudentia est circa contingentia operabilia, sicut dictum est [q. 47. art. 5.]. In his autem non potest homo dirigi per ea quae sunt simpliciter et ex necessitate vera, sed ex his quae ut in pluribus accidunt: oportet enim principia conclusionibus esse proportionata, et ex talibus talia concludere, ut dicitur in 6. Ethic. Quid autem in pluribus sit verum oportet per experimentum considerare: unde et in 2. Ethic. [c. 1.] Philosophus dicit quod « *virtus intellectualis habet generationem, et augmentem ex experimento et tempore* ». Experimentum autem est ex pluribus memoriis; ut patet in 1. Metaphys. [cap. 1.]. Unde consequens est quod ad prudentiam requiritur plurium memoriam habere. Unde convenienter memoria ponitur pars prudentiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod (3), sicut dictum est [q. 47. art. 3.], prudentia applicat universalem cognitionem ad particularia, quorum est sensus, unde multa quae pertinent ad partem sensitivam requiruntur ad prudentiam. Inter quae est memoria.

(3) L.: addit quia.

2. De menschelike natuur heeft wel eenigen aanleg tot verstandigheid, maar de voltooiing van deze deugd ontstaat door oefening en genade. Eveneens bezitten wij naar het woord van Tullius de herinnering wel van nature, maar zij moet door oefening en ijver vervolmaakt worden; en er zijn vier hulpmiddelen, waardoor de mensch het gemak verkrijgt van zich iets goed te kunnen herinneren. Het eerste is, dat hij zich van de dingen, die hij moet onthouden, 'n gelijkenis vormt. Maar geen afgesleten gelijkenis, daar wij ons meer verwonderen over het ongewone, en de ziel er dus meer en sterker door geboeid blijft. Hier is ook de reden, waarom we de voorvalen uit onze jeugd beter vasthouden. Die gelijkenissen of beelden worden vooral daarom vereischt, omdat de eerste en geestelijke indrukken zeer gemakkelijk uit de ziel verdwijnen, wanneer zij niet als 't ware vastgebonden worden door lichamelijke beelden. Want 's mensen herinnering is krachtiger bij de zinnelijk-waarneembare dingen. Daarom behoort de herinnering tot het zinnelijk deel der menschelike natuur. Het tweede middel is dit: wanneer men iets wil onthouden, dan moet men het bij de beschouwing zoo ordelijk rangschikken, dat uit de herinnering van het eene gemakkelijk het andere voorkomt. Daarom ook zegt de Wijsgeer: « *Dikwijls herinnert men zich iets naar de plaatselijke*

AD SECUNDUM dicendum quod sicut prudentia aptitudinem quidem habet ex natura, sed ejus complementum ex exercitio vel gratia; ita etiam ut Tullius dicit, in sua Rhetor. [lib. 3. c. 16. et 24.], memoria non solum a natura perficitur (4), sed etiam habet plurimum artis et industriae. Et sunt quatuor per quae homo proficit in bene memorando. Quorum primum est ut eorum quae vult memorari quasdam similitudines assumat convenientes, nec tamen omnino consuetas: quia ea quae sunt inconsueta magis miramur, et sic in eis animus magis et vehementius detinetur; ex quo fit quod eorum quae in pueritia vidimus magis memoremur. Ideo autem necessaria est hujusmodi similitudinum vel imaginum adinventio, quia intentiones simplices et spirituales facilius ex animo elabuntur nisi quibusdam similitudinibus corporalibus quasi alligentur: quia humana cognitio potentior est circa sensibilia. Unde et memorativa ponitur in parte sensitiva. Secundo, oportet ut homo ea quae memoriter vult tenere sua consideratione ordinate disponat, ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur. Unde Philosophus

(4) L.: profisciscitur.

rangscherking. De reden hiervan is, dat men dan gemakkelijker van het eene tot het andere komt ». Het derde middel is: belangstelling te hebben voor de zaken, die men wil onthouden, want hoe meer iets indruk gemaakt heeft op de ziel, des te moeilijker zal het uitgewischt worden. Daarom zegt Tullius: « *De zorg bewaart de beelden der gelijkenissen ongerept* ». Het vierde middel is de herhaalde overdenking van hetgeen men wil onthouden. Daarom zegt de Wijsgeer, dat « *de herhaalde overweging de herinnering levendig houdt* », omdat, naar hij zegt in hetzelfde werk, « *de gewoonte een tweede natuur is* ». Daarom herinneren we ons spoedig die zaken, waar we dikwijls over denken, doordat we dan door een haast ingeboren orde van het eene op het andere komen.

3. Uit het verleden moeten we als 't ware een bewijs halen voor de toekomst. Daarom is de ervaring, uit voorbije gebeurtenissen opgedaan, noodzakelijk voor een goede beraadslaging over de toekomst.

dicit, in lib. de Mem. [cap. 2.]: « A locis videmur (5) reminisci aliquando: causa autem est quia velociter ab alio in aliud veniunt ». Tertio oportet ut homo sollicitudinem apponat et affectum adhibeat ad ea quae vult memorari: quia quanto aliiquid magis fuerit impressum animo, tanto minus elabitur. Unde et Tullius dicit, in sua Rhetor. [lib. 3. c. 19.] quod « *solicitudo conservat integras simulacrorum figuras* ». Quarto, oportet quod ea frequenter meditemur quae volumus memorari. Unde Philosophus dicit, in lib. de Mem. [cap. 1.], quod « *meditationes memoriam salvant* »: quia, ut in eodem lib. [ibid.] dicitur, « *consuetudo est quasi natura* »; unde quae multoties intelligimus cito reminiscimur, quasi naturali quodam ordine ab uno ad aliud procedentes.

AD TERTIUM dicendum quod ex praeteritis oportet nos quasi argumentum sumere de futuris. Et ideo memoria praeteritorum necessaria est ad bene consiliandum de futuris.

(5) L.: videntur.

IIe ARTIKEL.

Is het inzicht een deel der verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het inzicht geen onderdeel is van de verstandigheid. — 1. Twee dingen, die in een verdeeling als tegengestelden tegenover elkaar staan, kunnen geen deelen van elkaar zijn. Maar het inzicht wordt als verstandelijke kracht in dezelfde verdeeling tegenover de verstandigheid gesteld, zooals blijkt uit de *Ethica*. Dus kan men het inzicht niet beschouwen als een onderdeel van de verstandigheid.

2. Inzicht of verstand wordt genoemd onder de gaven van den H. Geest, en het staat dan in verband met het geloof, zooals vroeger werd uiteengezet (8^e Kw. 1^e en 8^e Art.). Maar de verstandigheid is een heel andere deugd, dan het geloof, zooals uit het boven gezegde blijkt (4^e Kw. 5^e Art. en I. II. 62^e Kw. 2^e Art.). Dus behoort het inzicht niet tot de verstandigheid.

3. De verstandigheid moet zich bezig houden met iedere handeling afzonderlijk, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Maar het inzicht betekent kennis van het algemeene en onstoffelijke, zooals

ARTICULUS II.

Utrum intellectus sit pars prudentiae.

[Supr. q. 48. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod intellectus non sit pars prudentiae. Eorum enim quae ex opposito dividuntur unum non est pars alterius. Sed intellectus ponitur virtus intellectualis condivisa prudentiae; ut patet in 6. Ethic. [cap. 3.]. Ergo intellectus non debet poni pars prudentiae.

2. PRÆTEREA, intellectus ponitur inter dona Spiritus Sancti, et correspondet fidei, ut supra habitum est [q. 8. art. 1. et 8.]. Sed prudentia est alia virtus a fide, ut per supra dicta patet [q. 4. art. 8. et 1-2. q. 62. art. 2.]. Ergo intellectus non pertinet ad prudentiam.

3. PRÆTEREA, prudentia est singularium operabilium, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 7.]. Sed intellectus est universalium cognoscitivus et

blijkt uit *De Anima*. Dus is het inzicht geen onderdeel van de verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat Tullius zegt, dat het inzicht een deel van de verstandigheid is. Eveneens Macrobius.

LEERSTELLING. — Het woord « intellectus » moet in deze materie niet verstaan worden als « verstand » of « denkvermogen », maar als het goed begrip van 'n eerste beginsel, dat bij de eerste kennismaking noodzakelijk begrepen en uit zichzelf gekend wordt. Eveneens zeggen we, dat we de eerste beginselen van een bewijsvoering vanzelf *inzien*. Nu gaat echter iedere deductie of afleiding van het verstand uit van enige waarheden, die worden aangenomen als de eerste uitgangspunten. Omdat nu de verstandigheid is : het juiste begrip van wat gedaan moet worden, zal het hele denkproces bij de verstandigheid moeten uitgaan van een « inzicht ». En daarom moet ieder denkproces uitgaan van een « inzicht ». En daarom is het inzicht een onderdeel van de verstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De redeneering van de verstandigheid vindt haar eindpunt in de particuliere handeling als 'n soort gevolgtrekking; hierop past zij de algemeene kennis toe,

immaterialium; ut patet in 3. de *Anima* [c. 4.]. Ergo intellectus non est pars prudentiae.

SED CONTRA est quod Tullius ponit intelligentiam partem prudentiae, et Macrobius intellectum, quod in idem reddit.

RESPONDEO dicendum quod intellectus non sumitur hic pro potentia intellectiva, sed prout importat quamdam rectam aestimationem alicujus extremi principii quod accipitur ut per se notum: sicut et prima demonstrationum principia intelligere dicimus. Omnis autem deductio rationis ab aliquibus procedit quae accipiuntur ut prima. Unde oportet, quod omnis processus rationis ab aliquo intellectu procedat. Quia ergo prudentia est recta ratio agibilium, ideo necesse est quod totus processus prudentiae ab intellectu derivetur. Et propter hoc intellectus ponitur pars prudentiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ratio prudentiae terminatur, sicut ad conclusionem quamdam, ad particulare operabile, ad quod applicat univer-

zoals blijkt uit het gezegde in de 47^e Kw. het 3^e en 6^e Art. Een particuliere conclusie wordt echter door een syllogisme afgeleid uit een algemeene en uit een partikuliere stelling. Dus moet ook de redeneering der verstandigheid uitgaan van een tweevoudig inzicht. Het eerste van deze twee is het inzicht, dat kennis geeft van het algemeene, en dit behoort tot het inzicht als denkvermogen, hetwelk ons niet alleen het natuurlijke inzicht verschaft van de algemeene principiepen in de speculatieve orde, maar ook in de practische orde, als b.v. het beginsel, dat niemand kwaad mag worden aangedaan. zoals duidelijk is uit het gezegde in de 47^e Kw. het 6^e Art. Het tweede inzicht verschaft ons, gelijk gezegd wordt in de *Ethica*, de kennis van een beginsel van beperkter omvatting, nl. van iets, dat het eerste is in de orde van het particuliere, óf een stelling, die het beginsel inhoudt van een wisselvallige handeling. Deze stelling noemt men « minor », en zij moet in het syllogisme van de verstandigheid iets particuliers zijn, zoals gezegd werd in de 47^e Kw. het 3^e en 6^e Art. Dit beperkte beginsel is een of ander particulier doel, zoals t.a.p. werd uiteengezet. Daarom is het inzicht, dat genoemd wordt als onderdeel van de verstandigheid, 'n juist begrip van een of ander particulier doel.

salem cognitionem, ut ex dictis patet [q. 47. art. 3. et 6.]. Conclusio autem singularis syllogizatur ex universalis et singulari propositione. Unde oportet quod ratio prudentiae ex duplice intellectu procedat. Quorum unus est qui est cognoscitivus universalium. Quod pertinet ad intellectum qui ponitur virtus intellectualis: quia naturaliter nobis cognita sunt non solum universalia principia speculativa, sed etiam practica, sicut « nulli esse malefaciendum », ut ex dictis patet [q. 47. art. 6.]. Alius autem intellectus est qui, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 11.], est cognoscitivus « extreimi », idest alicujus primi singularis seu principii contingens (1) operabilis, propositionis scilicet minoris, quam oportet esse singularem in syllogismo prudentiae, ut dictum est [q. 47. art. 3. et 6.]. Hoc autem principium (2) singulare est aliquis singularis finis, ut dicitur ibidem. Unde intellectus qui ponitur pars prudentiae est quaedam recta aestimatio de aliquo particulari fine.

(1) L.: et contingentis. om.: seu principii.

(2) L.: primum, loco principium.

2. De gave van verstand (of inzicht), die behoort onder de gaven van den H. Geest, is 'n zeker scherp inzicht in de goddelijke dingen, zooals vroeger gebleken is (8^e Kw. 1^e en 2^e Art.). Maar onder het inzicht bij de verstandigheid verstaat men iets anders, zooals bleek uit de Leerstelling.

3. Het juiste begrip van een particulier doel wordt zoowel « inzicht » « doorzicht » genoemd, in zooverre het gaat over een beperkt beginsel, als « gevoelen », in zooverre het iets particuliers is. Dit bedoelt de Wijsgeer, wanneer hij zegt: « *Hiervan* », nl. van het particuliere, « moet men een juist gevoelen hebben, wat gelijk staat met inzicht ». Men mag dit echter niet verstaan in de beteekenis van « zintuig » of « gevoel », waarmee wij de zintuigelijk-kenbare dingen kennen, maar van het inwendig gevoelen, waarmee wij oordeelen over het particuliere.

IIIe ARTIKEL.

*Mag men de ontvankelijkheid rekenen
als onderdeel der verstandigheid?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de ontvankelijkheid geen

AD SECUNDUM dicendum quod intellectus qui ponitur donum Spiritus Sancti est quaedam acuta perspectio divinorum, ut ex supra dictis patet [q. 8. art. 1.]. Aliter autem ponitur intellectus pars prudentiae, ut dictum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum quod ipsa recta aestimatio de fine particulari et intellectus dicitur, inquantum est alicujus principii; et sensus, inquantum est particularis. Et hoc est quod Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 11.]: « Horum, scilicet singularium, oportet habere sensum: hic autem est intellectus ». Non autem hoc est intelligendum de sensu particulari quo cognoscimus propria sensibilia: sed de sensu interiori quo de particulari iudicamus.

ARTICULUS III.

Utrum docilitas debeat poni pars prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 2.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod docilitas non debeat poni

deel kan zijn van de verstandigheid. — 1. Wat vereischt wordt voor iedere verstandelijke vaardigheid mag men niet als afzonderlijke eigenschap aan een van hen toeschrijven. Ontvankelijkheid is noodig voor iedere verstandelijke vaardigheid. Dus is zij geen onderdeel van de verstandigheid afzonderlijk.

2. Alle onderdelen van menschelijke deugd moeten binnen het bereik onzer krachten liggen, want we worden alleen geprezen of gelaakt om hetgeen we door eigen kracht bezitten. Ontvankelijkheid kunnen we niet door eigen kracht veroveren: slechts enkelen bezitten die door een natuurlijken aanleg. Dus is de ontvankelijkheid geen onderdeel der verstandigheid.

3. Ontvankelijkheid is een eigenschap van leerlingen. Maar verstandigheid moet eerder een eigenschap van leermeesters zijn, omdat zij voorschriften geeft, wat eerder de taak is van een leermeester, omdat die te bevelen heeft. Daarom kan de ontvankelijkheid geen onderdeel der verstandigheid zijn.

Daartegenover staat echter, dat Macrobius, die hierin de meening van Plotinus volgt, de leerzaamheid rekent onder de deelen der verstandigheid.

LEERSTELLING. — Boven (vorig Art. 1^e Antw. 47^e Kw. 3^e

pars prudentiae. Illud enim quod requiritur ad omnem virtutem intellectualem non debet appropriari alicui earum. Sed docilitas necessaria est ad quamlibet virtutem intellectualem. Ergo non debet poni pars prudentiae.

2. PRÆTEREA, ea, quae ad virtutes humanas pertinent sunt in nobis: quae secundum ea quae in nobis sunt laudamus vel vituperamus. Sed non est in potestate nostra ut dociles simus, sed hoc ex naturali dispositione quibusdam convenit (1). Ergo non est pars prudentiae.

3. PRÆTEREA, docilitas ad discipulum pertinet. Sed prudentia, cum sit præceptiva, videtur magis ad magistros pertinere, qui etiam præceptores dicuntur. Ergo docilitas non est pars prudentiae.

SED CONTRA est quod Macrobius, secundum sententiam Plotini, ponit docilitatem inter partes prudentiae.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. præc. ad

(1) L.: contingit.

en 6e Art.) werd aangetoond, dat de verstandigheid zich uitstrekkt tot de afzonderlijke handelingen. Daar er hierin een bijna oneindige verscheidenheid heerscht, is het voor één mensch ondoenlijk, alle mogelijkheden te beschouwen; dit gaat niet in een enkel oogenblik, doch eischt 'n langdurig tijdsverloop. Daarom is de mensch op het gebied der verstandigheid aangewezen op de onderrichting van anderen, die zich reeds een juist inzicht omtrent de doeleinden van bepaalde handelingen hebben verworven. Vandaar het woord van den Wijsgeer: « *Men moet evenzeer letten op de onbewezen uitspraken en meeningen van oude en ondervindingrijke mensen als op bewijsvoeringen, want zij kennen de beginselen uit ervaring* ». En in het Boek der Spreuken (3. 5) wordt gezegd: « *Steun niet op uw eigen inzicht* ». En in het Boek Ecclesiasticus (6. 35): « *Verblijf in de vergadering der wijze presbyters* », d.i. der ouderen, « *en vereenig u van harte met hun wijsheid* ». Tot de ontvankelijkheid nu behoort, dat iemand gemakkelijk openstaat voor onderricht, en daarom wordt zij terecht onder de onderdeelen der verstandigheid gerekend.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Ofschoon ontvanke-

1.J. prudentia consistit circa particularia operabilia. In quibus cum sint quasi infinitae diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter omnia considerari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem. Unde in his quae ad prudentiam pertinent, maxime indiget homo ab alio erudiri: et praecipue ex senibus, qui sanum intellectum adepti sunt circa fines operabilium. Unde Philosophus dicit, in 6. Ethic. {cap. 11.}: « *Oportet attendere expertorum et seniorum et prudentium indemonstrabilibus enuntiationibus et opinionibus non minus quam demonstrationibus: propter experientiam enim vident principia* ». Unde et Prov. 3. [v. 35] dicitur: « *Ne innitaris prudentiae tuae* »; et Eccli. 6. [v. 5] dicitur: « *In multitudine presbyterorum* », idest seniorum « *prudentium sta, et sapientiae illorum ex corde conjungere* ». Hoc autem pertinet ad docilitatem, ut aliquis sit bene disciplinae susceptivus. Et ideo convenienter docilitas ponitur pars prudentiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod etsi docilitas utilis sit ad quamlibet

lijkhed nuttig is voor iedere deugd, dan toch wel bijzonder voor de verstandigheid en wel om de reden, vermeld in de Leerstelling.

2. De ontvankelijkheid is als aanleg van nature den mensch eigen doch dit is met alles, wat tot de verstandigheid behoort. Maar haar volmaaktheid wordt toch hoofdzakelijkheid verkregen door oefening, doordat nl. de mensch zorgvuldig en dikwijs en vol toe-wijding zijn aandacht schenkt aan de ondervindingen van oudere mensen, en ze niet uit traagheid verwaarloost, noch uit trots veracht.

3. Door de verstandigheid geeft iemand niet alleen voorschriften aan anderen, maar ook aan zichzelf, zooals gezegd werd (47^e Kw. 12^e Art. 3^e Antw.). Daarom kan ze ook in onderdanen voorkomen, zooals bleek in het zelfde artikel, en tot hun verstandigheid behoort voornamelijk de ontvankelijkheid. Maar ook ouderen moeten in verschillende dingen ontvankelijk zijn, omdat niemand in alles, wat tot het terrein der verstandigheid behoort, zichzelf in alle opzichten voldoende kan zijn, wat bleek in de Leerstelling van dit Artikel.

virtutem intellectualem. praecipue tamen ad prudentiam pertinet, ratione jam dicta [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod docilitas, sicut et alia quae ad prudentiam pertinent, secundum aptitudinem quidem est a natura: sed ad ejus consummationem plurimum valet humanum studium, dum scilicet homo solicite, frequenter et reverenter applicat animum suum documentis majorum, non negligens ea propter ignaviam, nec contempnens propter superbiam.

AD TERTIUM dicendum quod per prudentiam aliquis praecipit non solum aliis, sed etiam sibi ipsi, ut dictum est [q. 47. art. 12. ad 3.]. Unde etiam in subditis locum habet, ut supra dictum est [ibid.]: ad quorum prudentiam pertinet docilitas. Quamvis etiam ipsos maiores oporteat dociles quantum ad aliqua esse: quia nullus in his quae subsunt prudentiae sibi quantum ad omnia sufficit, ut dictum est [in corp. art.].

IVe ARTIKEL.

Is de vindingrijkheid een onderdeel van de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de vindingrijkheid geen onderdeel is van de verstandigheid. — 1. Vindingrijkheid is immers het gemak, om snel het bewijzend element te vinden in een bewijsvoering, zooals gezegd wordt in de *Posteriora Analytica*. Maar de verstandigheid houdt zich niet bezig met bewijsvoeringen, daar zij gericht is op de wisselvallige handelingen. Dus behoort de vindingrijkheid niet tot de verstandigheid.

2. Tot de verstandigheid behoort, dat men goed weet te beraadslagen, zooals blijkt uit de *Ethica*. Bij goed beraadslagen kan er echter geen sprake zijn van vindingrijkheid, omdat deze een vaardigheid is in het treffen, d.i. een vermoeden van de juiste handelwijze, wat snel en onberedeneerd geschiedt, terwijl « *beraadslagen langzaam moet geschieden* », zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Dus moet men de vindingrijkheid niet rekenen onder de onderdeelen van de verstandigheid.

3. Vindingrijkheid is, naar gezegd werd in de vorige Bedenking, de vaardigheid der goede gissing. Maar met gissingen werken is

ARTICULUS IV.

Utrum solertia sit pars prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 4.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod solertia non sit pars prudentiae. Solertia enim se habet ad facile invenienda media in demonstrationibus; ut patet in 1. Poster. [cap. 34.]. Sed ratio prudentiae non est demonstrativa: cum sit contingentium. Ergo ad prudentiam non pertinet solertia.

2. **PRÆTEREA**, ad prudentiam pertinet bene consiliari, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 5.]. Sed in bene consiliando non habet locum solertia, quae est εὐτούχια quaedam, idest bona conjecturatio, quaes est sine ratione et velox; oportet autem consiliari tarde; ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 9.]. Ergo solertia non debet boni pars prudentiae.

3. **PRÆTEREA**, solertia, ut dictum est [q. praec.], est « *quaedam bona*

eigen aan redenaars. Daarom kan men de vindingrijkheid beter rangschikken onder de welsprekendheid, dan onder de verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat « *Het woord sollicitus (zorgzaam) is samengesteld uit sollers (schrander) en citus (vlug)* ». De zorgzaamheid nu behoort tot de verstandigheid, zooals vroeger bleek (47 Kw. 9^e Art.). Dus ook de *sollertia* of vindingrijkheid.

LEERSTELLING. — Het is den verstandigen mensch eigen, een juisten kijk te hebben op de handelingen. Een goede kijk of meening wordt bij handelingen, evenals in het speculatieve, verkregen op tweevoudige wijze: eerstens door eigen vinding, vervolgens door van anderen te leeren. De ontvankelijkheid nu maakt, dat iemand zóó gesteld is, dat hij gemakkelijk de meening van een ander aanneemt; de vindingrijkheid daarentegen maakt, dat iemand zichzelf een goed oordeel verschafft. Men moet dit zoo verstaan, dat de vindingrijkheid een onderdeel is van de « *eustochia* » d.i. een zekere scherpzinnigheid in het gissen van het goede doel, terwijl de vindingrijkheid zelve is: de vaardigheid

conjecturatio ». Sed conjecturatione (1) uti est proprium rhetorici (2). Ergo solertia magis pertinet ad rhetoricae quam ad prudentiam.

SED CONTRA est quod Isidorus dicit, in lib. 10. Etym. [ad lit. S]: « *Sollicitus dicitur quasi solers et citus* ». Sed solicitudo ad prudentiam pertinet, sicut supra dictum est [q. 47. art. 9.]. Ergo et solertia.

RESPONDEO dicendum quod prudentis est rectam aestimationem habere de operandis. Recta autem aestimatio sive opinio acquiritur in operativis, sicut in speculativis, duplice: uno quidem modo, per se inveniendo; alio modo, ab alio addiscendo. Sicut autem docilitas ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam opinionem ab alio; ita solertia ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam aestimationem per seipsum. Ita tamen ut solertia accipiatur pro eustochia, cuius est pars. Nam eustochia est bene conjecturativa de quibuscumque: solertia

(1) L.: conjecturis.

(2) L.: rhetorum.

in het gissen van het juiste middel, zooals in de *Posteriora Analytica* gezegd wordt. Toch gebruikt ook die wijsgeer (nl. Andronicus) welke de vindingrijkheid opnoemt als onderdeel der verstandigheid, hetzelfde woord ook voor iedere « eustochia ». Zoo zegt hij. « *De vindingrijkheid is de vaardigheid om plotseling den passenden weg te vinden* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De vindingrijkheid heeft niet alleen tot taak bij een speculatieve bewijsvoering den middenterm te vinden, zij moet dit ook doen in de praktische orde; zoo b.v. wanneer men bemerkt, dat enige personen bevriend met iemand zijn geworden, en men daaruit bij gissing besluit, dat die personen zijn vijanden waren, zooals de Wijsgeer op dezelfde plaats zegt. Op deze wijze behoort de vindingrijkheid tot de verstandigheid.

2. De Wijsgeer geeft de ware reden aan waarom de welberadenheid, die zorgt voor het goede overleg, niet hetzelfde is als de « eustochia », die bestaat in het snelle inzicht in de handeling, die gedaan moet worden. Immers iemand kan welberadend zijn of hij nu al snel of langzaam overleg pleegt. Hierdoor

autem est facilis et prompta conjecturatio circa inventionem medii, ut dicitur in 1. Poster. [c. 34]. Tamen ille philosophus qui ponit solertia partem prudentiae, accipit eam communiter pro omni eustochia: unde dicit quod « solertia est habitus qui provenit ex repentino, inveniens quod congruit ».

AD PRIMUM ergo dicendum quod solertia non solum se habet circa inventionem medii in demonstrativis, sed etiam in operativis: puta cum aliquis videns aliquos alicui amicos factos, conjecturando putat eos (3) fuisse inimicos ejusdem, ut ibidem Philosophus dicit. Et hoc modo solertia pertinet ad prudentiam.

AD SECUNDUM dicendum quod Philosophus unam (4) rationem inducit in 6. Ethic. [cap. 9.] ad ostendendum quod eubulia, quae est bene consiliativa, non est eustochia, cuius laus est in veloci consideratione ejus quod oportet: potest autem aliquis esse bene consiliativus etsi diutius consilietur

(3) L.: aliquos amicos factos conjecturat eos esse.

(4) L.: addit « veram ».

wordt echter niet uitgesloten, dat een goede gissing veel bijdraagt tot een goed overleg, en somtijds is dit noodig, wanneer er nl. iets onvoorziens gedaan moet worden. En daarom wordt de vindingrijkheid terecht genoemd als een onderdeel van de verstandigheid.

3. De welsprekendheid redeneert ook over handelingen. Van daar is er niets tegen, dat eenzelfde vaardigheid én tot de welsprekendheid én tot de verstandigheid behoort. Bovendien wordt de gissing hier niet genomen in de beteekenis van de gissing, die de redenaars gebruiken, maar in alle beteekenissen, waarin, zooals men zegt, iemand de waarheid tracht te gissen.

Ve ARTIKEL.

Is de redeneerkracht een deel der verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de redeneerkracht geen onderdeel is der verstandigheid. — 1. Het subject immers van een bijkomstigheid, kan niet een onderdeel van die bijkomstigheid zijn.

vel tardius. Nec tamen propter hoc excluditur quin bona conjecturatio ad bene consiliandum valeat. Et quandoque necessaria sit: quando scilicet ex improviso occurrit aliquid agendum. Et ideo solertia convenienter pars prudentiae ponitur.

AD TERTIUM dicendum quod rhetorica etiam ratiocinatur circa operabilia. Unde nihil prohibet idem ad rhetorica et prudentiam pertinere. Et tamen conjecturatio hic non sumitur solum secundum quod pertinet ad conjecturas quibus utuntur rhetores: sed secundum quod in quibuscumque conjicere dicitur homo veritatem.

ARTICULUS V.

Utrum ratio debeat poni pars prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod ratio non debeat poni pars prudentiae. Subjectum enim accidentis non est pars ejus. Sed prudentia

De verstandigheid zetelt echter in de redeneerkracht van het verstand zooals staat in de *Ethica*. Dus kan men de redeneerkracht niet rekenen onder de onderdeelen der verstandigheid.

2. Wat gemeenschappelijk is aan vele dingen, kan geen onderdeel van die dingen zijn; geschiedt dit toch, dan moet het gerekend worden als onderdeel van die zaak, aan wie het 't meest toekomt. Redeneerkracht nu is noodig bij alle verstandelijke vaardigheden, voornamelijk in de wetenschap en de wijsheid, die de verstandelijke bewijsvoering benutten. Dus is de redeneerkracht geen onderdeel van de verstandigheid.

3. De redeneerkracht verschilt, wat het vermogen betreft, niet wezenlijk van het inzicht, zooals vroeger werd uiteengezet (I. 79° Kw. 8° Art.). Wanneer men nu het inzicht rekent als onderdeel van de verstandigheid, is het niet noodig ook nog de redeneerkracht als onderdeel te noemen.

Daartegenover staat echter, dat Macrobius, die hierin de mening van Plotinus volgt, de redeneerkracht onder de deelen der verstandigheid noemt.

LEERSTELLING. — Het is de taak der verstandigheid, goed te beraadslagen, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. De beraadslaging

est in ratione sicut in subjecto, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 5.]. Ergo ratio non debet poni pars prudentiae.

2. **PRÆTEREA**, illud quod est multis commune, non debet alicujus eorum poni pars: vel, si ponatur, debet poni pars ejus cui potissime convenit. Ratio autem necessaria est in omnibus virtutibus intellectualibus: et præcipue in sapientia et scientia, quae utuntur ratione demonstrativa. Ergo ratio non debet poni pars prudentiae.

3. **PRÆTEREA**, ratio non differt per essentiam potentiae ab intellectu, ut prius habitum est [part. 1. q. 79. art. 8.]. Si igitur intellectus ponitur pars prudentiae, superfluum fuit addere rationem.

SED CONTRA est quod Macrobius, secundum sententiam Plotini, rationem numerat inter partes prudentiae.

RESPONDEO dicendum quod « opus prudentis est esse bene consiliarium », ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 7.]. Consilium autem est inquisitio

nu is een soort onderzoek, dat van het bekende naar het onbekende voortgaat. Dit is echter de taak van het redeneerend verstand. Daarom moet de mensch goed kunnen redeneeren, wil hij verstandig zijn. En omdat alles, wat vereischt wordt voor de volkomenheid der verstandigheid, tot de onontbeerlijke of integreerde onderdeelen gerekend wordt, volgt, dat de redeneerkracht onder de onderdeelen van de verstandigheid gerangschikt hoort te worden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het woord redeneerkracht wordt hier niet gebruikt om het redeneervermogen zelf erdoor aan te duiden, maar alleen het goede gebruik ervan.

2. De zekerheid der rede komt van het inzicht, maar de onontbeerlijkheid der rede komt van de ontoereikendheid van het inzicht. Want de wezens, welke de volle kracht van het inzicht bezitten, behoeven geen rede, maar begrijpen in hun enkelvoudigen verstandsbliek de waarheid, zooals dit het geval is bij God en de Engelen. Maar de handelingen van den mensch, die altijd gericht zijn op het afzonderlijke, en welke de verstandigheid regelt, staan zeer ver af van het onmiddellijk begrijpbare, en wel des te meer, naar mate zij minder zeker of bepaald zijn. In de kunst is er meer bepaaldheid en zekerheid, en daarom is op dit terrein dikwijls geen

quaedam ex quibusdam ad alia procedens. Hoc autem est opus rationis. Unde ad prudentiam necessarium est quod homo sit bene ratiocinatus. Et quia ea quae exiguntur ad perfectionem prudentiae, dicuntur (1) quasi integrales partes prudentiae, inde est quod ratio inter partes prudentiae connumerari debet.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ratio non sumitur hic pro ipsa potentia rationis, sed pro ejus bono usu.

AD SECUNDUM dicendum quod certitudo rationis est ex intellectu, sed necessitas rationis est ex defectu intellectus: illa enim in quibus vis intellectiva plenarie viget ratione non indigent, sed suo simplici intuitu veritatem comprehendunt, sicut Deus et Angeli. Particularia autem operabilia, in quibus prudentia dirigit, recedunt praecipue a conditione intelligibilium: et tanto magis quanto sunt minus certa seu determinata. Ea enim quae sunt artis, licet sint singularia, tamen sunt magis determinata et certa: unde

(1) L.: exigitiae vel.

overleg noodig wegens de zekerheid, zooals in de *Ethica* gezegd wordt. Ofschoon derhalve bij vele andere verstandelijke vaardigheden de rede zekerder is, dan bij de verstandigheid, blijft het toch voor de verstandigheid een allereerste vereischte, dat de mensch goed redeneeren kan, opdat hij de algemeene beginseLEN goed weet toe te passen op de afzonderlijke gevallen, die wisselend en onzeker zijn.

3. Ofschoon inzicht en rede niet tot een verschillend vermogen behooren, ontvangen zij hun benaming toch van de verschillende functie, die zij aanduiden. De naam inzicht betekent immers het diepe indringen van het verstand in de waarheid; de naam rede daarentegen komt van het onderzoek en het redeneeren, zooals vroeger reeds bleek (dit en het 2^e Art.).

VIe ARTIKEL.

Is de vooruitziendheid een onderdeel van de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de vooruitziendheid niet rekenen kan bij de onderdeelen der verstandigheid. — 1. Niets

in pluribus eorum non est consilium, propter certitudinem, ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 3.]. Et ideo quamvis in quibusdam aliis virtutibus intellectualibus sit certior ratio quam prudentia, tamen ad prudentiam maxime requiritur quod sit homo bene ratiocinatus, ut possit bene applicare universalia principia ad particularia, quae sunt varia et incerta.

AD TERTIUM dicendum quod etsi intellectus et ratio non sint diversae potentiae, tamen denominantur ex diversis actibus: intellectus enim nomen sumitur ab intima penetratione veritatis; nomen autem rationis ab inquisitione et discursu. Et ideo utrumque ponitur pars prudentiae, ut ex dictis patet [art. 2. huj. q.].

ARTICULUS VI.

Utrum providentia debeat poni pars prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico et 1. q. 22. art. 1.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod providentia non debeat poni pars prudentiae. Nihil enim est pars sui ipsius. Sed providentia videtur idem

immers is deel van zichzelf. De vooruitziendheid schijnt echter hetzelfde te zijn, als de verstandigheid, omdat Isidorus zegt: « *Verstandig (voorzichtig) heet hij, die ver vooruitziet* ». Hiervan wordt ook de naam « vooruitziendheid » afgeleid, zooals Boëtius zegt. Dus is de vooruitziendheid geen onderdeel der verstandigheid.

2. De verstandigheid is alleen in de practische orde. Maar de vooruitziendheid kan ook in de speculatieve orde zijn, omdat het uitzien, waarvan de naam vooruitziendheid is afgeleid, eerder tot de speculatieve dan tot de practische orde behoort. Dus is de vooruitziendheid geen onderdeel van de verstandigheid.

3. De voornaamste daad der verstandigheid is bevelen, de daarop volgende in rang: oordeelen en redeneeren. Maar strikt genomen schijnt geen van deze drie vervat te zijn in het begrip vooruitziendheid. Dus is de vooruitziendheid geen onderdeel der verstandigheid.

Daartegenover staat echter het gezag van Tullius en Macrobius, die de vooruitziendheid noemen bij de onderdeelen der verstandigheid, zooals boven gezegd is (48^e Kw.).

LEERSTELLING. — Vroeger werd aangetoond (47^e Kw. 1^e Art. 2^e Antw.), dat de verstandigheid krachtens haar wezen gericht is

esse quod prudentia: quia ut Isidorus dicit in lib. 10. Etym. [ad lit. P]: « prudens dicitur quasi porro videns », et ex hoc etiam nomen providentiae sumitur, ut Boetus dicit in lib. 5. de Cons. [pros. 6.]. Ergo providentia non est pars prudentiae.

2. **PRÆTEREA**, prudentia est solum practica. Sed providentia potest etiam esse speculativa: quia visio, ex qua sumitur nomen providentiae, magis pertinet ad speculativam quam ad operativam. Ergo providentia non est pars prudentiae.

3. **PRÆTEREA**, principalis actus prudentiae est praecipere, secundarius autem est judicare et consiliari. Sed nihil horum videtur importari proprie per nomen providentiae. Ergo providentia non est pars prudentiae.

SED CONTRA est auctoritas Tullii et Macrobii, qui ponunt providentiam partem prudentiae, ut ex supradictis patet [q. 48.].

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 47. art. 1. ad 2.], prudentia proprie est circa ea quae sunt ad finem; et hoc ad ejus

op middelen tot het doel, en het is haar eigenlijke taak, de middelen goed te ordenen naar het doel. Sommige middelen zijn noodzakelijk tot het doel en onderworpen aan Gods Voorzienigheid. Aan de menschelijke voorzienigheid zijn slechts die wisselvallige handelingen overgelaten, die de mensch al dan niet kan doen om zijn doel te bereiken. Voorbije handelingen zijn in zekeren zin noodzakelijk geworden, omdat het eenmaal gebeurde onmogelijk *niet* kan gebeurd zijn. Evenzoo is het tegenwoordige iets noodzakelijks geworden, want het is noodzakelijk dat Socrates zit, terwijl hij zit. Hieruit volgt, dat alleen de wisselvallige toekomstige handelingen, voor zoover zij door den mensch kunnen gericht worden op het einddoel van zijn leven, behooren tot de verstandigheid. Maar beide functies, nl. het vooruitzien in de toekomst en het ordenen naar het doel, liggen besloten in den naam vooruitziendheid, want vooruitziendheid duidt aan een zekere betrekking op iets, wat op een afstand is, waarheen de tegenwoordige gebeurtenissen moeten geordend worden. Daarom is de vooruitziendheid een onderdeel der verstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Wanneer meerdere zaken noodig zijn voor eene, dan moet noodzakelijk die eene zaak

officium proprie pertinet, ut ad finem debite ordinentur. Et quamvis aliqua necessaria sint propter finem quae subjiciuntur divinae providentiae, humanae tamen providentiae non subjiciuntur nisi contingentia operabilia quae per hominem possunt fieri propter finem. Praeterita autem in necessitatem quamdam transeunt: quia impossibile est non esse quod factum est. Similiter etiam praesentia, in quantum hujusmodi, necessitatem quamdam habent: necesse est enim Socratem sedere dum sedet. Unde consequens est quod contingentia futura, secundum quod sunt per hominem in finem humanae vitae ordinabilia, pertineant ad prudentiam. Utrumque autem horum importatur in nomine providentiae: importat enim providentia respectum quemdam alicujus distantis, ad (1) ea quae in praesenti occurrunt, et ordinanda sunt. Unde providentia est pars prudentiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod quandoque multa requiruntur ad unum, necesse est unum eorum esse principale, ad quod omnia alia ordi-

(1) L.: ad quod ea.

de voornaamste zijn, waartoe de anderen geordend zijn. Daarom moet er in ieder geheel noodzakelijk een onderdeel zijn, dat de vorm geeft en boven de anderen staat, waaruit de anderen hun eenheid verkrijgen. Uitgaande van dit beginsel is de vooruitziendheid het voornaamste onderdeel der verstandigheid, omdat al het andere, wat vereischt wordt voor de verstandigheid, noodzakelijk is opdat een handeling juist gericht worde op het doel. Daarom wordt dat andere woord voor verstandigheid, nl. voorzichtigheid, afgeleid van vooruitziendheid, omdat deze haar voornaamste deel is.

2. De speculatieve orde heeft betrekking op de algemeene en noodzakelijke dingen, die op zich genomen niet op een afstand staan, omdat zij overal en altijd aanwezig zijn. Wel kunnen zij voor ons verwijderd zijn, in zoover wij in de kennis ervan tekort schieten. Vandaar kan men in de speculatieve orde eigenlijk niet spreken van vooruitziendheid, wel in de praktische.

3. De juiste ordening der handelingen op het doel, die besloten is in het wezen der verstandigheid, houdt in een goed overleg, een juist oordeel en een goed bevel. Zonder deze kan geen goede ordening tot het doel plaats vinden.

natur. Unde in quolibet toto necesse est esse unam formalem partem et praedominantem, a qua totum unitatem habet. Et secundum hoc providentia est principalior inter omnes partes prudentiae: quia omnia alia quae requiruntur ad prudentiam ad hoc necessaria sunt ut aliquid recte ordinetur ad finem. Et ideo nomen ipsius prudentiae sumitur a providentia, sicut a principaliori sua parte.

AD SECUNDUM dicendum quod speculatio est circa universalia et circa necessaria, quae secundum se non sunt procul, cum sint ubique et semper: et si sint procul quoad nos, in quantum ab eorum cognitione deficimus. Unde providentia non proprie dicitur in speculativis, sed solum in practicis.

AD TERTIUM dicendum quod in recta ordinatione ad finem, qui includitur in ratione providentiae, importatur rectitudo consilii et judicii et praecepti, sine quibus recta ordinatio ad finem esse non potest.

VIIe ARTIKEL.

Is de omzichtigheid een onderdeel der verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de omzichtigheid geen onderdeel der verstandigheid kan zijn. — 1. De omzichtigheid is immers een soort uitzien naar de omstandigheden. Deze zijn oneindig in aantal en kunnen daarom niet bevat worden door het verstand, dat de zetel is der verstandigheid. Dus kan men de omzichtigheid niet rekenen als onderdeel der verstandigheid.

2. De omstandigheden vallen eerder onder de zedelijke deugden dan onder de verstandigheid. De omzichtigheid nu is in wezen niets anders dan een beschouwing der omstandigheden. Dus behoort de omzichtigheid veeleer tot de zedelijke deugden dan tot de verstandigheid.

3. Wie het verre kan zien, is zeker in staat te zien, wat rondom hem is. De vooruitziendheid stelt den mensch in staat, ver vooruit te zien. Daarom is het niet noodig naast de vooruitziendheid ook

ARTICULUS VII.

Utrum circumspectio possit esse pars prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 2.]

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod circumspectio non possit esse pars prudentiae. Circumspectio enim videtur esse consideratio quaedam eorum quae circumstant. Hujusmodi autem sunt infinita, quae non possunt comprehendendi ratione, in qua est prudentia. Ergo circumspectio non debet poni pars prudentiae.

2. PRÆTEREA, circumstantiae magis videntur pertinere ad virtutes morales quam ad prudentiam. Sed circumspectio nihil aliud esse videtur quam respectus circumstantiarum. Ergo circumspectio magis videtur ad morales pertinere virtutes quam ad prudentiam.

3. PRÆTEREA, qui potest videre quae procul sunt multo magis potest videre quae circumstant (1). Sed per providentiam homo est potens prospicere quae procul sunt. Ergo ipsa sufficit ad considerandum ea quae cir-

(1) L.: circa sunt.

nog de omzichtigheid te onderscheiden als onderdeel van de verstandigheid.

Daartegenover staat echter het gezag van Macrobius, dat in de voorafgaande kwestie werd aangehaald.

LEERSTELLING. — In het voorgaande artikel werd uiteengezet, dat de taak der verstandigheid is, een handeling goed te ordenen naar het doel. Dit is onmogelijk tenzij èn het doel goed is èn de handeling, die naar het doel gericht wordt, juist en in overeenstemming met dat doel. De verstandigheid nu strekt zich uit tot de afzonderlijke handelingen, zooals reeds werd aangetoond (3e Art.), waarbij zich vele en wisselende gevallen voordoen. Daarom kan het gebeuren, dat iets, wat op zichzelf goed is en overeenkomstig het doel, door sommige zich voordoende omstandigheden slecht wordt of ongeschikt voor dat doel. Zoo is het op zichzelf beschouwd goed, iemand door tekenen zijn liefde te tonen om zijn ziel ook tot liefde op te wekken; maar wanneer in zijn ziel hoogmoed of verdenking van vleierij gewekt worden, is het geven van zulke liefdebewijzen niet geschikt voor het doel. Daarom is de omzichtigheid noodig voor de verstandigheid, opdat de mensch de

cumstant. Non ergo oportuit, praeter providentiam, ponere circumspectiōnem partem prudentiae.

SED CONTRA est auctoritas Macrobiī, ut supra dictum est [q. praec.].

RESPONDEO dicendum quod ad prudentiam, sicut dictum est [art. praec.], praecipue pertinet recte ordinare aliquid in finem. Quod quidem recte non fit, nisi et finis bonus sit, et id quod ordinatur in finem sit etiam bonum et conveniens fini. Sed quia prudentia, sicut dictum est [art. 3.], est circa singulāria operabilia, in quibus multa concurrunt, contingit aliquid secundum se consideratum esse bonum et conveniens fini, quod tamen ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum, vel non opportunum ad finem. Sicut ostendere signa amoris alicui, secundum se consideratum, videtur esse conveniens ad alliciendum ejus animum ad amorem: sed si contingat in animo illius superbia vel suspicio adulacionis, non erit hoc conveniens ad finem. Et ideo necessaria est circumspectio ad prudentiam:

handelingen, die hij richt op een doel, ook in overeenstemming weet te brengen met de omstandigheden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De omstandigheden die zich *kunnen* voordoen, zijn zeker oneindig in aantal, maar de omstandigheden die zich *inderdaad* voordoen en het oordeel van het verstand kunnen wijzigen, zijn gewoonlijk slechts klein in getal.

2. De omstandigheden vallen wel onder de verstandigheid en zijn van invloed op haar beslissing, maar zij behooren evenzeer tot de zedelijke deugden, die haar bepaling van de omstandigheden ontvangen.

3. Is het de taak der vooruitziendheid, uit te zien naar wat op zichzelf genomen nuttig is voor een doel, het is taak der omzichtigheid er op te letten of iets in zijn omstandigheden beschouwd voor een doel geschikt is. Beide functies nu hebben haar eigen moeilijkheden, en daarom worden beiden als aparte onderdeelen der verstandigheid beschouwd.

ut scilicet homo id quod ordinatur in finem comparet etiam cum his quae circumstant.

AD PRIMUM ergo dicendum quod licet ea quae possunt circumstare sint infinita, tamen ea quae circumstant in actu non sunt infinita: sed pauca quaedam sunt quae immutant judicium rationis in agendis.

AD SECUNDUM dicendum quod circumstantiae pertinent ad prudentiam quidem sicut ad determinandum eas: ad virtutes autem morales inquantum per circumstantiarum determinationem perficiuntur.

AD TERTIUM dicendum quod sicut ad providentiam pertinet prospicere id quod est per se conveniens fini, ita ad circumspectionem pertinet considerare an sit conveniens fini secundum ea quae circumstant. Utrumque autem horum habet speciale difficultatem. Et ideo utrumque eorum seorsum ponitur pars prudentiae.

VIIIe ARTIKEL.

Is de behoedzaamheid een onderdeel der verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de behoedzaamheid niet gerekend kan worden als onderdeel van de verstandigheid. — 1. Behoedzaamheid is overbodig, wanneer geen kwaad te vreezen is. De deugd nu « *wordt door niemand verkeerd gebruikt* », zegt Augustinus. Dus behoort de behoedzaamheid zeker niet bij de verstandigheid, die de leidsvrouwe is van alle andere deugden.

2. Wie zorgt voor het goede, heeft tevens tot taak, te waken tegen het kwaad. Zoo behoort de zorg voor de gezondheid en het genezen der ziekte tot eenzelfde kunst. De taak der verstandigheid is, te voorzien in het goede, dus tevens ook te waken tegen het kwade. Derhalve kan de behoedzaamheid niet gerekend worden onder de onderdeelen der verstandigheid.

3. Een verstandig mensch is nooit gedwongen tot het onmogelijke. Maar niemand kan alle kwaad voorkomen, dat zich kan

ARTICULUS VIII.

Utrum cautio debeat poni pars prudentiae.

[Locis sup. art. 7. inductis].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod cautio non debeat poni pars prudentiae. In eis enim in quibus malum non potest esse non est necessaria cautio. Sed « *virtutibus nemo male uitur* », ut dicit Augustinus, in lib. 2. de Lib. Arb. [cap. 19.]. Ergo cautio non pertinet ad prudentiam, quae est directiva virtutum.

2. PRÆTEREA, ejusdem est providere bona et cavere mala: sicut ejusdem artis est facere sanitatem et curare aegritudinem. Sed providere bona pertinet ad prudentiam (1). Ergo etiam cavere mala. Non ergo cautio debet poni pars alia prudentiae a providentia.

3. PRÆTEREA, nullus prudens conatur ad impossibile. Sed nullus potest

(1) L.: providentiam.

voordoen. Dus behoort de behoedzaamheid niet tot de verstandigheid.

Daartegenover staat echter, dat de Apostel zegt in den *Brief aan de Ephesiërs* (5. 15): « *Ziet toe dat gij behoedzaam wandelt* ».

LEERSTELLING. — Het voorwerp van de verstandigheid zijn de handelingen, die altijd aan wisselvalligheden onderhevig zijn. En evenals het ware zich vermengen kan met het valsche, zoo ook het goede met het kwade, omdat wegens de velerlei vormen van die handelingen dikwijs het goede door het kwade wordt belemmerd en het kwade den schijn van het goede aanneemt. Daarom behoort de behoedzaamheid noodzakelijk tot de verstandigheid, opdat' het goede zoo geschiede, dat het kwade vermeden wordt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Bij zedelijk-goede handelingen is geen behoedzaamheid noodig: men behoeft zich immers niet te behoeden tegen een deugddaad. Wel is behoedzaamheid noodig tegen verkeerde daden, waardoor de deugd belemmerd kan worden.

præcavere omnia mala quae possunt contingere. Ergo cautio non pertinet ad prudentiam.

SED CONTRA est quod Apostolus dicit, ad Eph. 5. [v. 15]: « *Videte quomodo caute ambuletis* ».

RESPONDEO dicendum quod ea circa quae est prudentia sunt contingencia operabilia, in quibus, sicut verum potest admisceri falso, ita et malum bono, propter multiformitatem hujusmodi operabilium, in quibus bona plerumque impediuntur a malis, et mala habent speciem boni. Et ideo necessaria est cautio ad prudentiam, ut sic accipientur bona quod vitentur mala.

AD PRIMUM ergo dicendum quod cautio non est necessaria in moralibus actibus ut aliquis sibi caveat ab actibus virtutum: sed ut sibi caveat ab eis per quae actus virtutum impediri possunt.

2. Het nastreven van een bepaald goed behoort tot dezelfde orde als het zich behoeden tegen het tegenovergestelde kwaad. Maar het vermijden van andere hindernissen, die tot een andere orde behooren, vereischt een afzonderlijke deugd. En daarom wordt de behoedzaamheid gerekend als een afzonderlijk onderdeel van de verstandigheid naast de vooruitziendheid.

3. Van het kwaad, dat de mensch te vermijden heeft, kan een gedeelte teruggebracht worden tot enkele meest-voorkomende gevallen, die het verstand dus kan overzien. Het is nu de taak der behoedzaamheid, dit kwaad ofwel geheel te vermijden, of te zorgen, dat het zoo min mogelijk schade berokkent. Dan is er nog kwaad, dat slechts zelden en als bij toeval voorkomt. Hierin heerscht een oneindige verscheidenheid, zoodat het verstand hiervan geen overzicht kan hebben en de mensch er zich niet voldoende tegen kan beveiligen. Toch kan de mensch zich met behulp van de verstandigheid zoo wapenen tegen al de sprongen van het noodlot, dat hij er minder door benadeeld wordt.

AD SECUNDUM dicendum quod opposita mala cavere ejusdem rationis est et prosequi bona. Sed vitare aliqua impedimenta extrinseca, hoc pertinet ad aliam rationem. Et ideo cautio distinguitur a providentia, quamvis utrumque pertineat ad unam virtutem prudentiae.

AD TERTIUM dicendum quod malorum quae homini vitanda occurunt quaedam sunt quae ut in pluribus accidere solent. Et talia comprehendendi ratione possunt. Et contra haec ordinatur cautio, ut totaliter vitentur, vel ut minus noceant. Quaedam vero sunt quae ut in paucioribus et causaliter accident. Et haec, cum sint infinita, ratione comprehendi non possunt, nec homo sufficit ea praecavere: quamvis per officium prudentiae homo contra omnes fortunae insultus se disponere possit ut minus laedatur.

VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE SUBJECTIEVE DEELEN, OF SOORTEN VAN DE VERSTANDIGHEID.

(Vier Artikelen.)

Thans moet er gesproken worden over de subjectieve deelen of de soorten van de verstandigheid.

Over die soort verstandigheid, waarmee ieder zichzelf behoort te regeeren, is reeds gesproken (47^e Kw. 10^e en 11^e Art.). Er blijft dus over te handelen over die soort verstandigheid waarmee een groep van mensen bestuurd wordt.

Hieromtrent kan men vier vragen stellen:

1. Kan men spreken van een verstandigheid van den staatsman of regeerde?
 2. Kan men spreken van een verstandigheid van den staatsburger?
 3. Kan men spreken van een verstandigheid in familiezaken?
 4. Kan men spreken van een verstandigheid in krijgszaken?
-

QUAESTIO L.

DE PARTIBUS SUBJECTIVIS PRUDENTIAE IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de partibus subjectivis prudentiae. Et quia de prudentia per quam aliquis regit seipsum jam dictum est [q. 47. art. 10. et 11.], restat nunc dicendum de speciebus prudentiae quibus multitudo gubernatur.

Circa quas quaeruntur quatuor: 1. Utrum lex positiva (1) debeat ponи species prudentiae. — 2. Utrum politica. — 3. Utrum oeconomica. — 4. Utrum militaris.

(1) L.: legispositiva.

I^e ARTIKEL.

Kan men spreken van een verstandigheid van den staatsman of regeerder?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de verstandigheid van den staatsman niet mag rekenen onder de soorten van de verstandigheid. — 1. De verstandigheid van den staatsman heeft tot taak de gerechtigheid te bewaren. In de *Ethica* wordt gezegd dat « *een regeerder de bewaker is van het recht* ». Dus behoort de verstandigheid van den staatsman eerder tot de rechtvaardigheid.

2. Volgens den Wijsgeer is het « rijk » één van de zes regeeringsvormen. Maar geen soort verstandigheid wordt genoemd naar de andere vijf regeeringsvormen, die zijn: de aristocratie, de timocratie, de tyrannie, de oligarchie, en de democratie. Dus moet ook naar het rijk, geen soort verstandigheid genoemd worden.

3. De wetgevende macht komt niet alleen toe aan koningen,

ARTICULUS I.

Utrum regnativa debet ponit species prudentiae.

[Supr. q. 48. art. unico. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 4.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videlur quod regnativa non debet ponit species prudentiae. Regnativa enim ordinatur ad justitiam conservandum: dicitur enim in 5. Ethic. [cap. 6.] quod « *princeps est custos justitiae* ». Ergo regnativa magis pertinet ad justitiam quam ad prudentiam.

2. PRÆTEREA, secundum Philosophum in 3. Politic. [cap. 5.], regnum est una sex specierum politicarum (2). Sed nulla species prudentiae sumitur secundum alias quinque politias, quae sunt aristocratia, timocratia (3), tyrannis, olicratia (4), democratis. Ergo nec secundum regnum debet sumi regnativa.

3. PRÆTEREA, leges ponere (5) non solum pertinet ad reges, sed etiam

(2) L.: politiarum; om. specierum.

(3) L.: politia (quae alio nomine dicitur timocratio).

(4) L.: oligarchia.

(5) L.: condere.

maar ook aan andere staatshoofden en zelfs aan het volk, zoals blijkt uit het gezegde van Isidorus. Maar de Wijsgeer zegt dat de wetgeving een onderdeel van de verstandigheid is. Men kan dus de verstandigheid van den staatsman niet in haar plaats stellen.

Daartegenover staat echter dat de Wijsgeer zegt dat « *de verstandigheid de eigenlijke deugd is van den regeerde* ». Daarom is een bijzonder soort verstandigheid, de verstandigheid van den staatsman.

LEERSTELLING. — Boven (47^e Kw. 8^e en 12^e Art.) bleek, dat het de taak de verstandigheid is, te regeeren en te bevelen. Waar dus een bijzonder soort van regeeren en bevelen aanwezig is, daar moet ook een bijzonder soort verstandigheid zijn. Het is duidelijk dat aan iemand, die niet alleen zichzelf maar tevens een volmaakte gemeenschap, b.v. een staat of een stad te besturen heeft, het regeeren in een onderscheiden en hooger zin toekomt. Want de zin van regeeren is hooger naarmate het omvattender is, d.w.z. een hooger doel nastreeft. Daarom moet de staatsman, die een stad of een staat moet regeeren de verstandigheid in een bijzonderen

ad quosdam alios principatus, et etiam ad populum; ut patet per Isidorum, in lib. 2. Etym. [cap. 10.]. Sed Philosophus in 6. Ethic. [cap. 8.], ponit legispositivam partem prudentiae. Inconvenienter ergo loco ejus ponitur regnativa.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Politic. [cap. 2.], quod « *prudentia est propria virtus principis* ». Ergo specialis prudentia debet esse regnativa.

RESPONDEO dicendum quod sicut ex supra dictis patet [q. 47. art. 8. et 12.], ad prudentiam pertinet regere et praecipere. Et ideo ubi invenitur specialis ratio regiminis et pracepti in humanis actibus, ibi etiam invenitur specialis ratio prudentiae. Manifestum est autem quod in eo qui non solum seipsum habet regere, sed etiam communitatem perfectam civitatis vel regni, invenitur specialis et perfecta ratio regiminis: tanto enim regimen perfectus est quanto universalius est, ad plura se extendens et ulteriorem finem attingens. Et ideo regi, ad quem pertinet regere civitatem vel regnum,

zin en wel in haar hoogsten vorm bezitten. Daarom ook moet de verstandigheid van den staatsman of het regeeringsbeleid, beschouwd worden als een soort van de verstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Alle zedelijke deugden behooren eenigszins tot de verstandigheid, daar deze aan alle leiding geeft. Daarom behoort het juiste oordeel der verstandigheid tot het wezen van iedere deugd, zooals boven werd aangevoond (47^e Kw. 5^e Art. 1^e Antw.; I. II. 58^e Kw. 2^e Art. 4^e Antw.). Zoo eischt ook de uitvoering der rechtvaardigheid, voor zoover gericht op het algemeen welzijn — wat behoort tot de taak van den koning — de leiding der verstandigheid. Daarom zijn deze twee — de rechtvaardigheid en de verstandigheid — echte koningsdeugden, naar het woord van *Jeremias* (23. 5) : « *Als koning zal hij heerschen en de wijsheid bezitten, en beleid en rechtvaardigheid zal hij doen heerschen op aarde* ». Het regeeringsbeleid is echter meer een oordeel van de verstandigheid dan van de rechtvaardigheid, omdat het bevelen den koning behoort, het uitvoeren van de taak der onderdanen is.

2. De éénhoofdige regeering (rijk) is de beste regeeringsvorm, zooals de Wijsgeer zegt. Maar onder éénhoofdige regeeringsvorm kan men ook alle goede regeeringsvormen verstaan (en zóó kan men

prudentia competit secundum specialem et perfectissimam sui rationem. Et propter hoc regnativa ponitur species prudentiae.

AD PRIMUM ergo dicendum quod omnia quae sunt virtutum moralium pertinent ad prudentiam sicut ad dirigentem: unde et ratio recta prudentiae ponitur in definitone virtutis moralis, ut supra dictum est [q. 47. art. 5. ad 1. et 1-2. q. 58. art. 2. ad 4.]. Et ideo etiam executio justitiae, prout ordinatur ad bonum commune quod pertinet ad officium regis, indigit directione prudentiae. Unde istae duae virtutes sunt maxime propriae regi, scilicet prudentia et justitia, secundum illud *Jerem. 23. [v. 5]*: « *Regnabit rex et sapiens erit et faciet judicium et justitiam in terra* ». Quia tamen dirigere magis pertinet ad regem, exequi autem ad subditos, ideo regnativa magis ponitur species prudentiae, quae est directiva, quam justitiae, quae est executiva.

AD SECUNDUM dicendum quod regnum inter alias politias est optimum regimen, ut dicitur in 8. Ethic. [cap. 10.]. Et ideo species prudentiae

spreken van de verstandigheid *van den staatsman*) maar niet de slechte regeeringsvormen, die met de deugd in strijd zijn, en welke dus met de ware verstandigheid niets te maken hebben.

3. De Wijsgeer noemt de verstandigheid van den staatsman ook de verstandigheid van den wetgever, omdat de wetgeving de voorname taak van de verstandigheid van het staatshoofd is. Deze taak komt echter ook anderen toe, doch slechts in zooverre zij eenigszins deelnemen aan de macht van het staatshoofd.

IIe ARTIKEL.

Is de verstandigheid van den staatsburger een afzonderlijke soort van de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niet kan spreken van de verstandigheid van den staatsburger als van een afzonderlijke soort verstandigheid. — 1. Het regeeringsbeleid was al een soort burgerlijke verstandigheid (48^e Kw.). Iets kan niet tegelijk een deel en het geheel zijn. Dus kan men de verstandigheid van den onderdaan niet laten gelden als onderdeel van de verstandigheid.

magis debuit denominari a regno. Ita tamen quod sub regnativa comprehendantur omnia alia regimina recta: non autem perversa, quae virtuti opponuntur, unde non pertinent ad prudentiam.

AD TERTIUM dicendum quod Philosophus denominat regnativam a principali actu regiminis (6), qui est leges ponere. Quod etsi conveniat aliis, non convenit eis nisi secundum quod participant aliquid de regimine regis.

ARTICULUS II.

Utrum politica convenienter ponatur pars prudentiae.

[Locis sup. art. 1. notatis.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod politica non convenienter ponatur pars prudentiae. Regnativa enim est pars politicae prudentiae, ut dictum est [q. 48.]. Sed pars non debet dividi contra totum. Ergo politica non debet ponni alia species prudentiae.

(6) L. : regis.

2. De soorten van deugden worden onderscheiden naar de objecten. Maar het bevel van den regeerder en het uitvoeren van dit bevel door den onderdaan gelden hetzelfde object. Dus kan de verstandigheid van den onderdaan niet als afzonderlijke soort naast de verstandigheid van den staatsman staan.

3. Ieder onderdaan is een afzonderlijk persoon en kan zich derhalve voldoende besturen door de gewone verstandigheid. Er behoeft dus geen burgerlijke verstandigheid als afzonderlijke verstandigheid van den onderdaan te zijn.

Daartegenover echter staat dat de Wijsgeer zegt: « *In de sociale orde komt den bestuurder het regeeringsbeleid toe als een hoogergeschikte verstandigheid, den onderdaan een burgerlijke verstandigheid, die de afzonderlijke wetten uitvoert* ».

LEERSTELLING. — Een dienaar is ondergeschikt aan zijn meester en wordt tot handelen bewogen door diens bevel, anders echter dan de niet-redelijke en niet-bezielde wezens bewogen worden door bewegende krachten. Want onbezielde en niet-redelijke wezens handelen zelf niet, doch worden voortgestuwd

2. PRÆTEREA, species habituum distinguuntur secundum diversa objecta. Sed eadem sunt quae oportet regnante praecipere et subditum exequi. Ergo politica, secundum quod pertinet ad subditos, non debet poni species prudentiae distincta a regnativa.

3. PRÆTEREA, unusquisque subditorum est singularis persona. Sed quaelibet singularis persona seipsam sufficienter dirigere potest per prudentiam communiter dictam. Ergo non oportet poni aliam speciem prudentiae quae dicatur politica.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 8.] : « Ejus autem quae circa civitatem haec quidem ut architectonica prudentia legispositiva; haec autem commune nomen habet politica, circa singularia existens ».

RESPONDEO dicendum quod servus per imperium movetur a domino et subditur a principante, aliter tamen quam irrationalia et inanimata moveantur a suis motoribus. Nam inanimata et irrationalia aguntur solum ab alio, non autem ipsa agunt seipsa: quia non habent dominium sui actus

door de handeling van een ander, omdat zij geen meester zijn over hun daden door den vrijen wil. De juistheid bij hun bestuur komt niet van henzelf doch alleen van de bewegende krachten buiten hen. Maar mensen, als dienaren en onderworpenen, worden zoodanig door het bevel van anderen bewogen, dat zij toch zelf handelen door hun vrijen wil. En daarom is er bij hen een zekere juistheid van bestuur noodig, waardoor zij zichzelf richten in gehoorzaamheid aan hun bevelers. En hierop is de verstandigheid van den onderdaan als afzonderlijke burgerlijke verstandigheid gericht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De verstandigheid van den staatsman, zoo bleek uit de leerstelling en uit het vorig artikel, is de volmaaktste soort van verstandigheid. De verstandigheid van den onderdaan is van een lagere orde. En daarom kan men deze den algemeenen naam van staatsburgerlijke verstandigheid geven. Ook in de logica wordt immers het praedicaat dat met het subject omkeerbaar is, doch niet tot het wezen behoort, met den algemeenen naam van « proprium » d.i. het eigene aangeduid.

2. De onderscheiden wezensaard van het object geeft wezensonderscheid in de deugden, zooals boven bleek (47^e Kw. 5^e Art.).

per liberum arbitrium. Et ideo rectitudo regiminis ipsorum non est in ipsis, sed solum in motoribus. Sed homines servi, vel quicumque subditi, ita aguntur ab aliis per praeceptum quod tamen agunt seipsos per liberum arbitrium. Et ideo requiritur in eis quaedam rectitudo regiminis per quam seipsos dirigant in obediendo principatibus. Et ad hoc pertinet species prudentiae, quae politica vocatur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod sicut dictum est [in corp. art. et art. praec.], regnativa est perfectissima species prudentiae. Et ideo prudentia subditorum, quae deficit a prudentia regnativa, retinet sibi nomen commune, ut prudentia (1) dicatur; sicut in logicis convertibile quod non significat essentiam retinet sibi commune nomen proprii.

AD SECUNDUM dicendum quod diversa ratio objecti diversificat habitum secundum speciem, ut ex supra dictis patet [q. 47. art. 5.]. Eadem autem

(1) L.: politica.

Dezelfde handelingen nu worden door den regeerder naar een algemeener wezensaard beschouwd dan door den onderdaan, die gehoorzaamt. Velen toch gehoorzamen aan één regeerder in onderscheiden taken. Daarom wordt het regeeringsbeleid als verstandigheid tegenover de burgerlijke, beschouwd als de kunst van den architect tegenover het handwerk van den arbeider (47e Kw. 12e Art.).

3. Door de gewone verstandigheid bestuurt iemand zichzelf ten opzichte van zijn eigen welzijn; door de sociale verstandigheid, waarvan hier spraak is, ten opzichte van het algemeen welzijn.

IIIe ARTIKEL.

Is er ook een afzonderlijke verstandigheid in familiezaken?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niet kan spreken van een afzonderlijke verstandigheid in familiezaken. — I. De Wijsgeer zegt dat *de verstandigheid gericht is op goed te leven in alle opzichten*. De verstandigheid in familiezaken is gericht op een

agenda considerantur quidem a rege secundum universalorem rationem, quam considerentur a subdito, qui obedit: uni enim regi in diversis officiis multi obediunt. Et ideo regnativa comparatur ad hanc politicam de qua loquimur sicut ars architectonica ad eam quae manu operatur.

AD TERTIUM dicendum quod per prudentiam communiter dictam regit homo seipsum in ordine ad proprium bonum: per politicam autem de qua loquimur, in ordine ad bonum commune.

ARTICULUS III.

Utrum oeconomica debeatponi species prudentiae.

[Supr. q. 47. art. 11. et q. 48. art. un.
et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. qla. 4.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod oeconomica non debeatponi species prudentiae. Quia ut Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 5.], «prudentia ordinatur ad bene vivere totum». Sed oeconomica ordinatur

afzonderlijk doel nl. den rijkdom. Dus kan men niet spreken van een afzonderlijke verstandigheid in familiezaken.

2. De verstandigheid is alleen gericht op het goede, zooals werd aangetoond (47^e Kw. 13^e Art.). Maar de verstandigheid in familiezaken kan ook gericht zijn op het kwade, want vele zondige mensen besturen hun familie uitstekend. Dus is er geen afzonderlijke verstandigheid in familiezaken.

3. Zijn er in den staat regeerder en onderdanen, zoo ook in den familiekring. Staat dus de verstandigheid in familiezaken op een lijn met de verstandigheid in staatszaken, dan moet men ook kunnen spreken van een vaderlijke verstandigheid op één lijn met de verstandigheid van den staatsman. Daar dit niet het geval is, kan men ook niet spreken van een verstandigheid in familiezaken.

Daartegenover echter staat de uitspraak van den Wijsgeer, nl. dat onder *deze*, d.w.z. onder de soorten verstandigheid die gericht zijn op het regeeren van een menigte, *ééne huishoudelijk is, een andere wetgevend, en een derde staatkundig*.

LEERSTELLING. — Wanneer bij een object (b.v. van de deugd)

ad aliquem particularem finem, scilicet ad divitias, ut dicitur 1. Ethic. [cap. 1]. Ergo oeconomica non est species prudentiae.

2. PRÆTEREA, sicut supra habitum est [q. 47. art. 13.], prudentia non est nisi bonorum. Sed oeconomica potest etiam esse malorum: multi enim peccatores providi sunt in gubernatione familiae. Ergo oeconomica non debet poni species prudentiae.

3. PRÆTEREA, sicut in regno invenitur principans et subditus (1), ita etiam in domo. Si ergo oeconomica est species prudentiae sicut et politica, deberet etiam paterna prudentia poni, sicut et regnativa. Non autem ponitur. Ergo nec oeconomica debet poni species prudentiae.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 8.], quod illarum, scilicet prudentiarum quae se habent ad regimen multitudinis, « haec quidem oeconomica, haec autem legispositiva, haec autem politica ».

RESPONDEO dicendum quod ratio objecti diversificata secundum univer-

(1) L.: subjectum.

onderscheid gemaakt wordt tusschen het algemeene en het afzonderlijke, of het geheel en een deel, beantwoordt hieraan ook een onderscheid tusschen afzonderlijke kunstvaardigheden en deugden, waarvan dan de eene hoogergeschikt is ten opzichte van de andere. Een huisgezin nu is klaarblijkelijk een middenvorm tusschen den enkeling en een geheele stad of staat; want is een enkeling onderdeel van een huisgezin, dit laatste is weer onderdeel van een stad of staat. Wordt de gewone verstandigheid waardoor iemand zichzelf bestuurt onderscheiden van de verstandigheid van den onderdaan of staatsburgerlijke verstandigheid, dan moet er ook nog een derde soort bijkomen, nl. de verstandigheid in familiezaken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Uiterlijke goederen verhouden zich tot de verstandigheid in familiezaken niet als laatste doel maar als middelen of werktuigen, zooals de Wijsgeer zegt. Het laatste doel van de verstandigheid in familiezaken is : het goede leven in zijn geheel genomen binnen de grenzen van het huisgezin. De Wijsgeer geeft slechts een voorbeeld, hoe door vele mensen het streven naar rijkdom beschouwd wordt als het doel van de verstandigheid in het familiebestuur.

2. Ten opzichte van sommige zaken die in een huisgezin

sale et particulare, vel secundum totum et partem, diversificat artes et virtutes: secundum quam diversitatem una est principalis respectu alterius. Manifestum est autem quod domus medio modo se habet inter unam singulararem personam et civitatem vel regnum: nam sicut una singularis persona est pars domus, ita una domus est pars civitatis vel regni. Et ideo sicut prudentia communiter dicta, quae est regnativa (2) unius, distinguitur a politica prudentia, ita oportet quod oeconomica distinguitur ab utraque.

AD PRIMUM ergo dicendum quod divitiae comparantur ad oeconomicam non sicut finis ultimus, sed sicut instrumenta quaedam, ut dicitur in I. Politic. [cap. 3.]. Finis autem ultimus oeconomicae est totum bene vivere secundum domesticam conversationem. Philosophus autem in I. Ethic. ponit exemplificando divitias finem oeconomicae secundum studium plurimorum.

AD SECUNDUM dicendum quod ad aliqua particularia quae sunt in

(2) L.: regitiva.

geregeld moeten worden, kunnen zondige mensen zeer verstandig optreden, maar niet bij de regeling van het huiselijk leven in zijn geheel genomen, waartoe als eerste vereischte de beoefening der deugd moet gelden.

3. De vader heeft in het huisgezin wel eenige gelijkenis met den bestuurder van den staat, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Maar hij bezit niet de volledige bestuursmacht zooals dit bij een staatshoofd wel het geval is. Daarom kan men niet spreken van een afzonderlijke vaderlijke verstandigheid, zooals men wel spreekt van een afzonderlijke verstandigheid van den staatsman.

IVe ARTIKEL.

Is het krijgsbeleid een soort van de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het krijgsbeleid geen soort is van de verstandigheid. — 1. Verstandigheid staat tegenover kunstvaardigheid, naar het woord van den Wijsgeer. Het krijgsbeleid nu is een zekere kunstvaardigheid in het oorlogvoeren, zooals blijkt uit een ander gezegde van den Wijsgeer. Dus is het krijgsbeleid geen soort van de verstandigheid.

domo disponenda possunt aliqui peccatores provide se habere: sed non ad ipsum totum bene vivere domesticae conversationis, ad quod praecipue requiritur vita virtuosa.

AD TERTIUM dicendum quod pater in domo habet quamdam similitudinem regii principatus, ut dicitur in 8. Ethic. [cap. 10.]: non tamen habet perfectam potestatem regiminis sicut rex. Et ideo non ponitur separatim potestas paterna species prudentiae sicut regnativa.

ARTICULUS IV.

Utrum militaris debeatponi species prudentiae.

[Locis sup. notatis].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod militaris non debeatponi species prudentiae. Prudentia enim contra artem dividitur, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 3. et 5.]. Sed militaris videtur esse quaedam ars in rebus bellicis; sicut patet per Philosophum in 3. Ethic. Ergo militaris non debetponi species prudentiae.

2. Krijgszaken staan onder regeringsbeleid evenals vele andere zaken, zoals koophandel, kunstbeoefening enz. Naar al deze andere zaken wordt geen onderscheid in afzonderlijke soorten verstandigheid gemaakt. Dus ook niet naar de krijgszaken.

3. In het oorlogvoeren staat de kracht der soldaten voorop. Daarom behoort het krijgsbeleid eerder tot de deugd van sterkte dan tot de verstandigheid.

Daartegenover staat de uitspraak van het *Boek der Spreuken* (24. 6) : « *Met overleg wordt de oorlog gewonnen, en hij zal gunstig verlopen indien goed wordt beraadslaagd* ». Beraadslagen nu behoort tot de verstandigheid. Daarom is in krijgszaken vooral een bijzondere verstandigheid noodig, die wij krijgsbeleid noemen.

LEERSTELLING. — Wat met kunstvaardigheid bij verstandelijk overleg moet gebeuren, behoort gelijkvormig te zijn aan wat van nature volgens de instelling van de Goddelijke Rede geschiedt. De natuur nu streeft naar twee dingen : eerstens om ieder ding op zichzelf te besturen, ten tweede om weerstand te bieden aan alle tegenstrijdige of vernietigende invloeden van buiten. En daarom

2. PRÆTEREA, sicut militare negotium continetur sub politico, ita etiam et plura alia negotia, sicut mercatorum, artificum et aliorum hujusmodi. Sed secundum alia negotia quae sunt in civitate non accipiuntur aliquae species prudentiae. Ergo etiam neque secundum militare negotium.

3. PRÆTEREA, in rebus bellicis plurimum valet militum fortitudo. Ergo militaris magis pertinet ad fortitudinem quam ad prudentiam.

SED CONTRA est quod dicitur Prov. 24. [v. 6] : « Cum dispositione initur bellum, erit salus ubi sunt multa consilia ». Sed consiliari pertinet ad prudentiam. Ergo in rebus bellicis maxime necessaria est aliqua species prudentiae quae militaris dicitur.

RESPONDEO dicendum quod ea quae secundum artem et rationem aguntur conformia esse oportet his quae sunt secundum naturam, quae a ratione divina sunt instituta. Natura autem ad duo tendit: primo quidem, ad regendam unquamque rem in seipsa; secundo vero, ad resistendum extrinsecis impugnantibus et corruptivis. Et propter hoc non dedit solum animalibus vim concupiscibilem, per quam moveantur ad ea quae sunt saluti eorum accommoda; sed etiam vim irascibilem, per quam animal

schonk zij aan het dierlijke leven niet alleen het begeervermogen, waardoor het heengedreven wordt naar alles wat voor het welzijn geschikt is, maar ook het strijdvermogen, waardoor het dierlijke leven zich verzet tegen schadelijke invloeden.

Evenzoo is het bij de dingen die onder leiding van het verstand geschieden: daar behoort niet alleen een sociale verstandigheid te zijn, die voor de geschikte middelen zorgt waardoor het algemeen welzijn bevorderd wordt, maar ook het krijgsbeleid, waardoor de hinderlagen van den vijand worden afgeweerd.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het krijgsbeleid is een kunst voor zoover het naar bepaalde regelen, het juiste gebruik van sommige uiterlijke middelen, b.v. wapens en paarden, regelt. Maar voor zoover het gericht is op het algemeen welzijn draagt het veel meer het karakter van de verstandigheid.

2. Andere zaken in het staatsleven zijn meer gericht op het voordeel van ieder afzonderlijk. Het krijgsbeleid is veeleer gericht op de bescherming van het algemeen welzijn.

3. De uitvoering der handelingen bij het krijgsbeleid behoort tot de sterkte, maar de leiding behoort tot de verstandigheid, vooral wat betreft den aanvoerder van het leger.

resistit impugnantibus. Unde et in his quae sunt secundum rationem non solum oportet esse prudentiam politicam, per quam disponantur convenienter ea quae pertinent ad bonum commune; sed etiam militarem, per quam hostium insultus repellantur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod militaris potest esse ars secundum quod habet quasdam regulas recte utendi quibusdam exterioribus rebus, puta armis et equis: sed secundum quod ordinatur ad bonum commune, habet magis rationem prudentiae.

AD SECUNDUM dicendum quod alia negotia quae sunt in civitate ordinantur ad aliquas particulares utilitates: sed militare negotium ordinatur ad tuitionem totius boni communis.

AD TERTIUM dicendum quod executio militiae pertinet ad fortitudinem: sed directio ad prudentiam, et praecipue secundum quod est in duce exercitus.

EEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE POTENTIEELE OF BIJKOMSTIGE ONDERDEELEN VAN DE VERSTANDIGHEID.

(*Vier Artikelen.*)

Vervolgens dient het onderzoek te gaan over de deugden, die aan de verstandigheid verbonden zijn als haar potentieele of bijkomstige onderdeelen. Hieromtrent zijn vier vragen te stellen:

1. Is de welberadenheid een deugd?
2. Is zij een afzonderlijke deugd, onderscheiden van de verstandigheid?
3. Is de « synesis » een afzonderlijke deugd?
4. Is de « gnomè » een afzonderlijke deugd?

I^r ARTIKEL.

Is de welberadenheid een deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de welberadenheid geen

QUAESTIO LI.

DE VIRTUTIBUS ADJUNCTIS PRUDENTIAE IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de virtutibus adjunctis prudentiae, quae sunt quasi partes potentiales ipsius.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum eubulia sit virtus. — 2. Utrum sit specialis virtus a prudentia distincta. — 3. Utrum gnome sit specialis virtus. — 4. Utrum synesis sit specialis virtus.

ARTICULUS I.

Utrum eubulia sit virtus.

[1-2. q. 57. art. 6. et 3. Dist. 33. q. 5. art. 1. qla. 3.
et lib. 6. Ethic. lect. 8.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod eubulia non sit virtus. Quia

deugd is. — 1. Augustinus zegt dat « *niemand de deugd verkeerd gebruikt* ». Maar de welberadenheid — de deugd die ons goed doet beraadslagen — gebruiken sommigen verkeerd, ofwel door sluwe beraadslagingen uit te denken om slechte doeleeinden na te streven, ofwel door zonden te ordenen tot het bereiken van een goed doel, b.v. wanneer iemand steelt om een aalmoes te kunnen geven. Dus is de welberadenheid geen deugd.

2. « *Deugd betekent een zekere volmaaktheid* », zooals gezegd wordt in de *Physica*. Maar de welberadenheid is gericht op de beraadslaging, die twijfel inhoudt en het zoeken naar een oplossing. Dus iets onvolmaaks. Dus is de welberadenheid geen deugd.

3. De deugden zijn onderling aan elkaar verwant, zooals vroeger is uiteengezet (I. II. 65° Kw.). Maar de welberadenheid heeft geen verwantschap met de andere deugden, want vele zondaren zijn zeer welberaden, terwijl vele rechtvaardigen onberaden zijn. Dus is de welberadenheid geen deugd.

Daartegenover echter staat dat « *welberadenheid betekent: juistheid in de beraadslaging* », zooals de Wijsgeer zegt. Een goed oordeelend verstand nu vervolmaakt het wezen van de deugd. Dus is de welberadenheid een deugd.

secundum Augustinum, in lib. 2. de Lib. Arb. [cap. 18. et 19.], « *virtutibus nullus male utitur* ». Sed eubulia, quae est bene consiliativa, aliqui male utuntur: vel quia astuta consilia excogitant ad fines malos consequendos; aut quia etiam ad bonos fines consequendos aliqua peccata ordinant, puta qui furatur ut eleemosynam det. Ergo eubulia non est virtus.

2. PRÆTEREA, « *virtus perfectio quaedam est* », ut dicitur in 7. Physic. [tex. 18.]. Sed eubulia circa consilium consistit, quod importat dubitatem et inquisitionem, quae imperfectionis sunt. Ergo eubulia non est virtus.

3. PRÆTEREA, virtutes sunt connexae ad invicem, ut supra habitum est [1-2. q. 65.]. Sed eubulia non est connexa aliis virtutibus: multi enim peccatores sunt bene consiliati, et multi justi sunt in consiliis tardi. Ergo eubulia non est virtus.

SED CONTRA est quod « *eubulia est rectitudo consilii* », ut Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 9.]. Sed recta ratio perficit rationem virtutis. Ergo eubulia est virtus.

LEERSTELLING. — Vroeger werd gezegd (47^e Kw. 4^e Art.) dat het wezen van de deugd bij den mensch hierin bestaat 's menschen handelingen goed te maken. Onder de overige handelingen van den mensch is het hem eigen te beraadslagen, omdat dit een zeker onderzoek van het verstand betekent omtrent de te verrichten handelingen waaruit het menschelijk leven bestaat. Want het speculatieve leven ligt boven den mensch, zooals geschreven staat in de *Ethica*. De welberadenheid nu, zorgt voor de goedheid van de beraadslaging, want het woord « *eubulia* » betekent « *eu* » d.i. goed, en « *boulè* » d.i. raad; dus een goede raadgeving, of beter een goede beraadslaging. Hieruit blijkt duidelijk dat de welberadenheid een menschelijke deugd is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men kan niet spreken van een goede beraadslaging, wanneer iemand zich daarbij een slecht doel voor oogen stelt, of zelfs een goed doel langs verkeerde tracht te bereiken. Zoo is ook in de speculatieve orde een redeneering niet goed, wanneer iemand tot een valsche gevolg trekking komt, of een ware gevolg trekking uit valsche beginselen afleidt, daar hij dan niet het goede middel gebruikt om

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 47. art. 4.], de ratione virtutis humanae est quod faciat actum hominis bonum. Inter caeteros autem actus hominis proprium est ei consiliari: quia hoc importat quamdam rationis inquisitionem circa agenda, in quibus consistit vita humana; nam vita speculativa est supra hominem, ut dicitur in 10. Ethic. [cap. 7.]. *Eubulia* autem importat bonitatem consilii: dicitur enim ab εὐ, quod est bonum, et σοψίᾳ, quod est consilium, quasi bona consiliatio, vel potius bene consiliativa. Unde manifestum est quod *eubulia* est virtus humana.

AD PRIMUM ergo dicendum quod non est bonum consilium sive aliquis malum finem (!) in consiliando praestitutat, sive etiam ad bonum finem malas vias adinveniat. Sicut etiam in speculativis non est bona ratiocinatio sive aliquis falsum concludat, sive etiam concludat verum ex falsis, quia

(1) L.: add. sibi.

tot zijn gevolgtrekking te komen. Beide bovengenoemde wijzen van beraadslaging zijn tegen het wezen der welberadenheid, zoals de Wijsgeer verklaart.

2. Ofschoon de deugd in wezen een zekere volmaaktheid betekent, behoeft toch niet alles waarover de deugd zich uitstrekkt volmaakt te zijn. Want alle menschelijke handelingen eischen hun vervolmaking die de deugden haar kunnen geven, niet alleen de werkzaamheid van ons menschelijk verstand, waartoe de beraadslaging behoort, maar ook de hartstochten van ons zinnelijk streefvermogen, die nog veel onvolmaakter zijn. Men kan ook zeggen dat de menschelijke deugd slechts een menschelijke volmaaktheid voortbrengt. Als mensch nu kunnen wij niet met zekerheid door een onmiddellijke schouwing de waarheid der dingen begrijpen, zeker niet bij de handelingen, die immer wisselvalligheden zijn.

3. Welberadenheid vindt men nooit in den zondaar als zoodanig. Want iedere zonde is het gevolg van een verkeerde beraadslaging. Voor een goede beraadslaging wordt niet alleen vereischt het vinden of uitdenken van de handelingen die nuttig zijn voor het doel, maar ook van alle andere omstandigheden, nl. de geschikte tijd, en ook dat men niet te langzaam noch te snel is in de beraadslaging, en de wijze van beraadslaging, nl. dat men standvastig is in de

non utitur convenienti medio. Et ideo utrumque praedictorum est contra rationem eubuliae, ut Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 9.].

AD SECUNDUM dicendum quod etsi virtus sit essentialiter perfectio quaedam, non tamen oportet quod omne illud quod est materia virtutis importet perfectionem. Oportet enim circa omnia humana perfici per virtutes: et non solum circa actus rationis, inter quos est consilium; sed etiam circa passiones appetitus sensitivi, quae adhuc sunt multo imperfectiores. Vel potest dici quod virtus humana est perfectio secundum modum hominis, qui non potest per certitudinem comprehendere veritatem rerum simplicium intuitu simplici; et praecipue in agibilibus, quae sunt contingentia.

AD TERTIUM dicendum quod in nullo peccatore, inquantum hujusmodi invenitur eubulia. Omne enim peccatum est contra bonam consiliationem. Requiritur enim ad bene consiliandum non solum adinventio vel excogitatio eorum quae sunt opportuna ad finem, sed etiam aliae circumstantiae: scilicet tempus congruum, ut nec nimis tardus nec nimis velox sit in consilio; et modus consiliandi, ut scilicet sit firmus in suo consilio; et aliae hujusmodi

beraadslaging, en dergelijke andere verplichte omstandigheden meer, die een zondaar bij het bedrijven der zonde niet in acht neemt. Iedere deugdzame mensch is echter welberaden in de handelingen die voeren tot het doel van de deugd, ofschoon hij in sommige andere zaken misschien niet welberaden kan zijn, b.v. in den handel of in het oorlogvoeren, en dergelijke.

IIe ARTIKEL.

Is de welberadenheid een afzonderlijke deugd, onderscheiden van de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de welberadenheid als deugd niet onderscheiden is van de verstandigheid. — 1. De Wijsgeer zegt dat « *het een eigenschap schijnt te zijn van den verstandige, goed te beraadslagen* ». Dit behoort echter tot de welberadenheid, zooals in het vorig artikel gezegd werd. Dus is de welberadenheid als deugd niet onderscheiden van de verstandigheid.

2. De menschelijke handelingen waarop de menschelijke deugden gericht zijn, worden onderscheiden naar hun doeleinden, zooals boven is uiteengezet (I. II. 1^e Kw. 3^e Art. en 18^e Kw.

debitae circumstantiae, quae peccatores peccando non observant. Qilibet autem virtuosus est bene consiliativus in his, quae ordinantur ad finem virtutis: licet forte in aliquibus particularibus negotiis non sit bene consiliativus, puta in mercationibus vel in rebus bellicis vel in aliquo hujusmodi.

ARTICULUS II.

Utrum eubulia sit virtus distincta a prudentia.

[Locis sup. art. I. notatis].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod eubulia non sit virtus distincta a prudentia. Quia ut Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 5.], « videtur prudentis esse bene consiliari ». Sed hoc pertinet ad eubuliam, ut dictum est [art. praec.]. Ergo eubulia non distinguitur a prudentia.

2. PRÆTEREA, humani actus, ad quos ordinantur humanae virtutes, praecipue specificantur ex fine, ut supra dictum est [1-2. q. 18. art. 6.].

6^e Art.). De welberadenheid en de verstandigheid nu zijn gericht op eenzelfde doel, zoals gezegd wordt in de *Ethica*, nl. niet op een bijzonder doel, maar op het algemeen einddoel van heel het menschelijk leven. Dus is de welberadenheid als deugd niet onderscheiden van de verstandigheid.

3. In de speculatieve wetenschappen behooren het onderzoeken en bepalen tot dezelfde wetenschap. In de praktische orde geldt hetzelfde en behooren dus beide tot eenzelfde deugd. Het onderzoeken hoort hier bij de welberadenheid, het vaststellen van de handeling bij de verstandigheid. Derhalve is de welberadenheid als deugd niet onderscheiden van de verstandigheid.

Daartegenover echter staat dat in de *Ethica* gezegd wordt dat « *de verstandigheid het bevel geeft tot de handeling* ». Dit behoort echter niet tot de taak van de welberadenheid. Dus is de welberadenheid een andere deugd als de verstandigheid.

LEERSTELLING. — De deugd is volgens haar wezen gericht op de daad, om ze goed te maken, zoals vroeger werd aangetoond. (47^e Kw. 2^e Art. en I. II. 55^e Kw. 2^e en 3^e Art.). Daarom moet er bij verschil van daden ook onderscheid van deugden zijn, vooral

Sed ad eumdem finem ordinantur eubulia et prudentia, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 9.]: non autem ad quemdam particularem finem, sed ad communem finem totius vitae. Ergo eubulia non est virtus distincta a prudentia.

3. **PRÆTEREA**, in scientiis speculativis ad eamdem scientiam pertinet inquirere et determinare. Ergo pari ratione in operativis hoc pertinet ad eamdem virtutem. Sed inquirere pertinet ad eubuliam, determinare autem ad prudentiam. Ergo eubulia non est alia virtus a prudentia.

SED CONTRA est quod « *prudentia est praeceptiva* », ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 10.]. Hoc autem non convenit eubuliae. Ergo eubulia est alia virtus a prudentia.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est supra [q. 47. a. 4.], virtus proprie ordinatur ad actum, quem reddit bonum. Et ideo oportet secundum differentiam actuum esse diversas virtutes: et maxime quando

wanneer de goedheid in de daden van verschillenden aard is. Wanneer bij verschillende daden eenzelfde soort goedheid aanwezig is, zouden zij tot dezelfde deugd behoren, zooals b.v. de goedheid van het welbehagen, het verlangen en de vreugde voortkomt uit eenzelfde bron, en dus in alle drie gevallen behoort tot dezelfde deugd van liefde. De daden nu van het verstand, die gericht zijn op de handeling, zijn van verschillenden aard en bezitten ieder een goedheid van onderscheiden soort, want de goedheid van het beraad, van het oordeel en van het bevel zijn verschillend, wat blijkt wanneer ze van elkander gescheiden worden. En daarom is de deugd van welberadenheid, waardoor men goed beraadslaagt, een andere dan de verstandigheid waardoor men goed bevel geeft. Daar nu de beraadslaging gericht is op het bevel als op iets voornamers, is ook de welberadenheid gericht op de verstandigheid als voornamere deugd. Zonder de verstandigheid zou de welberadenheid geen deugd zijn, evenals de zedelijke deugden geen deugden zouden zijn zonder de verstandigheid, noch de overige deugden zonder de liefde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De verstandigheid geeft het bevel tot een goede beraadslaging; de welberadenheid kiest haar als haar eigen daad.

non est eadem ratio bonitatis in actibus. Si enim esset eadem ratio bonitatis in eis, tunc ad eamdem virtutem pertinerent diversi actus: sicut ex eodem dependet bonitas amoris, desiderii et gaudii, et ideo omnia ista pertinent ad eamdem virtutem charitatis. Actus autem rationis ordinati ad opus sunt diversi, nec habent eamdem rationem bonitatis: ex alio enim efficitur homo bene consiliativus, et bene judicativus, et bene praeceptivus; quod patet ex hoc quod ista aliquando ab invicem separantur. Et ideo oportet aliam esse virtutem ebuliam per quam homo est bene consiliativus; et aliam prudentiam, per quam homo est bene praeceptivus. Et sicut consiliari ordinatur ad praecipere tamquam ad principalius, ita etiam ebulia ordinatur ad prudentiam tamquam ad principaliorem virtutem; sine qua nec virtus esset, sicut nec morales virtutes sine prudentia, nec caeterae virtutes sine charitate.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ad prudentiam pertinet bene consiliari imperative: ad ebuliam autem elicitive.

2. Alle handelingen worden graadsgewijze geordend tot eenzelfde einddoel, nl. het geheele leven goed te maken. Want het beraad gaat vooraf, dan volgt het oordeel en ten slotte het bevel, dat onmiddellijk gericht is op het laatste doel, de twee echter ondergeschikt en verwijderd. Toch hebben deze twee ieder hun eigen onmiddellijke doekeinden, nl. de beraadslaging: het onderzoek naar wat gedaan moet worden; het oordeel: de zekerheid hiervan. Hieruit volgt niet dat welberadenheid en verstandigheid geen onderscheiden deugden zijn, wel dat de welberadenheid gericht is op de verstandigheid als een ondergeschikte deugd op de voornamere.

3. Ook in de speculatieve orde maakt men onderscheid tusschen de onderzoekende wetenschap, die de waarheid tracht te vinden, en de bewijzende wetenschap, die de waarheid vaststelt.

IIIe ARTIKEL.

Is de « synesis » een deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de synesis geen deugd is.

AD SECUNDUM dicendum quod ad unum finem ultimum, quod est « bene vivere totum », ordinantur diversi actus secundum quemdam gradum: nam praecedit consilium, sequitur judicium, et ultimum est praeceptum, quod immediate se habet ad finem ultimum, alii autem duo actus remote se habent. Qui tamen habent quosdam proximos fines: consilium quidem inventionem eorum quae sunt agenda; judicium autem certitudinem. Unde ex hoc non sequitur quod ebulia et prudentia non sint diversae virtutes: sed quod ebulia ordinetur ad prudentiam sicut virtus secundaria ad principalem.

AD TERTIUM dicendum quod etiam in speculativis alia rationalis scientia est dialectica quae ordinatur ad inquisitionem inventiam; et alia scientia demonstrativa, quae est veritas determinativa.

ARTICULUS III.

Utrum synesis sit virtus.

[1-2. q. 57. art. 6. et 3. Dist. 33. q. 3. art. 1. et 6. Ethic. lect. 9.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod synesis non sit virtus. Virtutes

1. De deugden « *bezitten wij niet van nature* », zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Maar sommigen bezitten van nature een gezond oordeel of synesis, zooals de Wijsgeer zegt. Dus is de synesis geen deugd.

2. De Wijsgeer zegt dat de synesis « *alleen gericht is op het oordeel* ». Maar een slecht mensch kan een goed oordeel vellen. Daar nu de deugd alleen het bezit der goeden is, kan de synesis geen deugd zijn.

3. Er is nooit een tekortkoming in het bevel wanneer er niet eerst een tekortkoming is in het oordeel, zeker in de praktische orde waarin iedere handeling iets afzonderlijks is en waarin iedere booze dwaalt. De synesis nu wordt voorgesteld als de deugd die ons goed doet oordeelen. Maar dan is er geen andere deugd noodig die goed doet bevelen. In dat geval zou de verstandigheid overbodig zijn, wat moeilijk aangenomen kan worden. Dus is de synesis geen deugd.

Daartegenover echter staat dat het oordeel iets volmaakters is dan de beraadslaging. De welberadenheid nu, die ons goed doet beraadslagen, is een deugd. Des te meer dus de synesis, die ons goed doet oordeelen.

enim « non insunt nobis a natura », ut dicitur in 2. Ethic. [cap. 1.]. Sed synesis inest aliquibus a natura, ut dicit Philosophus in 6. Ethic. [cap. 11.]. Ergo synesis non est virtus.

2. PRÆTEREA, synesis, ut in eodem lib. dicitur [cap. 10.], « est solum judicativa ». Sed judicium solum, sine pracepto, potest esse etiam in malis. Cum ergo virtus sit solum in bonis, videtur quod synesis non sit virtus.

3. PRÆTEREA, numquam est defectus in praecipiendo nisi sit aliquis defectus in judicando, saltem in particulari operabili, in quo omnis malus errat. Si ergo synesis ponitur virtus ad bene judicandum, videtur quod non sit necessaria alia virtus ad bene praecipiendum. Et ideo prudentia erit superflua: quod est inconveniens. Non ergo synesis est virtus.

SED CONTRA, judicium est perfectius quam consilium. Sed eubulia, quae est bene consiliativa, est virtus. Ergo multo magis synesis, quae est bene judicativa, est virtus.

LEERSTELLING. — De synesis of het gezond oordeel is niet gericht op een juist oordeelvellen in de speculatieve orde, maar op een oordeelvellen omtrent de handeling die men in elk afzonderlijk geval moet verrichten. Hierop is ook de verstandigheid gericht. Naar de synesis worden sommigen in het Grieksche « σύνεσις » d.i. bezonnen of « εὐσύνεσις » d.i. welbezonnen mensen, mensen met gezond oordeel, genoemd; terwijl integendeel mensen die deze deugd missen, « ἀσύνεσις » d.i. onbezonnen genoemd worden. Het onderscheid nu in verschillende deugden wordt gemaakt naar het onderscheid van die daden, welke men niet tot eenzelfde oorzaak terug kan brengen. Wel is echter duidelijk dat de goedheid van de beraadslaging en de juistheid van het oordeel niet te herleiden zijn tot dezelfde oorzaak, want vele mensen kunnen goed beraadslagen zonder nochtans een gezond oordeel te bezitten. Eveneens kan men in de speculatieve orde mensen aantreffen, die zeer bekwaam zijn in het onderzoek, doordat hun geest met groot gemak de meest uiteenlopende mogelijkheden weet te bedenken. Deze gesteltenis schijnt voort te komen uit een zekere aanleg van hun verbeeldingskracht, waardoor deze zich gemakkelijk uiteenlopende voorstellingen kan vormen. En toch ontbreekt bij zulke mensen dikwijls het juist oordeel wegens het ontbreken van een scherp inzicht, wat gemakkelijk kan voortkomen uit een minder gunstigen aanleg van het

RESPONDEO dicendum quod synesis importat judicium rectum non quidem circa speculabilia, sed circa particularia operabilia, circa quae etiam est prudentia. Unde secundum synesim dicuntur aliqui in graeco σύνεσις, id est sensati, vel εὐσύνεσις id est homines boni sensus: sicut e contrario qui carent hac virtute, dicuntur ασύνετοι, id est insensati. Oportet autem quod differentia (1) actuum qui non reducuntur in eamdem causam sit etiam diversitas virtutum. Manifestum est autem quod bonitas consilii et bonitas judicii non reducuntur in eamdem causam: multi enim sunt bene consiliativi qui tamen non sunt bene sensati, quasi recte judicantes. Sicut etiam in speculativis aliqui sunt bene inquirentes, propter hoc quod ratio eorum prompta est ad discurrendum per diversa, quod videtur provenire ex dispositione imaginativae virtutis, quae de facili potest formare diversa phantasmatum: et tamen hujusmodi quandoque non sunt boni judicii, quod est

(1) L.: secundum differentiam.

algemeen zintuig dat in onvoldoende mate de verschillende voorstellingen beheerscht. Naast de welberadenheid, de deugd die ons goed doet beraadslagen, dient men nog een tweede aan te nemen, de synesis, die goed doet oordeelen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Een juist oordeel bestaat hierin, dat het kenvermogen de zaak zoo begrijpt als ze in werkelijkheid is. Dit is alleen mogelijk als het kenvermogen in een goede gesteltenis verkeert. Wanneer b.v. een spiegel goed gemaakt is, zal hij de voorwerpen goed weerspiegelen. Zijn er fouten in den spiegel, dan ziet men een slechte en misvormde weergave van de weerspiegelde figuren. Deze goede gesteltenis nl. om de zaken zoo te begrijpen als ze in werkelijkheid zijn, bezit het kenvermogen wel van nature, maar slechts in beginsel: het dient vervolmaakt te worden of door oefening, of door de genade. Deze vervolmaking kan op tweevoudige wijze plaats hebben. Eerstens, kan deze een rechstreeksche zijn, nl. van de zijde van het kenvermogen zelf, b.v. dat het niet besmet wordt met verkeerde opvattingen, maar zich langzamerhand goede en juiste zedelijke begrippen verwerft. En dit behoort tot het gebied van de synesis, voor zoover zij een afzonderlijke deugd is. Die vervolmaking kan ook een onrechstreeksche zijn, nl. van de zijde van het begeervermogen: wanneer

propter defectum intellectus, qui maxime contingit ex mala dispositione communis sensus non bene judicantis. Et ideo oportet praeter eubuliam esse aliam virtutem quae est bene judicativa. Et haec dicitur synesis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod rectum judicium in hoc consistit quod vis cognoscitiva apprehendat rem aliquam secundum quod in se est. Quod quidem provenit ex recta dispositione virtutis apprehensivae: sicut in speculo, si fuerit bene dispositum, imprimuntur formae corporum secundum quod sunt; si vero fuerit speculum male dispositum, apparent ibi imagines distortae et prave se habentes. Quod autem virtus cognoscitiva sit bene disposita ad recipiendum res secundum quod sunt, contingit quidem radicaliter ex natura, consummative autem ex exercitio vel ex munere gratiae. Et hoc dupliciter. Uno modo, directe ex parte ipsius cognoscitivae virtutis, puta quia non est imbuta pravis conceptionibus, sed veris et rectis: et hoc pertinet ad synesim secundum quod est specialis virtus. Alio modo, indirecte, ex bona

het begeervermogen gezond is, zal men zich een juist oordeel vormen omtrent de voorwerpen die men begeert. En in dien zin volgt een goed oordeel over de deugdhandeling uit het bezit der zedelijke deugden, doch dit oordeel geldt alleen de doeleinden. De synesis echter oordeelt met betrekking tot de middelen.

2. Slechte mensen kunnen een juist oordeel vellen, maar dan alleen in het algemeen. Staan ze voor de afzonderlijke handeling zelf, dan zal hun oordeel falen, zooals vroeger werd aangetoond (I. 63^e Kw. 1^e Art. 4^e Antw.).

3. Het gebeurt somtijds dat iets wat als goed om te doen beoordeeld werd, wordt uitgesteld, of nalatig en niet goed wordt uitgevoerd. En daarom is er na de deugd, die ons een goed oordeel doet vellen, nog een andere deugd noodig die voor het goede bevel zorgt. Deze deugd, de hoofddeugd, omdat zij voor de goede voltooiing zorgt, is de verstandigheid.

IVe ARTIKEL.

Is de « gnomè » een afzonderlijke deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de « gnomè » geen

dispositione appetitivae virtutis, ex qua sequitur quod homo bene judicet de appetibilibus. Et sic bonum virtutis judicium consequitur habitus virtutum moralium, sed circa fines: synesis autem est magis circa ea quae sunt ad finem.

AD SECUNDUM dicendum quod in malis potest quidem judicium rectum esse in universali: sed in particulari agibili semper eorum judicium corrumpitur, ut supra habitum est [1. q. 63. art. 1. ad 4.].

AD TERTIUM dicendum quod contingit quandoque id quod bene judicatum est differri, vel negligenter agi aut inordinate. Et ideo post virtutem quae est bene judicativa necessaria est finalis virtus principalis quae est bene praceptiva, scilicet prudentia.

ARTICULUS IV.

Utrum gnome sit specialis virtus.

[Locis supr. art. 3. citatis].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod gnome non sit specialis virtus

afzonderlijke deugd is, onderscheiden van de synesis. — 1. De synesis doet iemand goed oordeelen. Maar men zegt niet van iemand dat hij goed oordeelt, wanneer hij niet in alle gevallen goed oordeelt. Dus is er naast de synesis geen andere deugd noodig om iemand goed te doen oordeelen.

2. Het oordeel staat midden tusschen het beraad en het bevel. Maar om goed te overleggen en goed te bevelen is telkens maar één deugd noodig, nl. de welberadenheid eenerzijds, en de verstandigheid anderzijds. Dus is er ook maar één deugd noodig om goed te doen oordeelen, nl. de synesis.

3. Wat zelden voorkomt, en waarbij men van de gewone wetten moet afwijken, is iets toevalligs. Het toevallige valt niet onder het bereik van het verstand, zoals gezegd wordt in de *Physica*. Alle verstandelijke deugden nu behooren tot het oordeelend verstand. Dus kan er omtrent het zeldzaam voorkomende en dus toevallige geen verstandelijke deugd zijn.

Daartegenover echter staat dat de Wijsgeer vaststelt dat de «gnomè» een afzonderlijke deugd is.

LEERSTELLING. — De verschillende kennisvaardigheden wor-

a synesi distincta. Quia secundum synesim dicitur aliquis bene judicativus. Sed nullus potest dici bene judicativus nisi in omnibus bene judicet. Ergo synesis se extendit ad omnia dijudicanda. Non est ergo aliqua alia virtus bene judicativa quae gnome dicatur.

2. PRÆTEREA, judicium medium est inter consilium et praeceptum. Sed una tantum virtus est bene consiliativa, scilicet eubulia; et una tantum virtus est bene praeceptiva, scilicet prudentia. Ergo etiam una tantum est virtus bene judicativa, scilicet synesis.

3. PRÆTEREA, ea quae raro accident, in quibus oportet aliquando a communibus legibus discedere, videntur præcipue casualia esse, quorum non est ratio, ut dicitur in 1. Physic. [c. 5.]. Omnes autem virtutes intellectuales pertinent ad rationem rectam. Ergo circa prædicta non est aliqua virtus intellectualis.

SED CONTRA est quod Philosophus determinat, in 6. Ethic. [cap. 11.], gnomem esse specialem virtutem.

RESPONDEO dicendum quod habitus cognoscitivi distinguuntur secundum

den onderscheiden naar de hogere of lagere beginselen waarvan ze uitgaan. In de speculatieve orde gaat de wijsheid bij haar beschouwing uit van hogere beginselen dan de wetenschap, en is daarom van deze onderscheiden. Zoo moet het ook zijn in de practische orde. Het is nu duidelijk dat sommige gevallen, die buiten het bereik van een lager beginsel of oorzaak liggen, teruggebracht moeten worden tot een hooger beginsel, zooals b.v. de geboorte van een monsterachtig dier niet toegeschreven kan worden aan de kracht van de bevruchting maar zijn oorzaak vindt in een hooger beginsel, b.v. de invloed van een hemellichaam of de nog hogere kracht van Gods Voorzienigheid. Iemand nu, die niet verder ziet dan de kracht van de bevruchting, zou geen zeker oordeel weten te vormen omtrent zulk monster. Ziet men verder en betrekt men Gods Voorzienigheid in zijn beschouwing, dan eerst kan men een juist oordeel vellen.

Zoo kan het ook voorkomen dat men soms iets doen moet buiten de gewone wetten der handelingen om, b.v. wanneer men geen belasting wil betalen aan een overweldiger van zijn vaderland, of iets dergelijks. In zulke gevallen zal men moeten oordeelen volgens een of ander beginsel van hogere orde dan de gewone wetten, volgens welke de synesis oordeelt. Deze hogere beginselen eischen een hogere vaardigheid tot oordeelen, en deze deugd noemt men « gnomè ». Zij geeft een zekere scherpte van oordeel.

altiora vel inferiora principia: sicut sapientia in speculativis altiora principia considerat quam scientia, et ideo ab ea distinguitur. Et ita etiam oportet esse in activis. Manifestum est autem quod illa quae sunt praeter ordinem inferioris principii sive causae reducuntur quandoque in ordinem altioris principii: sicut monstruosi partus animalium sunt praeter ordinem virtutis activae in semine, tamen cadunt sub ordine altioris principii, scilicet coelestis corporis, vel ulterius providentiae divinae. Unde ille qui considerat virtutem activam in semine non posset certum judicium ferre de hujusmodi monstribus: de quibus tamen potest judicari secundum considerationem divinae providentiae. Contingit autem quandoque aliquid esse faciendum praeter communes regulas agendorum: puta cum impugnatori patriae non est depositum reddendum, vel aliquid aliud hujusmodi. Et ideo oportet de hujusmodi judicare secundum aliqua altiora principia quam sint regulae communes, secundum quas judicat synesis. Et secundum illa altiora principia exigitur altior virtus judicativa, quae vocatur gnome, quae importat quamdam perspicacitatem judicij.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De synesis verstrekt een juist oordeel in gewone gevallen. Maar buiten die gewone gevallen kunnen ook nog andere voorkomen, zooals in de Leerstelling gezegd is.

2. Een oordeel moet gevormd worden volgens het eigene van de zaak; het onderzoek echter gaat ook uit van dingen die gemeen zijn aan verscheidene dingen. Vandaar dat ook in de speculatieve orde, de dialectiek, die een onderzoekende wetenschap is, uitgaat van gemeenschappelijke dingen; de bewijzende wetenschap echter, die oordeelend is, gaat uit van het eigene. Daarom is de wederberadenheid, waaraan het onderzoek toevertrouwd wordt, één en dezelfde voor alle gevallen, maar de «synesis», waaraan het oordeel toekomt, niet. Het bevel van zijn kant, is altijd gericht op één ding, nl. op het goede; en daarom is ook de verstandigheid één en dezelfde.

3. De beschouwing van al datgene wat van de gewone wetten afwijkt, komt uitsluitend toe aan de Goddelijke Voorzienigheid. Onder de mensen echter kan de meer helderziende over veel van die dingen door zijn natuurlijke rede oordeelen. En daarop slaat de «gnomè», die een zekere scherpte van oordeel inhoudt.

AD PRIMUM ergo dicendum quod synesis est vere judicativa de omnibus quae secundum communes regulas fiunt. Sed praeter communes regulas sunt quaedam alia dijudicanda, ut jam dictum est [in corp. art.].

AD SECUNDUM dicendum quod judicium debet sumi ex principiis propriis rei: inquisitio autem fit etiam per communia. Unde etiam in speculativis dialectica, quae est inquisitiva, procedit ex communibus: demonstrativa autem, quae est judicativa, procedit ex propriis. Et ideo ebulia, ad quam pertinet inquisitio consilii, est una de omnibus: non autem synesis, quae est judicativa. Praeceptum autem respicit in omnibus unam rationem boni. Et ideo etiam prudentia non est nisi una.

AD TERTIUM dicendum quod omnia illa quae praeter communem cursum contingere possunt considerare pertinet ad solam providentiam divinam: sed inter homines ille qui est magis perspicax potest plura horum sua ratione dijudicare. Et ad hoc pertinet gnome, quae importat quamdam perspicacitatem judicii.

TWEE EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE GAVE VAN RAAD.

(Vier Artikelen.)

Vervolgens dient de gave van raad behandeld te worden, die verband houdt met de verstandigheid. Omrent dit onderwerp kan men vier vragen stellen:

1. Behoort de gave van raad tot de zeven gaven van den H. Geest?
2. Houdt de gave van raad verband met de verstandigheid?
3. Blijft zij bestaan bij de uitverkorenen in het hemelsche
4. Duidt de vijfde der acht zaligsprekingen: « Zalig de barmhartigen », op de gave van raad?

I^e ARTIKEL.

Behoort de gave van raad tot de zeven gaven van den H. Geest?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de gave van raad niet

QUAESTIO LII.

DE DONO CONSILII, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de dono consilii, quod respondet prudentiae. Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum consilium debeat poni inter septem dona Spiritus Sancti. — 2. Utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiae. — 3. Utrum donum consilii maneat in patria. — 4. Utrum quinta beatitudo quae est, Beati misericordes, respondeat dono consilii.

ARTICULUS I.

Utrum consilium debeat poni inter dona Spiritus Sancti.

[3. Dist. 35. q. 2. art. 4. qla. 1.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videlur quod consilium non debeat poni

behoort tot de zeven gaven van den H. Geest. — 1. De gaven van den H. Geest worden gegeven tot hulp van de deugden, zooals Gregorius ons leert. Maar om goed te kunnen beraadslagen behoeft men slechts de deugd van verstandigheid, of nauwkeuriger gezegd, die van welberadenheid te bezitten, zooals reeds uit het behandelde gebleken is (47^e Kw. 1^e en 2^e Art. en 51^e Kw. 1^e en 2^e Art.). Daarom behoort de gave van raad niet onder de gaven van den H. Geest.

2. Er is onderscheid tusschen de gaven van den H. Geest en de buitengewone genadegaven die om niet gegeven genadegaven genoemd worden. Deze laatste worden niet aan iedereen gegeven, terwijl de gaven van den H. Geest worden gegeven aan iedereen die de heiligmakende genade ontvangt. De gave van raad nu behoort klaarblijkelijk tot de buitengewone genadegaven, die door den H. Geest slechts aan enkele mensen gegeven worden, naar het woord van het *Eerste Boek der Machabeën* (2. 65) : « *Zie uw broeder Simeon, is een man die goeden raad bezit* ».

3. In den *Brief aan de Romeinen* wordt gezegd (8. 14) : « *Die kinderen Gods zijn worden door God geleid* ». Wanneer men door een ander geleid wordt, heeft de gave van raad geen betekenis meer. Daar de gaven van den H. Geest het bijzondere bezit

inter dona Spiritus Sancti. Dona enim Spiritus Sancti in adjutorium virtutum dantur; ut patet per Gregorium, in 2. Mor. [cap. 49.]. Sed ad consiliandum homo sufficienter perficitur per virtutem prudentiae, vel etiam eubuliae, ut ex dictis patet [q. 47. art. 1.]. Ergo consilium non debet poni inter dona Spiritus Sancti.

2. PRÆTEREA, haec videtur esse differentia inter septem dona Spiritus Sancti et gratias gratis datas, quod gratiae gratis datae non dantur omnibus, sed distribuuntur diversis; dona autem Spiritus Sancti dantur omnibus habentibus Spiritum Sanctum. Sed consilium videtur esse de his quae specialiter aliquibus a Spiritu Sancto dantur: secundum illud 1. Machab. 2. [v. 65] : « *Ecce Simon frater vester: ipse vir consilii est* ». Ergo consilium magis debet poni inter gratias gratis datas quam inter septem dona Spiritus Sancti.

3. PRÆTEREA, Rom. 8. [v. 14] dicitur: « *Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* ». Sed his qui ab alio aguntur non competit consilium. Cum ergo dona Spiritus Sancti maxime competant filii Dei, qui « acce-

zijn der kinderen Gods, die « den geest van aanneming tot kinderen ontvangen hebben » kan de gave van raad niet gerekend worden onder de gaven van den H. Geest.

Daartegenover echter staat dat Isaïas zegt: (11. 2) : « De geest van raad en sterkte zal op hem rusten ».

LEERSTELLING. — De gaven van den H. Geest zijn, zooals vroeger gezegd is (I. II. 68° Kw. 1° Art.) zekere gestaltenissen waardoor de ziel gevoelig gemaakt wordt voor de invloeden van den H. Geest. God beweegt ieder schepsel naar zijn eigen aard. « *De lichamelijke schepelen worden bewogen naar tijd en plaats, de geestelijke schepelen wel naar tijd maar niet naar plaats* », zegt Augustinus. Het is eigen aan het zedelijk schepsel dat het bewogen wordt om iets te doen, naar het inzicht van zijn verstand; het zoeken naar dit inzicht heet raad. Zoo beweegt de H. Geest het redelijk schepsel door het te helpen in het beraadslagen. En daarom wordt de gave van raad gerekend onder de gaven van den H. Geest.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De verstandigheid,

runt spiritum adoptionis filiorum » [ibid. v. 15], videtur quod consilium inter dona Spiritus Sancti ponи non debeat.

SED CONTRA est quod Isa. 11. [v. 2] dicitur: « Requiescat super eum spiritus consilii et fortitudinis ».

RESPONDEO dicendum quod dona Spiritus Sancti, ut supra dictum est [1-2. q. 68. art. 1.], sunt quaedam dispositiones quibus anima redditur bene mobilis a Spiritu Sancto. Deus autem movet unumquodque secundum modum ejus quod movetur: sicut « creaturam corporalem movet per tempus et locum, creaturam autem spiritualem per tempus et non per locum », ut Augustinus dicit in 8. super Gen. ad literam [cap. 20.]. Est autem proprium rationali creaturae quod per inquisitionem rationis moveatur ad aliquid agendum: quae quidem inquisitio consilium dicitur. Et ideo Spiritus Sanctus dicitur per modum consilii creaturam rationalem movere. Et propter hoc consilium ponitur inter dona Spiritus Sancti.

AD PRIMUM ergo dicendum quod prudentia vel eubulia, sive sit acqui-

of welberadenheid, hetzij als ingestorte, hetzij als verworven deugd, regelt den mensch in het beraadslagen slechts in die zaken die vallen onder het bereik van zijn verstand. En zoo bewerkt deze deugd dat hij goed overleg pleegt voor zich of voor een ander. Maar omdat het menschelijk verstand niet alle bijzondere en wisselvallige omstandigheden kan overzien, blijft immer het woord van het *Bock der Wijsheid* (9. 14) van kracht: « *De overwegingen der menschen zijn weifelend en onzeker zijn voorzieningen* ». Daarom heeft de mensch in zijn beraadslagingen de hulp van God noodig, die alles weet. Deze hulp wordt hem door de gave van raad, waardoor God zelf hem als 't ware raad geeft, zooals men ook in menschelijke dingen raad vraagt aan meer ervaren personen, wanneer men zichzelf onzeker gevoelt.

2. Wanneer iemand zoo verstandig is dat hij ook anderen goede raad kan geven, kan dit gevolg zijn van een genadegave buiten de gewone orde. Maar dat iemand raad van God ontvangt in die zaken welke noodig zijn om het eeuwig heil te bereiken, is iets wat aan allen, die in staat van genade zijn, gemeen is.

3. De kinderen Gods worden door den H. Geest geleid, naar hun natuur als redelijk mensch, d.w.z. zonder dat zij daardoor belemmerd worden in hun vrije zelfbeschikking, welk vermogen

sita sive sit infusa, dirigit hominem in inquisitione consilii secundum ea quae ratio comprehendere potest: unde homo per prudentiam vel eubuliam fit bene consilians vel sibi vel alii. Sed quia humana ratio non potest comprehendere singularia contingentia quae occurrere possunt, fit quod « cogitationes mortalium sint timidae, et incertae providentiae nostrae », ut dicitur Sap. 9. [v. 14]. Ideo indiget homo in inquisitione consilii dirigiri a Deo, qui omnia comprehendit. Quod fit per donum consilii, per quod homo dirigitur quasi consilio a Deo accepto. Sicut etiam in rebus humanis qui sibi ipsis non sufficiunt inquisitione consilii a sapientioribus consilium requirunt.

AD SECUNDUM dicendum quod hoc potest pertinere ad gratiam gratis datam quod aliquis ita sit boni consilii quod aliis consilium praebeat. Sed quod aliquis a Deo consilium habeat quid fieri oporteat in his quae sunt necessaria ad salutem, hoc est commune omnium Sanctorum.

AD TERTIUM dicendum quod filii Dei aguntur a Spiritu Sancto secundum modum eorum, salvato scilicet libero arbitrio, quae est « facultas voluntatis

voortvloeit uit hun wil en verstand. Voor zoover nu het verstand door den H. Geest onderricht wordt over hetgeen zij doen moeten, kan men spreken van de gave van raad.

IIe ARTIKEL.

Houdt de gave van raad verband met de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de gave van raad geen verband houdt met de verstandigheid. — 1. Het lagere raakt in zijn hoogste kwaliteiten aan het hogere, zooals blijkt uit een gezegde van Dionysius. Zoo reikt de mensch door zijn verstand aan de engelennatuur. De kardinale deugd is echter lager dan de gave, zooals eerder bewezen werd (I. II. 68^e Kw. 8^e Art.). Daar nu het beraadslagen de eerste en laagste daad van de verstandigheid is, haar hoogste daad het bevelen en haar middelste daad het oordeelen, is de gave die verband houdt met de verstandigheid niet de raad, maar veeleer het bevel of het oordeel.

2. Iedere deugd afzonderlijk behoeft niet meer hulp dan van een enkele gave. Want hoe hooger iets is, des te minder is het samen-

et rationis ». Et sic in quantum ratio a Spiritu Sancto movetur, vel instruitur de agendis, competit filii Dei donum consilii.

ARTICULUS II.

Utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiae.

[3. Dist. 34. q. 1. art. 2. corp. et Dist. 35. q. 2. art. 4. qla. 1. et 2.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod donum consilii non respondeat convenienter virtuti prudentiae. Inferius enim in suo supremo attingit id quod est superius, ut patet per Dionysium, 7. cap. de Div. Nom. [lect. 4.]: sicut homo attingit angelum secundum intellectum. Sed virtus cardinalis est inferior dono, ut supra habitum est [1-2. q. 68. art. 8.]. Cum ergo consilium sit primus et infimus actus prudentiae, supremus autem actus ejus praecipere, medius autem judicare; videtur quod donum respondens prudentiae non sit consilium, sed magis judicium vel praceptum.

2. **PRÆTEREA**, uni virtuti sufficienter auxilium praebetur per unum donum: quia quanto aliquid est superius, tanto est magis unitum, ut probatur

gesteld, zooals bewezen wordt in het Boek *De Causis*. De verstandigheid nu bezit reeds de hulp van de gave van wetenschap, die niet alleen beschouwend maar ook practisch is, zooals boven werd uiteengezet (9^e Kw. 3^e Art.). Dus houdt de gave van raad geen verband met de verstandigheid.

3. Het is de eigenlijke taak van de verstandigheid, den mensch een goed bestuur over zijn handelingen te verzekeren, zooals reeds werd uiteengezet (50^e Kw. 1^e Art.). Maar door de gave van raad wordt de mensch bestuurd door God, wat het vorig artikel aantoonde. Dus behoort de gave van raad niet tot de verstandigheid.

Daartegenover echter staat dat de gave van raad behoort tot de verstandigheid, want haar object is hetzelfde als dat van de verstandigheid, nl. de handelingen, te richten op het goede doel van het zedelijk leven.

LEERSTELLING. — Een ondergeschikt beginsel van beweging of actie ontvangt een bijzondere hulp en vervolmaking wanneer het bewogen wordt door een hooger beginsel van dezelfde orde, b.v. het lichaam van den mensch voor zoover het bewogen wordt door den geest. Het menschelijk verstand nu als oorzaak van de

in lib. de Causis [prop. 4. 10. et 17.]. Sed prudentiae auxilium praebetur per donum scientiae, quae non solum est speculativa, sed etiam practica, ut supra habitum est [q. 9. art. 3.]. Ergo donum consilii non respondet virtuti prudentiae.

3. PRÆTEREA, ad prudentiam proprie pertinet dirigere, ut supra habitum est [q. 50. art. 1.]. Sed ad donum consilii pertinet quod homo dirigatur a Deo, sicut dictum est [art. praec.]. Ergo donum consilii non pertinet ad virtutem prudentiae.

SED CONTRA est quod donum consilii est circa ea quae sunt agenda propter finem. Sed circa haec est etiam prudentia. Ergo sibi invicem correspondent.

RESPONDEO dicendum quod principium motivum inferius adjuvatur praecipue et perficitur per hoc quod movetur a superiori motivo principio: sicut corpus in hoc quod movetur a spiritu. Manifestum est autem quod rectitudo rationis humanae comparatur ad rationem divinam sicut prin-

juistheid der handelingen, verhoudt zich ontgezeglijk tot het goddelijk verstand als een lager beginsel van beweging tot een hooger. Want het eeuwig verstand is de hoogste wet van de juistheid aller menschelijke handelingen. En daarom ontvangt de verstandigheid als oorzaak van de juistheid der menschelijke handelingen haar hoogste versterking en vervolmaking van den H. Geest. Dit nu geschiedt door de gave van raad, zooals in het vorig artikel werd aangetoond. Daarom behoort de gave van raad tot de verstandigheid als haar versterking en vervolmaking.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Oordeelen en bevelen is niet de taak van iets wat bewogen wordt maar van den beweger. Daar nu bij de gaven van den H. Geest het menschelijk verstand zich niet verhoudt als beweger maar als bewogene, zooals vroeger werd uiteengezet, (vorig art. en I. II. 68^e Kw. 1^e Art.) mag men de gave die verband houdt met de verstandigheid niet een gave van bevel of oordeel noemen, maar een gave van raad, waardoor tevens kan worden aangeduid de bewegende invloed die het verstand ontvangt van den raadgever.

2. De gave van wetenschap houdt geen onmiddellijk verband met de verstandigheid daar zij tot de beschouwende orde behoort

cipium motivum inferius quod movetur ad superius, et refertur in ipsum (1) : ratio enim aeterna est suprema regula omnis humanae rectitudinis. Et ideo prudentia, quae importat rationis rectitudinem, maxime perficitur et juvatur secundum quod regulatur et movetur a Spiritu Sancto. Quod pertinet ad donum consilii, ut dictum est [art. praec.]. Unde donum consilii respondeat prudentiae, sicut ipsam adjuvans et perficiens.

AD PRIMUM ergo dicendum quod judicare et praecipere non est moti, sed moventis. Et quia in donis Spiritus Sancti mens humana non se habet ut movens, sed magis ut mota, ut supra dictum est [art. praec. et 1-2. q. 68. art. 1.] ; inde est quod non fuit conveniens quod donum correspondens prudentiae praeceperit vel judicium, sed consilium, per quod potest significari motio mentis consiliatae ab alio consiliante.

AD SECUNDUM dicendum quod scientiae donum non directe respondeat prudentiae, cum sit in speculativis: sed secundum quamdam extensionem

(1) L. : om. et refertur in ipsum.

en dus slechts in verwijderden zin de verstandigheid helpt. De gave van raad helpt onmiddellijk de verstandigheid daar beide tot de practische orde behooren.

3. Een bewogen beweger, beweegt voor zoover hij zelf voortbewogen wordt. En daarom is het menschelijk verstand, door het feit dat het bewogen wordt door den H. Geest, bekwaam om zichzelf en anderen te besturen.

III. ARTIKEL.

*Blijft de gave van raad bestaan bij de uitverkorenen
in het hemelsche vaderland?*

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de gave van raad niet blijft in den hemel. — 1. Raad heeft betrekking op handelingen die leiden naar het doel. Maar in den hemel behoeft men niets meer terwille van een doel te doen, daar het einddoel dan bereikt is. Derhalve is de gave van raad niet meer in bezit van de uitverkorenen.

2. Raad duidt op twijfel, want het is belachelijk zich te beraden omtrent iets wat vast staat, zooals blijkt uit de *Ethica*. In den hemel

eam adjuvat. Donum autem consilii directe respondet prudentiae, sicut circa eadem existens.

AD TERTIUM dicendum quod movens motum ex hoc quod movetur movet. Unde mens humana ex hoc ipso quod dirigitur a Spiritu Sancto, fit potens dirigere se et alios.

ARTICULUS III.

Utrum donum consilii maneat in patria.

[3. Dist. 35. q. 2. art. 4. qla. 3.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod donum consilii non maneat in patria. Consilium enim est eorum quae sunt agenda propter finem. Sed in patria nihil erit agendum propter finem: quia ibi homines ultimo fine potentur. Ergo in patria non est donum consilii.

2. PRÆTEREA, consilium dubitationem importat: in his enim quae manifesta sunt ridiculum est consiliari, sicut patet per Philosophum in 3. Ethic.

nu is alle twijfel weggenomen. Dus bestaat daar de gave van raad niet meer.

3. In den hemel worden de zaligen zooveel mogelijk gelijkvormig aan God, zooals *Joannes* zegt (I. 3. 2.) : « *Wanneer Hij ons zal verschijnen, zullen wij Hem gelijk zijn* ». Maar God bezit de gave van raad niet, volgens het woord van den *Brief aan de Romeinen* (11. 14) : « *Wie was ooit zijn raadgever?* » Evenmin dus bezitten de uitverkorenen in den hemel de gave van raad.

Daartegenover echter staat dat *Gregorius* zegt: « *Telkens wanneer van welk volk ook de slechte of goede daden voor het hemelsch gerecht ter beoordeeling worden voorgedragen, houdt men een beraadslaging, waarin de bewaarengel van dat volk de goedkeuring al dan niet weet te verwerven* ».

LEERSTELLING. — God beweegt, zooals vroeger werd aangegetoond, (vorig art. en I. II. 68^e Kw. 1^e Art.) het redelijk schepsel door de gaven van den H. Geest. Hierbij dient men twee zaken te onderscheiden. Eerstens, dat de gesteltenis van iets wat bewogen wordt geheel anders is tijdens de beweging dan wanneer het eindpunt van de beweging bereikt is. En wel: wanneer de bewege-

[cap. 3.]. In patria autem tolletur omnis dubitatio. Ergo in patria non erit consilium.

3. **PRÆTEREA**, in patria Sancti maxime Deo conformantur: secundum illud 1. Joan. 3. [v. 2] : « *Cum apparuerit, similes ei erimus* ». Sed Deo non convenit consilium: secundum illud Rom. 11. [v. 34] : « *Quis consiliarius ejus fuit?* » Ergo etiam neque Sanctis in patria competit donum consilii.

SED CONTRA est quod *Gregorius* dicit, 17. Mor. [cap. 12.] : « *Cumque uniuscujusque gentis vel culpa vel justitia ad supernae curiae consilium ducitur, ejusdem gentis praepositus vel obtinuisse in certamine vel non obtinuisse perhibetur* ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est [art. I. et 1-2. q. 68. ar. 1.], dona Spiritus Sancti ad hoc pertinent quod creatura rationalis moveatur a Deo. Circa motionem autem humanae mentis a Deo duo considerari oportet. Primo quidem, quod alia est dispositio ejus quod movetur dum movetur, et alia dum est in termino motus. Et quidem quando

alleen beginsel van de beweging is, houdt de invloed van den beweger op het bewogene op, zoodra het eindpunt bereikt is en de beweging ophoudt; zoals b.v. aan een huis, nadat het opgebouwd is, niet verder gebouwd wordt door den bouwer. Maar wanneer de beweger niet alleen oorzaak van de beweging is, maar ook van den vorm waartoe de beweging gericht is, dan houdt de invloed van den beweger niet op ook al is de vorm verkregen, zoals b.v. de zon de lucht blijft verlichten ook nadat de lucht reeds lichtend geworden is. En zoo veroorzaakt God in ons en de deugd en de kennis niet alleen op het eerste oogenblik dat wij deze verkrijgen, maar ook zoolang wij ze blijven bezitten. Op deze wijze veroorzaakt God in de zaligen de kennis van hetgeen gedaan moet worden, niet zooals bij onwetenden, maar, om het zoo uit te drukken, door de kennis van hetgeen gedaan moest worden te doen voortduren.

Toch zijn er nog zaken die de zaligen of engelen nog niet weten, die nl. niet tot het wezen der eeuwige zaligheid behooren, maar tot het bestuur der Goddelijke Voorzienigheid. Hierbij geldt een andere beschouwing, nl. dat het verstand van een zalige anders door God beïnvloed wordt dan dat van een sterveling hierbeneden. Dit laatste beïnvloedt God door den voorafgaanden angst der

super mobile, quod jam pervenit ad terminum: sicut domus, postquam aedificata est, non aedificatur ulterius ab aedificatore. Sed quando movens non solum est causa movendi, sed etiam est causa ipsius formae ad quam est motus, tunc non cessat actio moventis etiam post adoptionem formae: sicut sol illuminat aerem etiam postquam est illuminatus. Et hoc modo Deus causat in nobis et virtutem et cognitionem non solum quando primo acquirimus, sed etiam quandiu in eis perseveramus. Et sic cognitionem agendorum causat Deus in beatis, non quasi in ignorantibus, sed quasi continuando in eis cognitionem eorum quae agenda sunt. Cum quaedam sint (1) quae beati vel angeli, vel homines non cognoscunt, quae non sunt de essentia beatitudinis, sed pertinent ad beatitudinem vel ad gubernationem rerum secundum divinam providentiam. Et quantum ad hoc est aliud considerandum, scilicet quod mens beatorum movetur aliter a Deo, et aliter mens viatorum. Nam mens viatorum movetur a Deo in agendis per hoc quod

(1) L.: Tamen quaedam sunt.

twijfels tot rust te brengen. In het verstand der zaligen heerscht echter geen twijfel. God moet hun enkel de kennis instorten omtrent dingen die hun tevoren onbekend waren, zooals dit zelfs bij de engelen moet geschieden, volgens het gezegde van Dionysius. De uitverkorenen behoeven dus niet in angstigen twijfel te zoeken naar een oplossing, maar zich eenvoudig tot God te wenden. En dit is de beteekenis van het woord: God raadplegen, dat wij bij Augustinus vinden, nl. dat de engelen *God raadplegen over het lagere*. Daarom noemt men het onderricht dat God hen in dit geval geeft raad. Op deze wijze nu is de gave van raad het bezit der uitverkorenen nl. ten eerste: voor zoover God de kennis van hetgeen zij al weten doet voortbestaan; en ten tweede: voor zoover zij van God verlichtingen ontvangen omtrent hetgeen gedaan moet worden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Zelfs in de uitverkorenen zijn er nog handelingen die gericht zijn op een doel: ofwel deze handelingen vloeien voort uit het bereiken van het einddoel, zooals het loven van God, ofwel het zijn handelingen waardoor zij anderen tot hetzelfde doel trachten te brengen, zooals de hulp der engelen en de gebeden der zaligen. Voor beide is de gave van raad noodig.

movens est solum principium movendi, cessante motu cessat actio moventis sedatur anxietas dubitationis in eis praecedens. In mente vero beatorum circa ea quae non cognoscunt est simplex nescientia, a qua etiam Angeli purgantur, secundum Dionysium cap. Eccl. Hier.: non autem praecedit in eis inquisitio dubitationis, sed simplex conversio ad Deum. Et hoc est Deum consulere: sicut Augustinus dicit 5. super Gen. ad litteram. [cap. 19.], quod Angeli « de inferioribus Deum consulunt ». Unde et instructio qua super hoc a Dei instruuntur consilium dicitur. Et secundum hoc donum consilii est in beatis, inquantum in eis a Deo continuatur cognitio eorum quae sciunt; et inquantum illuminantur de his quae nesciunt circa agenda.

AD PRIMUM ergo dicendum quod etiam in beatis sunt aliqui actus ordinati ad finem: vel quasi procedentes ex consecutione finis, sicut quod Deum laudant; vel quibus alias pertrahunt ad finem quem ipsi sunt consecuti, sicut sunt ministeria Angelorum et orationes Sanctorum. Et quantum ad hoc habet in eis locum donum consilii.

2. Dat twijfel aan den raad vooraf gaat, geschieft alleen in dit leven, niet in het hemelsche vaderland. Ook de kardinale deugden hebben immers niet dezelfde daden hier en hiernamaals. In God is raad niet als in iemand die raad ontvangt, maar die raad geeft. Men kan in dit opzicht van de zaligen zeggen dat zij aan God gelijkvormig worden, zooals iemand die een invloed ondergaat gelijkvormig wordt aan dengene die hem beïnvloedt.

IVe ARTIKEL.

Houdt de vijfde zaligspreking: « Zalig de barmhartigen » verband met de gave van raad?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de vijfde zaligspreking, over de barmhartigheid, geen verband houdt met de gave van raad. — 1. Iedere zaligspreking geldt daden van een bepaalde deugd, zooals vroeger is uiteengezet (I. II. 69^e Kw. 1^e Art.). Door den raad nu wordt ons heele deugdenleven bestuurd. Andere zaligsprekingen staan dus niet minder in verband met de gave van raad dan deze vijfde.

AD SECUNDUM dicendum quod dubitatio pertinet ad consilium secundum statum vitae praesentis: non autem pertinet secundum quod est consilium in patria. Sicut etiam virtutes cardinales non habent omnino eosdem actus in patria et in via.

AD TERTIUM dicendum quod consilium non est in Deo sicut in recipiente, sed sicut in dante. Hoc autem modo conformantur Deo Sancti in patria sicut recipiens influenti.

ARTICULUS IV.

*Utrum quinta beatitudo, quae est de misericordia,
correspondeat dono consilii.*

[1-2. q. 69. art. 3. ad 3. et 3. Dist. 34. q. 1. art. 4. et Matth. 5.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod quinta beatitudo, quae est de misericordia, non respondeat dono consilii. Omnes enim beatitudines sunt quidam actus virtutum, ut supra habitum est [1-2. q. 69. art. 1.]. Sed per consilium in omnibus virtutum actibus dirigimur. Ergo consilio non respondet magis quinta beatitudo quam alia.

2. Omrent datgene wat noodzakelijk is ter zaligheid worden geboden gegeven. Raad betreft alleen datgene wat niet noodzakelijk is ter zaligheid. Omrent de barmhartigheid zegt de H. Jacobus (2. 3.) : « *Een oordeel zonder barmhartigheid zal hij ondergaan, die geen barmhartigheid deed* ». De armoede daarentegen is niet noodzakelijk ter zaligheid, zooals blijkt uit Mattheus (19. 21). Dus beantwoordt de zaligspreking der armen eerder aan de gave van raad dan die der barmhartigen.

3. De vruchten van den H. Geest begeleiden de zaligsprekingen. Zij beduiden een zekere geestelijke vreugde die volgt uit de volmaakte deugdboefening. Maar onder de vruchten van den H. Geest is er geen enkele die verband houdt met de gave van raad, zooals blijkt uit den *Brief aan de Galaten* (5. 21, 23). Dus houdt ook de zaligspreking der barmhartigen geen verband met de gave van raad.

Daartegenover echter staat dat Augustinus zegt: « *De gave van raad behoort aan de barmhartigen, omdat er slechts één middel is om uit zooveel ongerechtigheden op te staan, nl. anderen vergiving schenken en weldaden bewijzen* ».

LEERSTELLING. — Raad richt zich in wezen op alles wat nuttig

2. PRÆTEREA, praecepta dantur de his quae sunt de necessitate salutis: consilium autem datur de his quae non sunt de necessitate salutis. Misericordia autem est de necessitate salutis, secundum illud Jac. 2. [v. 13]: « *Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam* »: paupertas autem non est de necessitate salutis, sed pertinet ad perfectionem vitae, ut patet Matth. 19. [v. 21]. Ergo dono consilii magis respondet beatitudo paupertatis quam beatitudo misericordiae.

3. PRÆTEREA, fructus consequuntur ad beatitudines: important enim delectationem quamdam spiritualem quae consequitur perfectos actus virtutum. Sed inter fructus non ponitur aliquid respondens dono consilii, ut patet Galat. 5. [v. 22, 23]. Ergo etiam beatitudo misericordiae non respondet dono consilii.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit in lib. de Serm. Dom. in monte [cap. 4.]: « *Consilium convenit misericordibus: quia unicum remedium est de tantis malis erui, dimittere aliis et dare* ».

RESPONDEO dicendum quod consilium proprie est de his quae sunt

is voor het doel. Daarom houdt datgene wat het meest nut heeft voor het einddoel zeker verband met de gave van raad. Dit is nu de barmhartigheid, naar het gezegde uit den *Eersten Brief aan Timotheus* (4. 8) : « *Barmhartigheid is nuttig voor alles* ». En daarom houdt de zaligspreking der barmhartigen bijzonder verband met de gave van raad, niet in dien zin dat de gave van raad de goede werken doet verrichten, doch wel, dat zij ze bestuurt en richt op het einddoel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Ook al geeft de gave van raad leiding bij alle deugdoefeningen, zij bestuurt toch heel bijzonder de werken van barmhartigheid om de reden die zoo even werd ontwikkeld.

2. De raad als gave van den H. Geest bestuurt ons in alle handelingen welke leiden tot het einddoel dat het eeuwige leven is, of deze kan noodzakelijk zijn ter zaligheid of niet. De werken van barmhartigheid zijn daarbij niet alle noodzakelijk ter zaligheid.

3. Het woord « vrucht », betekent iets dat aan het einde staat. Bij handelingen is het einde niet te vinden in de kennis die de handeling richt, doch in de werking waardoor het doel bereikt wordt. En daarom vindt men onder de vruchten van den H. Geest

utilia ad finem. Unde ea quae maxime sunt utilia ad finem maxime debent correspondere dono consilii. Hoc autem est misericordia: secundum illud I. ad Tim. 4. [v. 8] : « *Pietas ad omnia utilis est* ». Et ideo specialiter dono consilii respondet beatitudo misericordiae, non sicut elicienti, sed sicut dirigenti.

AD PRIMUM ergo dicendum quod etsi consilium dirigat in omnibus actibus virtutum, specialiter tamen dirigit in operibus misericordiae, ratione jam dicta [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum quod consilium, secundum quod est donum Spiritus Sancti, dirigit nos in omnibus quae ordinantur in finem vitae aeternae, sive sint de necessitate salutis sive non. Et tamen non omne opus misericordiae est de necessitate salutis.

AD TERTIUM dicendum quod fructus importat quiddam ultimum. In practicis autem non est ultimum in cognitione, sed in operatione, quae est finis. Et ideo inter fructus nihil ponitur quod pertineat ad cognitionem

geen enkele, die verband houdt met de kennis die de handeling bestuurt. Wel houden ze alle verband met de handelingen zelf, die door de praktische kennis bestuurd worden. Hieronder vallen de goedheid en welwillendheid, die verband houden met de barmhartigheid.

practicam, sed solum ea quae pertinent ad operationes, in quibus cognitio practica dirigit. Inter quae ponitur bonitas et benignitas, quae respondent misericordiae.

DRIE EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE ONVERSTANDIGHEID.

(*Zes Artikelen.*)

Thans moeten de ondeugden behandeld worden, die tegengesteld zijn aan de verstandigheid. Augustinus zegt dat « alle ondeugden niet steeds op rechtstreeksche wijze tegengesteld zijn aan de deugd, zooals b.v. de vermetelheid rechtstreeks tegengesteld is aan de verstandigheid; maar dat er ook zijn, die eenigszins verwant schijnen aan de deugd, niet door een ware, maar door een bedrieglijke overeenkomst, zooals b.v. de sluwheid verwant schijnt met de verstandigheid ».

Eerstens moeten dus de ondeugden behandeld worden die lijnrecht staan tegenover de verstandigheid, diegene nl. die voortkomen uit een ontbreken van de verstandigheid of uit de afwezigheid van sommige elementen die tot de verstandigheid behooren. Vervolgens zal het onderzoek moeten gaan, omtrent die ondeugden welke een valschen schijn van verstandigheid hebben aangenomen, en die voortkomen uit een misbruik van datgene wat tot de verstandigheid vereischt is.

QUAESTIO LIII.

DE VITIIS PRUDENTIAE OPPOSITIS,
ET PRIMO DE IMPRUDENTIA,
IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiae. Dicit enim Augustinus in 4. contra Jul. [cap. 3.], quod « omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discretione contraria, sicut prudentiae temeritas: verum etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiae astutia ». Primo ergo considerandum est de vitiis quae manifeste contrarietatem habent ad prudentiam, quae scilicet vicia proveniunt ex defectu prudentiae vel eorum quae ad prudentiam requiruntur; secundo, de vitiis quae habent quamdam similitudinem falsam cum prudentia quae scilicet contingunt per abusum eorum quae ad prudentiam.

Wat de eerste soort ondeugden betreft, moet vooreerst gehandeld worden over de onverstandigheid, en vervolgens, — daar de zorgzaamheid tot de verstandigheid behoort — over de zorgeloosheid, die tegengesteld is aan de zorgzaamheid.

Omtrent de onverstandigheid kan men de volgende zes vragen stellen:

1. Is de onverstandigheid zonde?
2. Is zij een afzonderlijke zonde?
3. Over de overhaasting.
4. Over de onnadenkendheid.
5. Over de onstandvastigheid.
6. Over den oorsprong van deze ondeugden.

I^e ARTIKEL.

Is de onverstandigheid zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de onverstandigheid geen zonde is. — 1. Zonde is iets vrijwilligs, zooals Augustinus zegt. Onverstandigheid echter is niet iets vrijwilligs, daar niemand onverstandig wil zijn. Dus is de onverstandigheid geen zonde.

requiruntur. Quia vero solicitudo ad prudentiam pertinet, circa primum consideranda sunt duo: primo quidem, de imprudentia; secundo, de negligentia, quae sollicitudini opponitur.

Et circa primum quaeruntur sex: 1. De imprudentia, utrum sit peccatum. — 2. Utrum sit speciale peccatum. — 3. De praecipitatione, sive temeritate. — 4. De inconsideratione. — 5. De inconstantia. — 6. De origine horum vitiorum.

ARTICULUS I.

Utrum imprudentia sit peccatum.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod imprudentia non sit peccatum. Omne enim peccatum est voluntarium, ut Augustinus dicit [lib. de Vera Relig. cap. 14.]. Imprudentia autem non est aliquid voluntarium: nullus enim vult esse imprudens. Ergo imprudentia non est peccatum.

2. De mensch wordt met geen zonde geboren, tenzij met de erfzonde. Maar de mensch wordt geboren met de onverstandigheid: daarvandaan dat jonge mensen onverstandig zijn. En toch is de onverstandigheid niet de erfzonde, tegengesteld aan de oorspronkelijke rechtvaardigheid. Dus is de onverstandigheid geen zonde.

3. Iedere zonde kan weggenomen worden door de boetvaardigheid. De onverstandigheid echter niet. Dus is de onverstandigheid geen zonde.

Daartegenover echter staat dat de geestelijke schat der genade enkel door de zonde verloren wordt. Hij wordt echter verloren door de onverstandigheid, volgens het *Boek der Spreuken* (21. 20): « *Een begeerenswaardige schat gelijk aan balsem, in het huis van den rechtvaardige: de onverstandige mensch verkwist hem* ». Dus is de onverstandigheid zonde.

LEERSTELLING. — Onverstandigheid kan tweevoudig gezegd worden: in beroovenden en in tegengestelden zin. In ontkennenden zin, nl in zoover men het niet aanwezig zijn van de verstandigheid zonder meer wil aanduiden, kan men eigenlijk niet van onverstandigheid spreken. In beroovenden zin spreekt men van onverstandig-

2. PRÆTEREA, nullum peccatum nascitur cum homine nisi originale.

Sed imprudentia nascitur cum homine: unde et juvenes imprudentes sunt. Nec est originale peccatum, quod opponitur originali justitiae. Ergo imprudentia non est peccatum.

3. PRÆTEREA, omne peccatum per poenitentiam tollitur. Sed imprudentia non tollitur per poenitentiam. Ergo imprudentia non est peccatum.

SED CONTRA, spiritualis thesaurus gratiae non tollitur nisi per peccatum. Tollitur autem per imprudentiam secundum illud Prov. 21. [v. 20]: « Thesaurus desiderabilis et oleum in habitaculo justi, et homo imprudens dissipabit illud ». Ergo imprudentia est peccatum.

RESPONDEO dicendum quod imprudentia dupliciter accipi potest: uno modo, privative; alio modo, contrarie. Negative autem non proprie dicitur, ita scilicet quod proprie importet solam carentiam prudentiae: quae potest esse sine peccato. Privative quidem imprudentia dicitur inquantum aliquis

heid, voor zoover iemand de verstandigheid mist, die hij kan en moet bezitten. In dit opzicht is de onverstandigheid zonde, vanwege de nalatigheid, waardoor de mensch geen moeite aanwendt om de verstandigheid te bezitten. In tegengestelden zin kan van onverstandigheid gesproken worden, voor zoover het verstand bewogen wordt of handelt tegen de verstandigheid in; aldus b.v. waar een verstand, goed geleid door de verstandigheid, eerst overleg pleegt, zal de onverstandige ieder overleg verachtelijk op zij zetten. Zoo kan men met betrekking tot alle elementen, die voor een verstandige handeling noodig zijn, tegengesteld te werk gaan. Op deze wijze zondigt men eigenlijk rechtstreeks tegen de deugd van verstandigheid. Want de mensch kan niet anders tegen de verstandigheid zondigen, dan door af te wijken van de regelen, waardoor een verstandige zich in de goede richting laat leiden. En wel: Wanneer iemand afwijkt van de goddelijke regelen, vervalt hij in doodzonde, b.v. wanneer hij Gods onderrichting veracht en van zich afwerpt, en aldus verblind handelt. Wanneer hij echter handelt buiten Gods onderrichting om, zonder verachting en zonder dat wat noodzakelijk is ter zaligheid in gevaar te brengen, maakt hij zich schuldig aan dagelijksche zonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Het tekort aan ver-

care prudentia quam quis natus est et debet habere. Et secundum hoc imprudentia est peccatum ratione negligentiae, qua quis non adhibet studium ad prudentiam habendam. Contrarie vero accipitur imprudentia secundum quod ratio contrario modo movetur vel agit prudentiae. Puta, si recta ratio prudentiae agit consiliando, imprudens consilium spernit: et sic de aliis quae in actu prudentiae consideranda (1) sunt. Et hoc modo imprudentia est peccatum secundum rationem propriam prudentiae. Non enim potest hoc contingere quod homo contra prudentiam agat, nisi divertens a regulis quibus ratio prudentiae rectificatur. Unde si hoc contingat per aversionem a regulis divinis, est peccatum mortale: puta cum quis quasi contemnens et repudians divina documenta, praecipitanter agit. Si vero praeter eas agat absque contemptu, et absque detrimento eorum quae sunt de necessitate salutis, est peccatum veniale.

AD PRIMUM ergo dicendum quod deformitatem imprudentiae nullus vult:

(1) L.: prudentis observanda.

standigheid wil eigenlijk niemand; maar de roekeloze, die zonder overleg wil handelen, wil de onverstandige daad. Daarom zegt de Wijsgeer, dat *hij die in zake verstandigheid vrijwillig verkeerd handelt, niet voor verstandig gehouden wordt.*

2. Dit bewijs wordt genomen uit den ontkennenden *zin* van de onverstandigheid. Men dient echter te weten, dat het ontbreken van de verstandigheid, evenals van iedere andere deugd, besloten ligt in de erfzonde, d.i. in het ontberen van de oorspronkelijke rechtvaardigheid, die de geheele ziel vervolmaakte. En zoo kan het ontbreken van iedere deugd herleid worden tot de erfzonde.

3. Door de boetvaardigheid wordt de ingestorte verstandigheid teruggewonnen, en zoo houdt het ontbreken van deze verstandigheid op. Maar zelfverworven verstandigheid wordt, als hebbelijkheid, niet teruggewonnen; wel echter wordt de tegengestelde daad, waarin de zonde van onverstandigheid bestaat, uitgewischt.

sed actum imprudentiae vult temerarius, qui vult praecipitanter agere. Unde et Philosophus dicit, in 4. Ethic. [cap. 5.], quod « ille qui circa prudentiam peccat volens, minus acceptatur ».

AD SECUNDUM dicendum quod ratio illa procedit de imprudentia secundum quod sumitur negative. Sciendum tamen quod carentia prudentiae et cuiuslibet virtutis includitur in carentia originalis justitiae, quae totam animam perficiebat. Et secundum hoc omnes isti defectus virtutum possunt reduci ad originale peccatum.

AD TERTIUM dicendum quod per poenitentiam restituitur prudentia infusa, et sic cessat carentia hujus prudentiae. Non tamen restituitur prudentia acquisita quantum ad habitum: sed tollitur habitus (2) contrarius, in quo proprie consistit peccatum imprudentiae.

(2) L.: actus.

IIe ARTIKEL.

Is de onverstandigheid een afzonderlijke zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de onverstandigheid geen afzonderlijke zonde is. — 1. Wie zondigt, handelt tegen het juiste oordeel van het verstand, dat door de verstandigheid bewerkt wordt. Onverstandigheid nu bestaat hierin dat iemand tegen de verstandigheid handelt, zooals gezegd is (vorig Art.). Dus is de onverstandigheid geen afzonderlijke zonde.

2. De verstandigheid is meer verwant aan de zedelijke handelingen dan de wetenschap. Maar de onwetendheid die tegengesteld is aan de wetenschap, noemt men onder de algemeene oorzaken der zonde. Dus meer nog is de onverstandigheid een algemeene oorzaak der zonde.

3. Zonde ontstaat door een fout in de omstandigheden, die tot de deugd vereischt zijn. Daarom zegt Dionysius dat *het kwaad ontstaat door het ontbreken van de afzonderlijke omstandigheden van de daad*. Voor de verstandigheid nu worden vele elementen vereischt, zooals overleg, doorzicht, volgzaamheid, en andere, die

ARTICULUS II.

Utrum imprudentia sit speciale peccatum.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod imprudentia non sit speciale peccatum. Quicumque enim peccat agit contra rationem rectam, quae est prudentia. Sed imprudentia consistit in hoc quod aliquis agit contra prudentiam, ut dictum est [art. praec.]. Ergo imprudentia non est speciale peccatum.

2. PRÆTEREA, prudentia magis est affinis moralibus actibus quam scientia. Sed ignorantia, quae opponitur scientiae, ponitur inter generales causas peccati. Ergo multo magis imprudentia.

3. PRÆTEREA, peccata contingunt ex hoc quod virtutum circumstantiae corruptuntur: unde et Dionysius dicit 4. cap. de Div. Nom. [lect. 22.], quod « malum contingit ex singularibus defectibus ». Sed multa requiruntur ad prudentiam: sicut: ratio, intellectus, docilitas, et caetera quae supra

reeds genoemd werden (48^e en 49^e Kw.). Er zijn derhalve veel soorten onverstandigheid. Dus kan men niet spreken van een afzonderlijke zonde.

Daartegen echter kan men inbrengen dat onverstandigheid staat tegenover verstandigheid, zoals bleek in het vorig artikel. De verstandigheid echter is een afzonderlijke deugd. Dus is de onverstandigheid een afzonderlijke ondeugd.

LEERSTELLING. — Men kan iets een algemeene ondeugd of zonde noemen op twee wijzen. Eerstens: absoluut, wanneer zij algemeen is ten opzichte van alle zonden; vervolgens, wanneer zij algemeen is ten opzichte van de zonden van een zelfde soort. Bij de eerste wijze van spreken is opnieuw een dubbel onderscheid te maken: Men kan een zonde algemeen noemen uit haar wezen zelf, omdat zij van alle zonden kan gezegd worden. En op deze wijze is de onverstandigheid geen algemeenen zonde, evenals de verstandigheid geen algemeene deugd is, daar beide gericht zijn op bijzondere handelingen, nl. die van het verstand. Een zonde kan echter ook algemeen zijn door deelhebbing. En aldus is de onver-

posita sunt [q. 48. et 49.]. Ergo multae sunt imprudentiae species. Ergo non est speciale peccatum.

SED CONTRA, imprudentia contraria est prudentiae, ut dictum est [art. praec.]. Sed prudentia est una virtus specialis. Ergo et imprudentia est unum vitium speciale.

RESPONDEO dicendum quod aliquod vitium vel peccatum potest dici generale dupliciter: uno modo, absolute, quia scilicet est generale respectu omnium peccatorum; alio modo, quia est generale respectu quorumdam vitiorum quae sunt species ejus. Primo autem modo potest dici aliquod vitium generale dupliciter. Uno modo, per essentiam: quia scilicet prae-dicatur de omnibus peccatis. Et hoc modo imprudentia non est generale peccatum, sicut nec prudentia generalis virtus: cum sit circa actus speciales, scilicet circa ipsos actus rationis. Alio modo, per participationem. Et hoc modo imprudentia est generale peccatum. Sicut enim prudentia participatur quodammodo in omnibus virtutibus, inquantum est directiva earum, ita

standigheid een algemeene zonde, want evenals alle deugden eenigermate deelen in de verstandigheid voor zoover deze aan alle leiding geeft, aldus is er ook onverstandigheid in alle ondeugden en zonden. Want er kan geen zonde geschieden, zonder een tekort in de handeling van het leidend verstand, welk tekort toegeschreven moet worden aan de onverstandigheid. Wanneer men echter een zonde algemeen noemt, niet zonder meer maar in een bepaald opzicht, nl. voor zoover zij vele soorten van zonden onder zich bevat, dan kan men, in dien zin, de onverstandigheid een algemeene zonde noemen. Zij bevat immers een drievoudige reeks van zondesoorten onder zich. — Eerstens in tegenstelling tot de subjectieve onderdeelen of soorten van de verstandigheid. Hetzelfde onderscheid dat gemaakt werd tusschen de persoonlijke verstandigheid, die gericht is op de leiding van den enkeling afzonderlijk, en de soorten van verstandigheid die gericht zijn op de leiding van een groep, vindt men ook bij de onverstandigheid. — Vervolgens kan men onderscheid maken naar de tekortkomingen tegen de potentiële of bijkomstige onderdeelen der verstandigheid, nl. die bijkomstige deugden welke de verschillende handelingen van het verstand vervolmaken. En op die wijze onderscheidt men naar het gemis aan beraadslaging, waarop de deugd van beleid gericht is, de ondeugd van overhaasting of roekeloosheid; naar het gemis aan een juist oordeel, waarop de « synesis » en de « gnomè » gericht zijn, onderscheidt men de onnadenkendheid; met betrekking

et imprudentia in omnibus vitiis et peccatis: nullum enim peccatum potest accidere nisi sit defectus in aliquo actu rationis dirigentis, quod pertinet ad imprudentiam. Si vero dicatur peccatum generale non simpliciter, sed secundum aliquod genus, quia scilicet continet sub se multas species, sic imprudentia est generale peccatum. Continet enim sub se diversas species tripliciter. Uno quidem modo, per oppositum ad diversas partes subjectivas prudentiae. Sicut enim distinguitur prudentia in monasticam, quae est regitiva unius, et in alias species prudentiae quae sunt multitudinis regitivae, ut supra habitum est [q. 48.]; ita etiam imprudentia. Alio modo, secundum partes quasi potentiales prudentiae, quae sunt virtutes adjunctae, et accipiuntur secundum diversos actus rationis. Et hoc modo, quantum ad defectum consilii, circa quod est eubulia, est praecipitatio, sive temeritas, imprudentiae species. Quantum vero ad defectum judicii, circa quod sunt

tot het bevel zelf, waarin de eigen daad van de verstandigheid bestaat, onderscheidt men de onstandvastigheid en de nalatigheid. — Nog op een derde wijze kan men de ondeugden tegen de verstandigheid onderscheiden, nl. in tegenstelling tot de integreerende deelen van de verstandigheid. Maar daar deze onderdeelen alle vereischt worden om bovenvermelde drie daden van het verstand in juiste banen te leiden, kunnen ook alle tekortkomingen hiertegen ondergebracht worden bij de bovengenoemde vier ondeugden. Onbehoedzaam en onomzichtigheid zijn vervat in de onberadenheid; wanneer iemand te kort schiet in volgzaamheid of ervaring, zondigt hij door overhaasting; onvoorzienigheid en tekortkomingen tegen het doorzicht en de vindingrijkheid behooren tot de ondeugden van nalatigheid en onstandvastigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dit bewijs gaat uit van de beteekenis van algemeen bij deelname.

2. De wetenschap heeft minder te maken met zedelijkheid dan de verstandigheid, wanneer wij den eigen aard van beiden beschouwen. Van daar dat onwetendheid in zich zelf geen zedelijk

synesis et gnome, est inconsideratio. Quantum vero ad ipsum praeceptum, quod est proprius actus prudentiae, est inconstantia et negligentia. Tertio modo potest sumi per oppositum ad ea quae requiruntur ad prudentiam, quae sunt quasi partes integrales prudentiae. Sed quia omnia illa ordinantur ad dirigendum praedictos tres rationis actus, inde est quod omnes defectus oppositi reducuntur ad quatuor praedictas partes. Sicut incautela et incircumspectio includuntur sub inconsideratione. Quod autem aliquis deficiat a docilitate vel memoria vel ratione, pertinet ad praecipitationem. Improvidentia vero et defectus intelligentiae et solertiae pertinet ad negligentiam et inconstantiam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod ratio illa procedit de generalite quae est secundum participationem.

AD SECUNDUM dicendum quod quia scientia est magis remota a moralibus quam prudentia secundum propriam rationem utriusque, inde est quod ignorantia non habet de se rationem peccati mortalis (1), sed solum ratione

(1) L.: moralis.

laakbare daad is, doch slechts om reden van een voorafgaande nalatigheid, of omwille van een of ander uitwerksel. En daarom wordt zij onder de algemeene oorzaken van de zonde gerekend. Maar de onverstandigheid is naar haar eigen aard zedelijk laakbaar, en daarom kan zij eerder een afzonderlijke zonde genoemd worden.

3. Wanneer het te niet doen van de omstandigheden van de deugd voortkomt uit eenzelfde oorzaak, is er geen soortelijk verschil van zonde; b.v. wanneer men zich andermans bezit toeëigent op een ongeoorloofde plaats of op een tijdstip waarop men er geen recht op heeft. Maar indien er in zoo 'n geval verschillende soorten beweegredenen aanwezig waren, zouden er wel verschillende soorten van zonden ontstaan; b.v. wanneer iemand zich iets toeëigent op een gewijde plaats met de bedoeling de gewijde plaats te schenden, in welk geval hij heiligschennis pleegt, of op een tijdstip wanneer hij er geen recht op heeft, enkel uit de begeerde steeds meer te bezitten, in welk geval hij zich schuldig maakt aan gierigheid.

Op dezelfde wijze maakt het ontbreken van de omstandigheden die vereischt worden voor de verstandigheid geen soortverschil in de zonde, tenzij voor zoover zij bedoeld zijn tegen de verschillende daden van het verstand, zooals in de Leerstelling werd aangetoond.

negligentiae praecedentis vel effectus sequentis. Et propter hoc ponitur inter generales causas peccati. Sed imprudentia secundum propriam rationem importat vitium mortale (2). Et ideo magis potest dici speciale peccatum.

AD TERTIUM dicendum quod quando corruptio diversarum circumstan-
tiarum habet idem motivum, non diversificatur peccati species: sicut ejusdem
speciei est peccatum ut aliquis accipiat non sua et ubi non debet, et quando
non debet. Sed si sint diversa motiva, tunc essent diversae species: puta si
unus acciperet ubi non deberet ut faceret injuriam loco sacro, quod faceret
speciem sacrilegii; alias quando non debet propter solum superfluum ap-
petitum habendi, quod esset simplex avaritia. Et ideo defectus eorum quae
requiruntur ad prudentiam non diversificant species nisi quatenus ordinantur
ad (3) actus rationis, ut dictum est [in corp.].

(2) L.: morale.

(3) L.: add. diversos.

IIIe ARTIKEL.

Is de overhaasting een zonde, behorende onder de onverstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de overhaasting geen ondergeschikte ondeugd is van de onverstandigheid. — 1. De onverstandigheid is tegengesteld aan de verstandigheid. De overhaasting echter staat tegenover de gave van raad, want Gregorius zegt dat de gave van raad gegeven wordt als geneesmiddel tegen de overhaasting. Dus is de overhaasting geen ondeugd die onder de onverstandigheid behoort.

2. De overhaasting behoort tot de roekeloosheid. Deze nu heeft iets in zich van de eigendunkelijkheid, die behoort onder den hoogmoed. Dus behoort de overhaasting als ondeugd niet onder de onverstandigheid.

3. Overhaasting beduidt een zekere ongeregelde haast. Maar bij het beraadslagen kan iemand niet alleen zondigen door haast maar ook door te veel te talmen, zoodat het geschikte oogenblik voor de handeling voorbijgaat; en ook door ongeregeldheden tegen

ARTICULUS III.

Utrum praecipitatio sit peccatum sub imprudentia contentum.

[De Malo. q. 15. art. 4.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod praecipitatio non sit peccatum sub imprudentia contentum. Imprudentia enim opponitur virtuti prudentiae. Set praecipitatio opponitur dono consilii: dicit enim Gregorius, in 2. Mor. [cap. 49.], quod donum consilii datur contra praecipitationem. Ergo praecipitatio non est peccatum sub imprudentia contentum.

2. PRÆTEREA, praecipitatio videtur ad temeritatem pertinere. Temeritas autem præsumptionem importat, quae pertinet ad superbiam. Ergo praecipitatio non est vitium sub imprudentia contentum.

3. PRÆTEREA, praecipitatio videtur importare quamdam inordinatam festinationem. Sed in consiliando non solum contingit esse peccatum per hoc quod aliquis est festinus, sed etiam si sit nimis tardus, ita quod praeteat opportunitas operis; et etiam secundum inordinationes aliarum circum-

andere omstandigheden, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Daarom kan men met evenveel recht niet alleen de overhaasting maar ook de traagheid en dergelijke ondeugden die de beraadslaging hinderen, onder de onverstandigheid opnemen.

Daartegenover echter kan men aanvoeren dat in het *Boek der Spreuken* (4. 19) staat: « *De wegen der goddeloozen zijn duister: zij weten niet waarheen zij voortijlen* ». De duisternissen van den weg der zonde behooren echter onder de onverstandigheid. Derhalve ook het voortijlen op deze wegen, d. i. de overhaasting.

LEERSTELLING. — Overhaasting zegt men van de handelingen der ziel op metaphorische wijze, in vergelijking met de lichamelijke beweging. Men spreekt bij lichamelijke beweging van overhaasting, wanneer iets van boven naar beneden komt uit eigen beweging, of door den stoot van een ander, met een zeker geweld, onregelmatig en zonder trapsgewijze afdaling. Het hoogste van de ziel is het verstand, het laagste de handeling door lichaamsbeweging uitgevoerd; de trappen ertusschen waارlangs de regelmatige afdaling plaats heeft zijn: de ervaring uit vorige gevallen, het doorzicht van

stantiarum, ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 9.]. Ergo non magis praecipitatio debet poni peccatum sub imprudentia contentum quam tarditas, aut aliqua alia hujusmodi ad inordinationem consilii pertinentia.

SED CONTRA est quod dicitur Prov. 4. [v. 19]: « *Via impiorum tenebrosa: nesciunt ubi corruant* ». Tenebrosae autem viae impietatis pertinent ad imprudentiam. Ergo corruere, sive praecipitari, ad imprudentiam pertinet.

RESPONDEO dicendum quod praecipitatio in actibus animae metaphorice dicitur secundum smilitudinem a corporali motu acceptam. Dicitur autem praecipitari secundum corporalem motum quod a superiori in ima pervenit secundum impetum quemdam proprii motus vel alicujus impellentis, non orinate descendendo (1) per gradus. Summum autem animae est ipsa ratio. Imum autem est operatio per corpus exercita. Gradus autem medii, per quos oportet ordinate descendere, sunt memoria praeteritorum, intelligentia

(1) L.: incedendo.

den oogenblikkelijken toestand, de vindingrijkheid omtrent de gebeurtenissen die nog komen kunnen, het overleg waardoor het een met het ander in overeenstemming gebracht wordt, de ontvankelijkheid waardoor iemand zich openstelt voor de meening van anderen. En langs deze trappen daalt iemand af door goed te beraadslagen. Wanneer men zich echter door het geweld van den wil of van den hartstocht laat voortstooten tot de handeling, zonder deze trappen te doorlopen, kan men spreken van overhaasting. Daar nu de tekortkomingen in het beraadslagen tot de onverstandigheid behoren, moet men de overhaasting klaarblijkelijk rangschikken onder de onverstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De juistheid der beraadslaging behoort én onder de gave van raad, én onder de verstandigheid, ofschoon op verschillende wijze, zooals boven gezegd is (vorige Kw. 2e Art.). En daarom is de overhaasting tegengesteld aan beide.

2. Vermetel handelen betekent: handelen buiten de leiding van het verstand, wat op twee wijzen kan geschieden. Eerstens, door zich mee te laten sleepen door het geweld van den wil of de hartschot. Vervolgens uit verachting voor de voorschriften van hem die leiding geeft. Vermetelheid nu vindt haar oorzaak in den hoog-

praesentium, solertia in considerandis futuris eventibus, ratiocinatio conferens unum alteri, docilitas, per quam aliquis acquiescit sententiis majorum: per quos quidem gradus aliquis ordinate descendit recte consiliando. Si quis autem feratur ad agendum per impetum voluntatis vel passionis, per transitus hujusmodi gradibus, erit praecipitatio. Cum ergo inordinatio consilii ad imprudentiam pertineat, manifestum est quod vitium praecipitationis sub imprudentia continetur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod consilii rectitudo pertinet ad donum consilii et ad virtutem prudentiae, licet diversimode, ut supra dictum est [q. praec. art. 2.]. Et ideo praecipitatio utriusque contrariatur.

AD SECUNDUM dicendum quod illa dicuntur fieri temere quae ratione non reguntur. Quod quidem potest contingere duplíciter. Uno modo, ex impetu voluntatis vel passionis. Alio modo, ex contemptu regulae dirigen-
tis: et hoc proprie importat temeritas. Unde videtur ex ea radice superbiae

moed, daar men weigert te staan onder leiding van een ander. Maar overhaasting houdt verband met beide gevallen. Daarom staat de vermetelheid onder de overhaasting, ofschoon de overhaasting meer slaat op het eerste geval.

3. Bij het inwinnen van raad moeten vele afzonderlijke zaken in acht genomen worden. En daarom zegt de Wijsgeer: « *Men moet langzaam overleg plegen* ». Daarom staat de overhaasting meer rechtstreeks in tegenstelling met de juiste beraadslaging dan een te groote langzaamheid, die eerder eenige gelijkenis vertoont met een goed overleg.

IVe ARTIKEL.

Is de onnadenkendheid een afzonderlijke zonde, behorende onder de onverstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de onnadenkendheid geen afzonderlijke zonde is, behorende onder de onverstandigheid. — 1. De goddelijke wet kan ons nooit tot zonde brengen, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (118. 8): « *Gods wet is onbe-*

provenire, quae refugit subesse regulae alienae. Praecipitatio autem se habet ad utrumque. Unde temeritas sub praecipitatione continetur: quamvis praecipitatio magis respiciat primum.

AD TERTIUM dicendum quod in inquisitione consilii multa particularia sunt consideranda: et ideo Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 9.]: « *Oportet consiliari tarde* ». Unde praecipitatio directius opponitur rectitudini consilii quam tarditas superflua, quae habet quamdam similitudinem recti consilii.

ARTICULUS IV.

Utrum inconsideratio sit speciale peccatum sub imprudentia contentum.

[De Malo. q. 15. art. 4.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod inconsideratio non sit peccatum speciale sub imprudentia contentum. Lex enim divina ad nullum peccatum nos inducit: secundum illud Ps. 18. [v. 8]: « *Lex Domini*

vlekt ». Zij voert ons echter tot onnadenkendheid, naar het woord van Mattheus (10. 19) : « *Wilt niet nadenken hoe of wat gij zult spreken* ». Dus is de onnadenkendheid geen zonde.

2. Wie overleg pleegt, moet over veel nadenken. Maar overhaasting ontstaat uit een tekort aan overleg en bijgevolg aan nadenken. Dus is de overhaasting in de onnadenkendheid vervat. Dus is de onnadenkendheid geen afzonderlijke zonde.

3. De verstandigheid bestaat in de daden van het practisch verstand zooals overleggen, oordeelen over de zaken die men in beraad hield, en bevelen. Maar het nadenken staat hooger dan al deze daden, daar het ook bij het beschouwende verstand behoort. Derhalve is de onnadenkendheid geen afzonderlijke zonde, behorende onder de onverstandigheid.

Daartegenover kan men echter stellen dat in het *Boek der Spreuken* (4. 25) geschreven staat: « *Dat uw oogen het rechte zien, en uwe blikken uwe schreden vooruitgaan* ». Dit behoort tot de verstandigheid. Tegengesteld hieraan handelt men door onnadenkendheid. Daarom is de onnadenkendheid een afzonderlijke zonde, behorende onder de onverstandigheid.

LEERSTELLING. — Nadenken is een daad van het verstand dat *immaculata* ». Inducit autem ad non considerandum: secundum illud Matth. 10. [v. 19]: « *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini* ». Ergo inconsideratio non est peccatum.

2. PRÆTEREA, quicumque consiliatur oportet quod multa consideret. Sed per defectum consilii est praecipitatio, et per consequens ex defectu considerationis. Ergo praecipitatio sub inconsideratione continetur. Non ergo inconsideratio est speciale peccatum.

3. PRÆTEREA, prudentia consistit in actibus rationis practicae, qui sunt consiliari, judicare de consiliatis, et praecipere. Sed considerare praecedit omnes istos actus: quia pertinet etiam ad intellectum speculativum. Ergo inconsideratio non est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

SED CONTRA est quod dicitur Prov. 4. [v. 25]: « *Oculi tui videant recta, et palpebrae tuae praecedant gressus tuos* », quod pertinet ad prudentiam. Sed contrarium hujus agitur per inconsiderationem. Ergo inconsideratio est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

RESPONDEO dicendum quod consideratio importat actum intellectus

de waarheid van een zaak onderzoekt. Evenals het onderzoek de taak is van het redeneervermogen, zoo behoort het oordeel tot het verstandelijk inzicht. Daarom zegt men in de speculatieve orde van een bewijsvoerende wetenschap dat zij oordeelt, voor zoover zij haar oordeel over de waarheid van de onderzochte stof fundeert door terugvoering op de eerste beginselen die in zichzelf ingezien worden. Daarom is voor een goed oordeel nadenken een aller-eerste vereischte. En daarom ook behoort een tekort in het juiste oordeel tot de ondeugd van onnadenkendheid, voorzoover men nl. tekortschiet in het juiste oordeel, doordat men veracht of verwaarloost datgene te bezien waaruit een juist oordeel voortkomt. Hieruit blijkt dat onnadenkendheid een zonde is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Heer verbiedt ons niet na te denken over wat wij doen of zeggen moeten, wanneer daartoe gelegenheid is. Maar in de aangehaalde woorden geeft hij den leerlingen het vertrouwen, dat zij, in geval die gelegenheid ontbreekt, of onkunde hen belemmert, of een plotse-linge moeilijkheid hen overvalt, steunen mogen op Gods raadgevingen. Want in het *Tweede Boek Paralipomenon* (20. 12) wordt gezegd: « *Daar wij niet weten wat wij moeten doen, blijft ons slechts deze toevlucht dat wij onze oogen wenden tot God* ». Maar van den anderen kant, wanneer de mensch nalaat te doen

veritatem rei intuentis. Sicut autem inquisitio pertinet ad rationem, ita judicium pertinet ad intellectum: unde et in speculativis demonstrativa scientia dicitur judicativa, in quantum per resolutionem in prima principia intelligibilia de veritate inquisitorum dijudgetur. Et ideo consideratio maxime pertinet ad judicium. Unde et defectus recti judicij ad vitium inconsiderationis pertinet: prout scilicet aliquis in recte judicando deficit ex hoc quod contemnit vel neglitit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit. Unde manifestum est, quod inconsideratio est peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Dominus non prohibet considerare ea quae sunt agenda vel dicenda, quando homo habet opportunitatem. Sed dat fiduciam discipulis in verbis inductis ut, deficiente sibi opportunitate vel propter imperitiam vel quia subito praecupantur, in solo divino confidant consilia: quia « *cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad Deum* », sicut dicitur

wat hij kan, en alles alleen laat aankomen op Gods hulp, schijnt hij God op de proef te willen stellen.

2. Heel het nadenken over datgene wat men in de beraadslaging betreft is gericht op het vormen van een goed oordeel. En daarom bereikt het nadenken zijn voltooiing in het oordeel. Daarom ook staat de onnadenkendheid het meest in tegenstelling tot de juistheid van het oordeel.

3. Onnadenkendheid wordt hier genomen in een beperkte beteekenis, d. i. met betrekking tot de menschelijke handelingen. In dit opzicht is nadenken een nog grotere vereischte dan in de speculatieve orde, omdat bij de menschelijke handelingen zich een groote verscheidenheid van afzonderlijke gevallen voordoet.

Ve ARTIKEL.

Is de onstandvastigheid een ondeugd behoorende onder de onverstandigheid.

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de onstandvastigheid geen ondeugd is behoorende onder de onverstandigheid. — 1. Onverstandigheid immers betekent, dat de mensch geen stand houdt in

2. Paral. 20. [v. 12]. Alioquin, si homo praetermittat facere quod potest, solum divinum auxilium expectans, videtur tentare Deum.

AD SECUNDUM dicendum quod consideratio eorum quae in consilio-attendantur ordinatur ad recte judicandum: et ideo consideratio in judicio-perficitur. Unde etiam inconsideratio maxime opponitur rectitudini judicij.

AD TERTIUM dicendum quod inconsideratio hic accipitur secundum determinatam materiam, idest secundum agibilia humana: in quibus plura sunt attendenda ad recte judicandum quam etiam in speculativis; quia operationes sunt in singularibus.

ARTICULUS V.

Utrum inconstancia sit vitium sub imprudentia contentum.

[De Malo. q. 15. art. 4.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod inconstancia non sit vitium sub imprudentia contentum. Inconstancia enim videtur in hoc consistere

moeilijke gevallen. Maar stand houden in moeilijke gevallen behoort tot de sterkte. Dus is de onstandvastigheid eerder het tegenovergestelde van de sterkte dan van de verstandigheid.

2. In den *Brief van Jacobus* (3. 16) staat: « *Waar naijver en twist heerschen, daar zijn onstandvastigheid en alle booze werken* ». Maar naijver behoort tot den nijd. Dus behoort ook de onstandvastigheid niet tot de onverstandigheid, maar tot den nijd.

3. Onstandvastig is iemand die niet volhardt in zijn voornemen. Waar het gaat om het aangename, valt dit onder de onnatigheid, bij het onaangename onder de weekelijkheid, zooals wij vinden in de *Ethica*. Dus behoort de onstandvastigheid niet tot de onverstandigheid.

Daartegenover echter staat dat het der verstandigheid is aan het hogere goed den voorrang te geven boven het lagere. Afwijken van het betere valt dus onder de onverstandigheid. Dus valt de onstandvastigheid onder de onverstandigheid.

LEERSTELLING. — Onstandvastigheid sluit een terugkomen in, op een eerst genomen goed besluit. Dit terugkomen vindt wel zijn oorsprong in het begeervermogen, omdat niemand terugkomt op

quod homo non persistat in aliquo difficili. Sed persistere in difficultibus pertinet ad fortitudinem. Ergo inconstantia magis opponitur fortitudini quam prudentiae.

2. PRÆTEREA, Jac. 3. [v. 16] dicitur: « Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum ». Sed zelus ad invidiam pertinet. Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam, sed magis ad invidiam.

3. PRÆTEREA, ille videtur esse inconstans qui non perseverat in eo quod proposuerat. Quod quidem pertinet in delectationibus ad incontinentem, in tristitiis autem ad mollem sive delicatum, ut dicitur in 7. Ethic. [cap. 7.]. Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam.

SED CONTRA est quod ad prudentiam pertinet praeferre majus bonum minus bono. Ergo desistere a meliori pertinet ad imprudentiam. Sed hoc est inconstantia. Ergo inconstantia pertinet ad imprudentiam.

RESPONDEO dicendum quod inconstantia importat recessum quemdam a bono proposito definito. Hujusmodi recessus principium quidem habet a vi

zijn vorig goed besluit, tenzij hem iets op ongeregelde wijze mishaagt. Maar het wordt voltooid door een tekortkoming van het verstand, dat faalt door af te zien van iets wat het eerst als goed had aanvaard, en omdat het geen weerstand biedt aan den drang der hartstochten ofschoon het daartoe in staat is. Dit geschieft uit oorzaake van een zekere wankelbaarheid, waardoor het zich niet staande weet te houden in een goed voornemen. En daarom is de onstandvastigheid in haar voltooiing een tekortkoming van het verstand. Daar nu alle juistheid van het practisch verstand eenigszins behoort tot de verstandigheid, behooren ook al al de gebreken er van tot de onverstandigheid. En daarom valt ook de onstandvastigheid in haar voltooiing onder de onverstandigheid. Zooals de overhaasting voortkomt uit een gebrek in het overleg, en de onnadenkendheid uit een gebrek in het oordeel, aldus komt de onstandvastigheid voort uit een gebrek in het bevel. Want daarom juist is men onstandvastig, omdat het verstand te kort schiet in het bevelen van wat beraamd en goed geoordeeld werd.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De invloed van de verstandigheid vindt men terug in alle zedelijke deugden. Daarom behoort de volharding in het goede tot alle zedelijke deugden,

appetitiva: non enim quis recedit a priori bono proposito nisi propter aliquid quod sibi inordinate placet. Sed iste recessus non consummatur nisi per defectum rationis, quae fallitur in hoc quod repudiat id quod recte acceptaverat: et quia, cum possit resistere impulsui passionis, si non resistat, hoc est ex debilitate ipsius, quae non tenet se firmiter in bono proposito concepto. Ideo inconstantia, quantum ad sui consummationem, pertinet ad defectum rationis. Sicut autem omnis rectitudo rationis practicea pertinet aliqualiter ad prudentiam, ita omnis defectus ejusdem pertinet ad imprudentiam. Et ideo inconstantia, secundum sui consummationem, ad imprudentiam pertinet. Et sicut praecipitatio est ex defectu circa actum consilii, et inconsideratio circa actum judicij, ita inconstantia circa actum praecepti: ex hoc enim dicitur quis esse inconstans quod ratio deficit in praecipiendo ea quae sunt consiliata et judicata.

AD PRIMUM ergo dicendum quod bonum prudentiae participatur in omnibus virtutibus moralibus: et secundum hoc persistere in bono pertinet ad

maar voornamelijk toch tot de sterkte, die aan een grotere drang in verkeerde richting, weet te weerstaan.

2. Nijd en toorn als beginsel van twist veroorzaken onstandvastigheid van de zijde van het begeervermogen, waarin de onstandvastigheid haar oorsprong vindt, zooals in de leerstelling werd uiteengezet.

3. Zelfbeheersching en volharding zetelen niet in het begeervermogen, doch alleen in het verstand. Immers, hij die zichzelf beheerscht lijdt nog onder verkeerde lust-passies, en iemand die volhardt heeft nog last van onlust-passies, wat op een gebrek in het begeervermogen wijst. Maar het verstand laat er zich niet door beheerschen of meeslepen, zoodat de zelfbeheersching en volharding beide een soort verstandigheid zijn.

VIe ARTIKEL.

Ontstaan voornoemde ondeugden uit de onkuischheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat deze ondeugden niet

omnes virtutes morales. Praecipue tamen ad fortitudinem, quae patitur majorem impulsum ad contrarium.

AD SECUNDUM dicendum quod invidia et ira, quae est contentionis principium, faciunt inconstantiam ex parte appetitivae virtutis, ex qua est principium inconstantiae, ut dictum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum quod continentia et perseverantia non videntur esse in vi appetitiva, sed solum in ratione. Continens enim patitur quidem perversas concupiscentias, et perseverans graves tristitias, quod designat defectum appetitivae virtutis: sed ratio firmiter persistit, continentis quidem contra concupiscentias, perseverantis autem contra tristitias. Unde continentia, et perseverentia videntur esse species constantiae ad rationem pertinentis, ad quam etiam pertinet inconstantia.

ARTICULUS VI.

Utrum praedicta vitia oriantur ex luxuria.

[Infr. q. 153. art. 5. et De Malo. q. 15. art. 4.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod praedicta vitia non oriantur

ontstaan uit de onkuischheid. — 1. Zooals gezegd is vindt de onstandvastigheid haar oorzaak in den nijd (vorig Art. 2^e Antw.). Maar nijd is als ondeugd onderscheiden van de onkuischheid. Dus ontstaan voornoemde ondeugden niet uit de onkuischheid.

2. In den *Brief van Jacobus* (1. 8) staat geschreven: « *Een dubbelhartig mensch is ongestadig in zijn gedrag* ». Dubbelhartigheid echter valt niet onder de onkuischheid, maar veleer onder de bedrieglijkheid, die een dochter is van de gierigheid, naar het woord van Gregorius. Dus ontstaan voornoemde ondeugden niet uit de onkuischheid.

3. Voornoemde ondeugden ontstaan uit een tekortkoming van het verstand. Maar de geestelijke ondeugden staan nader bij het verstand dan de vleeschelijke. Dus vinden voornoemde ondeugden veleer hun oorsprong in geestelijke ondeugden dan in vleeschelijke.

Daartegenover echter staat de bewering van Gregorius dat voornoemde ondeugden ontstaan uit de onkuischheid.

LEERSTELLING. — De Wijsgeer zegt dat de zinnelijke lust ten zeerste schaadt aan het verstandig oordeel. Dit geldt vooral van de geslachtelijke wellust, die de geheele ziel in beslag neemt en ze bindt aan de zinnelijke genietingen. De volmaaktheid nu van de

ex luxuria. Inconstantia enim oritur ex invidia, ut dictum est [art. praec., ad 2.]. Sed invidia est vitium distinctum a luxuria. Ergo praedicta vitia non oriuntur ex luxuria.

2. **PRÆTEREA**, Jac. 1. [v. 8] dicitur: « Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis ». Sed duplicitas non videtur ad luxuriam pertinere, sed magis ad dolositatem, quae est filia avaritiae, secundum Gregorium 31. Mor. [cap. 45.]. Ergo praedicta vitia non oriuntur ex luxuria.

3. **PRÆTEREA**, praedicta vitia pertinent ad defectum rationis. Sed vitia spiritualia propinquiora sunt rationi quam vitia carnalia. Ergo praedicta vitia magis oriuntur ex vitiis spiritualibus quam ex vitiis carnalibus.

SED CONTRA est quod Gregorius, 31. Mor. [loc. cit.] ponit praedicta vitia ex luxuria oriri.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Philosophus dicit in 6. Ethic. [cap. 5.], delectatio maxime corruptit aestimationem prudentiae: et praecipue delectatio quae est in venereis, quae totam animam absorbet et trahit ad

verstandigheid en van iedere verstandelijke deugd bestaat in het los-zijn van het zinnelijke. Daar nu voornoemde ondeugden een tekortkoming beteekenen van de verstandigheid en het praktische verstand, zooals werd vastgesteld (2^e en 5^e Art.), volgt dat zij allereerst in de onkuischheid hun oorsprong hebben.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Nijd en toorn veroorzaken onstandvastigheid door het verstand naar andere dingen af te leiden. Maar de onkuischheid veroorzaakt onstandvastigheid door het oordeel van het verstand geheel te vernietigen. Vandaar zegt de Wijsgeer dat « *iemand die de perken te buiten gaat door toorn, nog wel naar het verstand luistert, doch slechts ten halve; wie zich echter niet weet te beheerschen op het gebied der zinnelijke lusten, luistert in het geheel niet meer naar het verstand* ».

2. Ook dubbelhartigheid is eenigszins het gevolg van onkuischheid evenals onstandvastigheid, voor zoover nl. dubbelhartigheid een wankelbaarheid van ziel naar verschillende uitersten, inhoudt. Vandaar zegt Terentius dat « *in de liefde oorlog heerscht, en dan weer vrede en hinderlagen* ».

3. De vleeschelijke ondeugden vernietigen des te meer het oordeel van het verstand, naarmate zij iemand verder wegvoeren van het verstand.

sensibilem delectationem; perfectio autem prudentiae, et cuiuslibet intellectualis virtutis, consistit in abstractione a sensibilibus. Unde cum praedicta via pertineant ad defectum prudentiae et rationis practicae, sicut habitum est [art. 2. et 5. huj. q.], sequitur quod ex luxuria maxime oriuntur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod invidia et ira causant inconstantiam pertrahendo rationem ad aliud: sed luxuria causat inconstantiam totaliter extinguendo judicium rationis. Unde Philosophus dicit, in 7. Ethic. [cap. 6.], quod « *incontinens irae audit quidem rationem, sed non perfecte: incontinens autem concupiscentiae totaliter eam non audit* ».

AD SECUNDUM dicendum quod etiam duplicitas animi est quoddam consequens ad luxuriam, sicut et inconstantia, prout duplicitas animi importat vertibilitatem animi ad diversa. Unde et Terentius in Eunicho [act. 1. scena 1.] dicit, quod « *in amore est bellum, et rursus pax induciae* ».

AD TERTIUM dicendum quod via carnalia intantum magis extinguunt judicium rationis inquantum longius abducunt a ratione.

VIER EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE NALATIGHEID.

(*Drie Artikelen.*)

Dit onderzoek loopt over de nalatigheid, waaromtrent drie vragen gesteld worden:

1. Is de nalatigheid een afzonderlijke zonde?
2. Tegenover welke deugd staat zij?
3. Is nalatigheid doodzonde?

I^e ARTIKEL.

Is de nalatigheid een afzonderlijke zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de nalatigheid geen afzonderlijke zonde is. — 1. Nalatigheid staat tegenover oplettendheid. Oplettendheid nu wordt vereischt bij elke deugd. Dus is nalatigheid geen afzonderlijke zonde.

QUAESTIO LIV.

DE NEGLIGENTIA,
IN TRES ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de negligentia.
Et circa hoc quaeruntur tria: 1. Utrum negligentia sit peccatum speciale.
— 2. Cui virtuti opponatur. — 3. Utrum negligentia sit peccatum mortale.

ARTICULUS I.

Utrum negligentia sit peccatum speciale.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod negligentia non sit peccatum speciale. Negligentia enim diligentiae opponitur. Sed diligentia requiritur in qualibet virtute (1). Ergo negligentia non est peccatum speciale.

(1) L.: add. sicut et elegantia.

2. Wat men terugvindt bij iedere zonde, is geen afzonderlijke zonde. Nalatigheid nu vindt men terug in iedere zonde, omdat iedere zondaar datgene nalaat wat hem van de zonde afhoudt; en wie in de zonde volhardt laat na berouw te hebben over de zonde. Dus is nalatigheid geen afzonderlijke zonde.

3. Iedere afzonderlijke zonde heeft een vastomlijnde stof. De nalatigheid echter schijnt geen afgebakend terrein te hebben: Het slechte of onverschillige valt niet onder haar gebied, want wie dit nalaat wordt niet van nalatigheid beschuldigd; ook het goede niet, want wanneer het goede nalatig verricht wordt, is het geen goed meer. Dus is de nalatigheid geen afzonderlijke ondeugd.

Daartegenover echter staat dat men onderscheid maakt tusschen zonden die bedreven worden uit nalatigheid, en zonden die bedreven worden uit wetsverachting.

LEERSTELLING. — Nalatigheid beduidt een gemis aan vereischte zorgvuldigheid. Ieder ontbreken nu van een vereischte daad, is zonde. Daarom draagt de nalatigheid het kenmerk van de zonde. En daar de zorgvuldigheid een afzonderlijke deugdhandeling is, moet nalatigheid een afzonderlijke zonde zijn.

2. **PRÆTEREA**, illud quod invenitur in quolibet peccato non est speciale peccatum. Sed negligentia invenitur in quolibet peccato: quia omnis qui peccat negligit ea per quae a peccato retrahitur; et qui in peccato perseverat negligit conteri de peccato. Ergo negligentia non est speciale peccatum.

3. **PRÆTEREA**, omne speciale peccatum habet materiam determinatam. Sed negligentia non videtur habere determinatam materiam: neque enim est circa mala aut differentia, quia ea praetermittere nulli ad negligentiam deputatur; similiter etiam non est circa bona, quia si negligenter aguntur, jam non sunt bona. Ergo videtur quod negligentia non sit vitium speciale.

SED CONTRA est quod peccata quae committuntur ex negligentia distinguuntur contra peccata quae committuntur ex contemptu.

RESPONDEO dicendum quod negligentia importat defectum debitae sollicitudinis. Omnis autem defectus debiti actus habet rationem peccati. Unde manifestum est quod negligentia habet rationem peccati: et eo modo quo sollicitudo est specialis virtutis actus, necesse quod negligentia sit speciale

Sommige zonden hebben een afzonderlijk karakter omdat zij in betrekking staan tot een afzonderlijk gebied, zooals de onkuischheid betrekking heeft op het geslachtsleven; andere hebben een afzonderlijk karakter wegens den bijzonderen aard van een handeling, die zich uitstrekkt over alle gebieden van zonde. Tot deze laatste behooren alle ondeugden die betrekking hebben op de daden van het verstand, want iedere verstandsdaad strekt zich uit over alle gebieden van zonde. Daar nu de zorgvuldigheid een afzonderlijke verstandsdaad is (47^e Kw. 9^e Art.) moet de nalatigheid, als tekort aan zorgvuldigheid, een afzonderlijke zonde zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Oplettendheid is eigenlijk hetzelfde als zorgvuldigheid. Want zaken die we beminnen en waaraan we dus onze oplettendheid besteden, behandelen wij met groote zorgvuldigheid. Daarom wordt oplettendheid evenals zorgvuldigheid vereischt voor iedere deugd, voor zoover bij iedere deugd de vereischte verstandsdaden aanwezig moeten zijn.

2. In iedere zonde is noodzakelijk een tekortkoming ten opzichte van een of andere verstandsdaad, b.v. een tekort aan overleg of iets dergelijks. Evenals nu overhaasting een afzonderlijke zonde is wegens het ontbreken van een afzonderlijke verstandsdaad, nl.

peccatum. Sunt enim aliqua peccata specialia quia sunt circa aliquam materiam speciale, sicut luxuria est circa venerea: quaedam autem sunt vitia specialia propter specialitatem actus se extendentis ad omnem materiam. Et hujusmodi sunt omnia vitia quae sunt circa actum rationis: nam quilibet actus rationis se extendit ad quamlibet materiam moralem. Et ideo, cum solicitudo sit quidam specialis actus rationis, ut supra habitum est [q. 47, art. 9.], consequens est, quod negligentia, quae importat solicitudinis defectum sit speciale peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod diligentia videtur esse idem solicitudini: quia in his quae diligimus, majorem solicitudinem adhibemus. Unde diligentia, sicut solicitudo, requiruntur ad quamlibet virtutem, inquantum in qualibet virtute requiruntur debiti actus rationis.

AD SECUNDUM dicendum quod in quolibet peccato necesse est esse defectum circa aliquem actum rationis: puta defectum consilii et aliorum hujusmodi. Unde sicut praecipitatio est speciale peccatum propter speciale

het overleg, dat men achterwege liet — ofschoon deze nalatigheid bij iedere zondesoort kan aangetroffen worden —, evenzoo is de nalatigheid een afzonderlijke zonde wegens het ontbreken van een afzonderlijke verstandsdaad, nl. de zorgvuldigheid, ofschoon dit gebrek eenigszins in iedere zonde aan te stippen valt.

3. Het gebied van de nalatigheid omvat het goede dat iemand verplicht was te doen, niet in dien zin dat het goede goed blijft als het nalatig wordt gedaan, maar omdat er door de nalatigheid iets aan het goede ontbreekt, hetzij omdat uit gebrek aan zorgvuldigheid geheel de goede daad, waartoe men verplicht was, wordt nagelaten, hetzij omdat men een of andere noodzakelijke omstandigheid van de goede daad verwaarsloost.

IIe ARTIKEL.

Is de nalatigheid tegengesteld aan de verstandigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de nalatigheid niet tegengesteld is aan de verstandigheid. — 1. Nalatigheid is hetzelfde als lusteloosheid of loomheid, wat onder de traagheid valt, zooals blijkt uit Gregorius. De traagheid nu staat niet tegenover de ver-

actum rationis qui praetermittitur, scilicet consilium, quamvis possit inveniri in quolibet genere peccatorum; ita negligentia est speciale peccatum propter defectum specialis actus rationis qui est solicitudo, quamvis inveniatur aliqualiter in omnibus peccatis.

AD TERTIUM dicendum quod materia negligentiae proprie sunt bona quae quis agere debet: non quod ipsa sint bona cum negligentia aguntur; sed quia per negligentiam accidit defectus bonitatis in eis sive praetermittitur totaliter actus debitus proper defectum solicitudinis, sive etiam aliqua debita circumstantia actus.

ARTICULUS II.

Utrum negligentia opponatur prudentiae.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod negligentia non opponatur prudentiae. Negligentia enim videtur esse idem quod pigritia vel torpor, qui pertinet ad acediam, ut patet per Gregorium, 31. Mor. [cap. 45.].

standigheid maar tegenover de liefde, zooals vroeger gezegd is (35° Kw. 3° Art.). Dus staat de nalatigheid niet tegenover de verstandigheid.

2. Tot de nalatigheid behooren alle zonden van verzuim. Maar de zonde van verzuim staat niet tegenover de verstandigheid maar veleer tegenover de zedelijke deugden, die betrekking hebben op de uitvoering der handelingen. Dus staat de nalatigheid niet tegenover de verstandigheid.

3. De onverstandigheid staat in betrekking met een of andere handeling van het verstand. Maar nalatigheid houdt geen tekortkoming in tegen het beraad, want dit tekort hoort bij de overhaasting; noch tegen het oordeel, want dan is er sprake van onnadenkendheid; noch tegen het bevel, want dan zondigt men door onstandvastigheid. Dus valt de nalatigheid niet onder de onverstandigheid.

4. De *Prediker* (7. 10) zegt: « *Wie God vreest, verwaarloost niets* ». Iedere zonde nu wordt voornamelijk uitgesloten door de tegengestelde deugd. Dus is nalatigheid eerder tegengesteld aan de vreeze des Heeren dan aan de verstandigheid.

Daar tegenover echter staat dat de *Prediker* (20. 7) zegt: « *De*

Acedia autem non opponitur prudentiae, sed magis charitati, ut supra dictum est [q. 35. art. 3.]. Ergo negligentia non opponitur prudentiae.

2. *PRÆTEREA*, ad negligentiam videtur pertinere omne peccatum omissionis. Sed peccatum omissionis non opponitur prudentiae, sed magis virtutibus moralibus executivis. Ergo negligentia non opponitur prudentiae.

3. *PRÆTEREA*, imprudentia est circa aliquem actum rationis. Sed negligentia non importat defectum neque circa consilium, in quo deficit præcipitatio, neque circa judicium, in quo deficit inconsideratio; neque circa præceptum, in quo deficit inconstantia. Ergo negligentia non pertinet ad imprudentiam.

4. *PRÆTEREA*, Eccle. 7. [v. 19] dicitur: « *Qui timet Deum, nihil negligit* ». Sed unumquodque peccatum præcipue excluditur per virtutem oppositam. Ergo negligentia magis opponitur timori quam prudentiae.

SED CONTRA est quod dicitur Eccli. 20. [v. 7]: « *Lascivus et impru-*

trage en de onverstandige benutten het goede oogenblik niet ».
Maar dit behoort tot de nataligheid. Dus staat de nataligheid tegenover de verstandigheid.

LEERSTELLING. — Nalatigheid staat rechtstreeks tegenover zorgvuldigheid. Zorgvuldigheid nu zetelt in het verstand, en de rechtgeordendheid van de zorgvuldigheid behoort tot de verstandigheid. Dit blijkt ook uit de betekenis van het woord « negligentia ». Want Isidorus zegt: « Negligens dicitur quasi nec eligens ». « Nalatig is ieder die niet kiest ». Het kiezen nu van de juiste middelen tot een doel, behoort tot de verstandigheid. Het nalaten hiervan behoort dus tot de onverstandigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Nalatigheid bestaat in het ontbreken van de inwendige daad, waartoe ook het kiezen behoort. Lusteloosheid echter en loomheid houden veeleer verband met de uiterlijke handelingen, waarbij dan lusteloosheid de langzaamheid beteekent waarmee tot de uitvoering van de voorgenomen daad wordt overgegaan, en loomheid een zekere vertraging bij het uitvoeren zelf. Daarom ontstaat loomheid uit traagheid, want traagheid is een zeker onbehaaglijkheid die de ziel bezwaart, d.i. belemmt bij het uitvoeren der handeling.

dens non observant tempus ». Sed hoc pertinet ad negligentiam. Ergo negligentia opponitur prudentiae.

RESPONDEO dicendum quod negligentia directe opponitur solicitudini. Solicitudo autem pertinet ad rationem, et rectitudo solicitudinis ad prudentiam. Unde, per oppositum, negligentia ad imprudentiam pertinet. Et hoc etiam ex ipso nomine apparet. Quia sicut Isidorus dicit in lib. 10. Etym. [ad lit. N], « negligens dicitur quasi nec eligens ». Electio autem recta eorum quae sunt ad finem ad prudentiam pertinet. Unde negligentia pertinet ad imprudentiam.

AD PRIMUM ergo dicendum quod negligentia consistit in defectu interioris actus, ad quem pertinet etiam electio. Pigritia autem et torpor magis pertinent ad executionem: ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum; torpor remissionem quandam importat in ipsa executione. Et ideo convenienter torpor ex acedia nascitur: quia acedia est « tristitia aggravans », idest impediens animum ab operando.

2. Verzuim slaat op de uiterlijke handeling, want verzuim betekent dat een verplichte daad achterwege wordt gelaten. En daarom is het tegengesteld aan de rechtvaardigheid. Verzuim is een gevolg van de nataligheid, omdat ook de uitvoering van het verplichte werk een gevolg is van het juist-oordeelend verstand.

3. De nataligheid staat in verband met de daad van bevelen, omdat daarop ook de zorgvuldigheid gericht is. De natalige en de onstandvastige zondigen echter ieder op eigen manier door tekortkoming in deze daad. Want de onstandvastige schiet te kort in het bevelen, als werd hij door iemand daarin belemmerd; de natalige echter door gemis aan een daadvaardige wil.

4. De vreeze des Heeren bewerkt het vermijden van alle zonden zooals het *Boek der Spreuken* (15. 27) zegt: « *Door de vreeze des Heeren ziet iedereen af van het kwade* ». En daarom helpt de vreeze des Heeren ook in het vermijden der nataligheid. Men moet dit echter niet zoo verstaan, alsof de nataligheid rechtstreeks tegengesteld was aan de vreeze des Heeren, doch in dien zin dat de vreeze des Heeren den mensch aanspoort om de vereischte verstandsdaden te stellen. Daarom ook werd vroeger, bij de behandeling der hartstochten (I. II. 44^e Kw. 2^e Art.) uiteengezet dat de vreeze des Heeren bedachtzame mensen kweekt.

AD SECUNDUM dicendum quod omissio pertinet ad exteriorem actum: est enim omissio quando praetermittitur aliquis actus debitus. Et ideo opponitur justitiae. Et est effectus negligentiae: sicut etiam executio justi operis est effectus rationis rectae.

AD TERTIUM dicendum quod negligentia est circa actum praecipiendi, ad quem etiam pertinet solicitude. Aliter tamen circa actum hunc deficit negligens, et aliter inconstans. Inconstans enim deficit in praecipiendo quasi ab aliquo impeditus: negligens autem per defectum promptae voluntatis.

AD QUARTUM dicendum quod timor Dei operatur ad vitationem cuiuslibet peccati: quia ut dicitur Prov. 15. [v. 27], « *per timorem Domini declinat omnis a malo* ». Et ideo timor facit negligentiam vitare. Non tamen ita quod directe negligentia timori opponatur: sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. Unde etiam supra habitum est [I-2. q. 44. art. 2.], cum de passionibus ageretur, quod timor facit consiliativos.

IIIe ARTIKEL.

Kan de nalatigheid doodzonde zijn?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de nalatigheid geen doodzonde kan zijn. — 1. Een *Glossa* in Gregorius noteert bij het woord van het *Boek Job* (9. 28) : « *Ik ben in vrees over al mijn daden* », dat een « *verminderde liefde tot God de nalatigheid doet toenemen* ». Maar door iedere doodzonde wordt de liefde tot God geheel weggenomen. Daarom is de nalatigheid geen doodzonde.

2. Een andere *Glossa* op den tekst van den *Prediker* (7. 34) : « *Zuiver u met kleine offers van de nalatigheid* », zegt: « *Ofschoon het offer klein is wijscht het de nalatigheden van vele misdaden uit* ». Dit zou echter niet het geval zijn als de nalatigheid doodzonde was. Dus is de nalatigheid geen doodzonde.

3. In de *Wet* waren offers vastgesteld voor de doodzonden, zooals blijkt uit het *Boek Leviticus*. Daar vindt men echter geen offer vermeld tot uitboeting van de nalatigheid. Dus is de nalatigheid geen doodzonde.

ARTICULUS III.

Utrum negligentia possit esse peccatum mortale.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod negligentia non possit esse peccatum mortale. Quia super illud *Job* 9. [v. 28] : « *Verebar omnia opera mea* », etc., dicit *Glos. Gregorii* [ordin. lib. 9. Mor. cap. 34] quod « *illam* », scilicet negligentiam, « *minor amor Dei exaggerat* ». Sed ubicumque est peccatum mortale, totaliter tollitur amor Dei. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

2. **PRÆTEREA**, super illud *Ecli.* 7. [v. 34], « *de negligentia tua purga te cum paucis* », dicitur *Glos. [ord.]* : « *Quamvis oblatio parva sit, multorum delictorum purgat negligentias* ». Sed hoc non esset si negligentia esset peccatum mortale. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

3. **PRÆTEREA**, in lege fuerunt statuta sacrificia pro peccatis mortalibus, sicut patet in *Levit.* [cap. 4. sqq.]. Sed nullum fuit statutum sacrificium pro negligentia. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

Daartegenover echter staat dat het *Bock der Spreuken* (19. 16) zegt: « *Wie zijn leven verwaarloost, zal den geestelijken dood sterven* ».

LEERSTELLING. — In het derde antwoord van het vorig artikel werd gezegd, dat de nalatigheid voortkomt uit een zekere verslapping van den wil, die tot gevolg heeft dat het verstand niet voldoende zorg besteedt om te bevelen wat noodzakelijk is, of op de wijze waartoe het verplicht is. Op twee wijzen nu is het mogelijk dat nalatigheid doodzonde wordt. Eerstens van den kant van hetgeen door de nalatigheid achterwege wordt gelaten. Is dit iets noodzakelijks ter zaligheid, hetzij als handeling, hetzij als omstandigheid van een handeling, dan is die nalatigheid doodzonde. Vervolgens van den kant der oorzaak, waaruit de nalatigheid voortkomt. Is de wil zoo verslapt ten opzichte van God dat hij geheel in gebreke blijft wat de liefde tot God betreft, dan is zulk een nalatigheid doodzonde. Dit heeft voornamelijk plaats wanneer de nalatigheid stamt uit verachting. Indien, voor de rest, de nalatigheid bestaat in het achterwege laten van een daad of omstandigheid, die niet noodzakelijk zijn ter zaligheid, en dit niet geschiedt uit verachting maar uit een tekort

SED CONTRA est quod habetur Prov. 19. [v. 16]: « *Qui neglit viam suam, mortificabitur* ».

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est [art. praec. ad 3.], negligentia provenit ex quadam remissione voluntatis, per quam contingit quod ratio non solicitatur ut praecipiat ea quae debet, vel eo modo quo debet. Potest ergo dupliciter contingere quod negligentia sit peccatum mortale. Uno modo, ex parte ejus quod praetermittitur per negligentiam. Quod quidem sit de necessitate salutis, sive sit actus sive circumstantia, erit peccatum mortale. Alio modo, ex parte causae. Si enim voluntas intantum sit remissa circa ea quae sunt Dei ut totaliter a Dei charitate deficiat, talis negligentia est peccatum mortale. Et hoc praecipue contingit quando negligentia sequitur ex contemptu. Alioquin, si negligentia consistat in praetermissione alicujus actus vel circumstantiae quae non sit de necessitate salutis; nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu fervoris, qui impeditur

aan ijver, veroorzaakt door een of andere dagelijksche zonde, dan is de nalatigheid geen doodzonde maar dagelijksche zonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Een verminderde liefde tot God kan op twee wijzen verstaan worden. Eerstens door een tekort aan ijver in de liefde, en aldus wordt de nalatigheid veroorzaakt die enkel dagelijksche zonde is. Vervolgens door een ontbreken der liefde zelf, wanneer iemand nog slechts bemint met een natuurlijke liefde. En dan wordt de nalatigheid veroorzaakt die doodzonde is.

2. « *Een kleine offerande met nederig gemoed en zuivere liefde opgedragen* », zooals in dezelfde tekst gezegd wordt, zuivert niet alleen van de dagelijksche, maar ook van de doodzonde.

3. Wanneer de nalatigheid bestaat in het achterwege laten van het noodzakelijke ter zaligheid, treedt de verschillende soort van zonde duidelijker aan het licht, dan bij de zonden die bestaan in inwendige daden, welke meer verborgen blijven. Daarom werden voor deze laatste geen bepaalde offers in de wet voorgeschreven. Want het opdragen van offers betekende een zekere openbare bekentenis der zonden, die niet behoefde te geschieden voor verborgen misslagen.

interdum per aliquod veniale peccatum: tunc negligentia non est mortale peccatum, sed veniale.

AD PRIMUM ergo dicendum quod minor amor Dei potest intelligi duplumper. Uno modo, per defectum fervoris charitatis: et sic causatur negligentia quae est peccatum veniale. Alio modo, per defectum ipsius charitatis: sicut dicitur minor amor Dei quando aliquis diligit Deum solum amore naturali. Et tunc causatur negligentia quae est peccatum mortale.

AD SECUNDUM dicendum quod « parva oblatio cum humili mente et pura dilectione facta », ut ibidem dicitur, non solum purgat peccata veniala, sed etiam mortalia.

AD TERTIUM dicendum quod quando negligentia consistit in praetermissione eorum quae sunt de necessitate salutis tunc trahitur ad aliud genus peccati magis manifestum. Peccata enim quae consistunt in interioribus actibus sunt magis occulta. Et ideo pro eis certa sacrificia non injungebantur in lege: quia sacrificiorum oblatio erat quaedam publica protestatio peccati, quae non est facienda de peccato occulto.

VIJF EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE ONDEUGDEN TEGEN DE VERSTANDIGHEID, DIE EEN ZEKERE GELIJKENIS MET HAAR VERTOONEN.

(*Acht Artikelen.*)

Vervolgens moeten wij de ondeugden tegen de verstandigheid beschouwen die een zekere gelijkenis met haar vertoonen. Hieromtrent worden acht vragen gesteld:

1. Is de verstandigheid des vleesches zonde?
 2. Is zij doodzonde?
 3. Is de sluwheid een afzonderlijke zonde?
 4. Over de listigheid.
 5. Over de bedriegelijkheid.
 6. Over de bezorgdheid voor tijdelijke zaken.
 7. Over de bezorgdheid omrent de toekomst.
 8. Over den oorsprong dezer ondeugden.
-

QUAESTIO LV.

DE VITIIS OPPOSITIS PRUDENTIAE SECUNDUM
SIMILITUDINEM, ET PRIMO DE PRUDENTIA CARNIS,
IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiae quae habent similitudinem cum ipsa.

Et circa hoc quaeruntur octo: 1. Utrum prudentia carnis sit peccatum. — 2. Utrum sit peccatum mortale. — 3. Utrum astutia sit peccatum speciale. — 4. De dolo. — 5. De fraude. — 6. De sollicitudine temporali rerum. — 7. De sollicitudine futurorum. — 8. De origine horum vitiorum.

I^e ARTIKEL.

Is de verstandigheid des vleesches zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid des vleesches geen zonde is. — 1. De verstandigheid is van edeler gehalte dan de andere zedelijke deugden, omdat zij alle anderen leiding geeft. Geen enkel soort van gerechtigheid of matigheid nu is zonde. Dus kan geen enkele vorm van verstandigheid zonde zijn.

2. Verstandig handelen is geen zonde, wanneer het gericht is op het bereiken van een doel, dat men mag beminnen. Maar het is geoorloofd het lichaam te beminnen: « *Niemand heeft ooit tegen zijn lichaam haat gekoesterd* », zooals geschreven staat in den *Brief aan de Ephesiërs* (5. 29). Dus is de verstandigheid des vleesches geen zonde.

3. De mensch wordt niet alleen bekoord in het vleesch, maar ook door de wereld en den duivel. Maar onder de zonden zoekt men te vergeefs naar een verstandigheid van de wereld of zelfs van den duivel. Daarom mag men onder de zonden ook niet spreken van een verstandigheid des vleesches.

ARTICULUS I.

Utrum prudentia carnis sit peccatum.

[Ad Rom. cap. 8. lect. 1. et 2.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod prudentia carnis non sit peccatum. Prudentia enim est nobilior virtus quam aliae virtutes morales, utpote omnium regitiva. Sed nulla justitia vel temperantia est peccatum. Ergo neque aliqua prudentia est peccatum.

2. **PRÆTEREA**, prudenter operari ad finem qui licite amatur non est peccatum. Sed caro licite amatur: « *nemo enim unquam carnem suam odio habuit* », ut habetur ad Eph. 5. [v. 29]. Ergo prudentia carnis non est peccatum.

3. **PRÆTEREA**, sicut homo tentatur a carne, ita etiam tentatur a mundo et a diabolo. Sed non ponitur inter peccata aliqua prudentia mundi, vel etiam diaboli. Ergo neque debet poni inter peccata aliqua prudentia carnis.

Daartegenover echter staat dat niemand vijand is van God, tenzij omwille van een misdaad, naar het woord uit het *Boek der Wijsheid* (14. 9): « *God draagt eenzelfden haat tegen den goddelooze en zijn goddeloosheid* ». Maar in den *Brief aan de Romeinen* (8. 7) staat: « *De verstandigheid des vleesches staat vijandig tegenover God* ». Dus is de verstandigheid des vleesches zonde.

LEERSTELLING. — In de 47^e Kw. 13^e Art. werd aangetoond, dat de verstandigheid gericht is op het einddoel van heel het menschelijk leven. Men spreekt daarom in eigenlijken zin van verstandigheid des vleesches, wanneer iemand de goederen des vleesches voor het laatste doel houdt. Dit is klaarblijkelijk zonde, omdat men zich daardoor afwendt van het laatste doel, dat niet bestaat in de goederen des vleesches, zoals boven werd aange- toond (I. II. 2^e Kw. 5^e Art.). Daarom is de verstandigheid des vleesches zonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Rechtvaardigheid en matigheid bevatten uiteraard iets wat deugd genoemd kan worden, nl. het evenwicht, en de beheersching der zinnelijke lusten, en daarom kunnen zij nooit als iets kwaads opgevat worden. Maar

SED CONTRA, nullus est inimicus Deo nisi propter iniquitatem: secundum illud Sap. 14. [v. 9]: « *Simul odio sunt Deo impius et impietas ejus* ». Sed sicut dicitur ad Rom. 8. [v. 9]: « *Prudentia carnis inimica est Deo* ». Ergo prudentia carnis est peccatum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 47. art. 13.], prudentia est circa ea quae sunt ad finem totius vitae. Et ideo prudentia carnis proprie dicitur secundum quod aliquis bona carnis habet ut ultimum finem suae vitae. Manifestum est autem quod hoc est peccatum: per hoc enim homo deordinatur circa ultimum finem, qui non consistit in bonis corporis, sicut habitum est [1-2. q. 2. art. 5.]. Et ideo prudentia carnis est peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod justitia et temperantia in sui ratione important id unde virtus laudatur, scilicet aequalitatem et concupiscentiarum refraenationem: et ideo numquam accipiuntur in malo. Sed nomen

verstandigheid beteekent: het uitzien van het verstand, wat ook kan plaats hebben ten opzichte van het kwaad. Ofschoon nu de verstandigheid in gewonen zin opgevat wordt als iets goeds, kan zij in bijzonderen zin zich uitstrekken tot het kwaad. En in deze beteekenis zegt men dat de verstandigheid des vleesches zonde is.

2. Het vleesch is er om de ziel, zooals de materie om den vorm en het werktuig om den werker. Daarom wordt het lichaam op geoorloofde wijze bemind, opdat het gericht zou worden op het welzijn der ziel als op zijn doel. Wanneer men echter zijn hoogste doel stelt in het welzijn van het lichaam, wordt de liefde onregeld en ongeoorloofd. En op die wijze is de verstandigheid des vleesches gericht op een ongeoorloofde liefde.

3. De duivel bekoort ons niet door zelf een begeerenswaardig voorwerp te zijn, maar door ons iets als begeerenswaardig op te dringen. Daar nu de verstandigheid gericht is op een begeerenswaardig goed, kan men niet spreken van een verstandigheid des duivels. Men kan echter wel spreken van een verstandigheid der wereld en des vleesches: deze zijn gericht op een verkeerd doel, voor zoover de goederen van de wereld of van het vleesch ons als begeerenswaardig worden voorgesteld. Van de verstandigheid der wereld en des vleesches spreekt ons de Heer bij *Lucas* (16. 8)

prudentiae sumitur a providendo, sicut supra dictum est [q. 49. art. 6.]: quod etiam ad mala extendi potest. Et ideo, licet prudentia simpliciter dicta in bono accipiatur, aliquo tamen addito potest accipi in malo. Et secundum hoc dicitur prudentia carnis esse peccatum.

AD SECUNDUM dicendum quod caro est propter animam sicut materia propter formam et instrumentum propter principale agens. Et ideo sic licite diligitur caro ut ordinetur ad bonum animae sicut ad finem. Si autem in ipso bono carnis constituantur ultimus finis, erit inordinata et illicita dilectio. Et hoc modo ad amorem carnis ordinatur prudentia carnis.

AD TERTIUM dicendum quod diabolus nos tentat non per modum appetibilis, sed per modum suggestoris. Et ideo, cum prudentia importet ordinem ad aliquem finem appetibilem, non ita dicitur prudentia diaboli sicut prudentia respectu alicujus mali finis, sub cuius ratione tentat nos mundus et caro, inquantum scilicet proponuntur nobis ad appetendum bona mundi vel carnis. Et ideo dicitur prudentia carnis, et etiam prudentia mundi, secundum illud Luc. 16. [v. 8]: « Filii hujus saeculi prudentiores

wanneer Hij zegt: « *De kinderen van deze wereld zijn verstandiger in hun belangen dan de kinderen van het licht* ». De Apostel vat echter alles samen onder het eene woord: « verstandigheid des vleesches », daar wij ook de uiterlijke goederen dezer wereld begeeren omwille van het vleesch. Toch kan men bij voornoemde drievoudige bekoring wel spreken van een drievoudige verstandigheid. Want daar de verstandigheid in zekeren zin wijsheid is, zoals vroeger werd gezegd (47^e Kw. 2^e Art. 1^e Antw.), kan men met Jacobus (3. 15) spreken van een *aardsche*, een *vleeschelijke* en een *duivelsche wijsheid*, zoals boven bij de behandeling der wijsheid wordt uiteengezet (45^e Kw. 1^e Art. 1^e Antw.).

IIe ARTIKEL.

Is de verstandigheid des vleesches doodzonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstandigheid des vleesches doodzonde is. — 1. Opstand tegen Gods wet is doodzonde, omdat hierdoor God veracht wordt. Welnu, in den *Brief aan de Romeinen* (8. 7) staat geschreven: « *De verstandigheid des vleesches is niet onderworpen aan Gods wet* ». Dus is de verstandigheid des vleesches doodzonde.

sunt in generatione sua », etc. *Apostolus autem totum comprehendit sub prudentia carnis, quia etiam exteriores res mundi appetimus propter carnem. Potest tamen dici quod quia prudentia quodammodo dicitur sapientia, ut supra dictum est [q. 47. art. 2. ad 1.], ideo secundum tres tentationes potest intelligi triplex prudentia. Unde Jac. 3. [v. 15] dicitur sapientia esse « terrena, animalis, et diabolica », ut supra habitum [q. 45. art. 1. ad 1.], cum de sapientia ageretur.*

ARTICULUS II.

Utrum prudentia carnis sit peccatum mortale.

[Ad Rom. cap. 8. lect. 1. et 2.] .

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod prudentia carnis sit peccatum mortale. Rebellare enim divinae legi est peccatum mortale: quia per hoc Deus contemnitur. Sed « *prudentia carnis non est subjecta legi Dei* », ut habetur Rom. 8. [v. 7]. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

2. Iedere zonde tegen den H. Geest is doodzonde. De verstandigheid des vleesches is een zonde tegen den H. Geest, want zij kan niet onderworpen zijn aan Gods wet, zooals de *Brief aan de Romeinen* (8. 7) zegt, en daarom is zij een onvergeeflijke zonde, wat het eigen karakter is van de zonden tegen den H. Geest. Dus is de verstandigheid des vleesches doodzonde.

3. Tegenover het hoogste goed staat het ergste kwaad, zooals blijkt uit de *Ethica*. De verstandigheid des vleesches nu, is tegen gesteld aan de deugd van verstandigheid, die de hoogste is onder de zedelijke deugden. En daarom is zij doodzonde.

Daartegenover echter staat dat datgene wat de zonde vermindert zelf geen doodzonde kan zijn. Maar behoedzaam handelen in de zorgen voor het lichaam, wat tot verstandigheid des vleesches schijnt te behooren, vermindert de zonde. Dus heeft de verstandigheid des vleesches uiteraard niets van doodzonde.

LEERSTELLING. — Vroeger werd reeds uiteengezet (47^e Kw. 2^e Art. 1^e Antw. en 13^e Art.) dat iemand op twee wijzen verstandig genoemd wordt: Eerstens, in ieder opzicht, d.w.z. met betrekking tot het laatste doel van 's menschen leven; vervolgens,

2. PRÆTEREA, omne peccatum in Spiritum Sanctum est peccatum mortale. Sed prudentia carnis videtur esse peccatum in Spiritum Sanctum: « non enim potest esse subjecta legi Dei », ut dicitur Rom. 8. {v. 7}; et ita videtur esse peccatum irremissibile, quod est proprium peccati in Spiritum Sanctum. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

3. PRÆTEREA, maximo bono maximum malum opponiur; ut patet in 6. Ethic. [cap. 10]. Sed prudentia carnis opponitur prudentiae, quae est praecipua inter virtutes morales. Ergo prudentia carnis est praecipua inter peccata mortalia. (1) Et ita est peccatum mortale.

SED CONTRA, illud quod diminuit peccatum non importat de se rationem peccati mortalis. Sed caute prosequi ea quae pertinent ad curam carnis, quod videtur ad prudentiam carnis pertinere, diminuit peccatum. Ergo prudentia carnis de sui ratione non importat peccatum mortale.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 47. art. 2. ad 1. et art. 13.], prudens dicitur aliquis dupliciter: uno modo, simpliciter, scilicet in ordine ad finem totius vitae; alio modo, secundum quid, scilicet

(1) L.: praecipuum... moralia.

in een bepaald opzicht, nl. met betrekking tot een of ander bijzonder doel, b.v. wanneer iemand een verstandig koopman of iets dergelijks genoemd wordt. Wanneer nu de verstandigheid des vleesches genomen wordt in den zin van verstandig in ieder opzicht, dus in den absoluten zin van het woord, zoodanig dat in de zorg voor het lichaam het laatste doel van het menschelijk leven gezocht wordt, dan is zij doodzonde. Want hierdoor keert de mensch zich af van God, daar er niet meerdere laatste doeinden tegelijk kunnen zijn, zooals boven werd aangetoond (I. II. 1^e Kw. 5^e Art.). Indien echter de verstandigheid des vleesches wordt genomen in beperkten zin, is zij slechts dagelijksche zonde. Want het gebeurt somtijds dat iemand zich ongeregeld laat aantrekken door een of andere lichamelijke genieting. Wanneer hij dan uitziet naar de mogelijkheid om zich deze genieting te verschaffen, bedrijft hij een dagelijksche zonde, die valt onder de verstandigheid des vleesches. Wanneer iemand echter door zijn daad, de zorg voor het lichamelijke richt op een eerbaar doel, b.v. wanneer iemand uitziet naar voedsel om zijn lichaam in stand te houden, kan er geen sprake zijn van verstandigheid des vleesches, omdat men in dit geval de zorg voor het lichamelijke ordent tot het einddoel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. De Apostel spreekt

in ordine ad finem aliquem particularem, puta sicut dicitur aliquis prudens in negotiatione vel in aliquo hujusmodi. Si ergo prudentia carnis accipiatur secundum absolutam prudentiae rationem, ita scilicet quod in cura carnis constituatur ultimus finis totius vitae, sic est peccatum mortale: quia per hoc homo avertitur a Deo, cum impossibile sit esse plures fines ultimos, ut supra habitum est [1-2. q. 1. art. 5.]. Si vero prudentia carnis accipiatur secundum rationem particularis prudentiae, sic prudentia carnis est peccatum veniale. Contingit enim quandoque quod aliquis inordinate afficitur ad aliquod delectabile carnis absque hoc quod avertatur a Deo per peccatum mortale: unde non constituit finem totius vitae in delectatione carnis. Et sic adhibere studium ad hanc delectationem consequendam est peccatum veniale, quod pertinet ad prudentiam carnis.

Si vero aliquis actu curam carnis referat in finem honestum, puta cum aliquis studet comedioni propter corporis sustentationem, non vocatur prudentia carnis: quia sic utitur homo cura carnis ut ad finem.

AD FRIMUM ergo dicendum quod Apostolus loquitur de prudentia carnis

hier van de verstandigheid des vleesches in dien zin, dat het doel van heel het menschelijk leven gezocht wordt in de goederen des lichaams. In dezen zin is zij doodzonde.

2. De verstandigheid des vleesches houdt geen zonde in tegen den H. Geest. De tekst die zegt, dat zij niet onderworpen kan zijn aan de wet Gods, moet men niet verstaan alsof iemand die verstandig is naar het vleesch, zich niet kon bekeeren en onderwerpen aan de wet Gods, maar in dien zin dat iemand niet terzelfdertijd de verstandigheid des vleesches kan bezitten en onderworpen zijn aan de wet Gods, zooals de onrechtvaardigheid niet rechtvaardig, en de hitte niet koud kan zijn, ofschoon iets heets koud kan worden.

3. Iedere zonde gaat in tegen de verstandigheid, omdat iedere deugd deel heeft in de verstandigheid. Maar daarom hoeft niet iedere zonde die ingaat tegen de verstandigheid, de zwaarste te zijn. Dit geschieft alleen wanneer een zonde tegenover de verstandigheid staat in een zeer zwaar geval.

IIIe ARTIKEL.

Is de sluwheid een afzonderlijke zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de sluwheid geen afzon-

secundum quod finis constituitur in bonis carnis totius vitae humanae. Et sic est peccatum mortale.

AD SECUNDUM dicendum quod prudentia carnis non importat peccatum in Spiritum Sanctum. Quod enim dicitur quod « non potest esse subjecta legi Dei », non sic est intelligendum quod ille qui habet prudentiam carnis non possit converti et subjici legi Dei: sed quia ipsa prudentia carnis legi Dei non potest esse subjecta, sicut nec injustia potest esse justa, nec calor potest esse frigidus, quamvis calidum possit esse frigidum.

AD TERTIUM dicendum quod omne peccatum opponitur prudentiae, sicut et prudentia participatur in omni virtute. Sed ideo non oportet quod quodlibet peccatum prudentiae oppositum sit gravissimum: sed solum quando opponitur prudentiae in aliquo maximo.

ARTICULUS III.

Utrum astutia sit speciale peccatum.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod astutia non sit speciale pecca-

derlijke zonde is. — 1. De woorden van de H. Schrift brengen nooit iemand tot zonde. Zij raden echter sluwheid aan, naar het woord uit het *Boek der Spreuken* (1. 4) : « *Dat aan de kinderen sluwheid verleend worde* ». Dus is de sluwheid geen zonde.

2. In het *Boek der Spreuken* (13. 16) staat: « *De sluwheid verricht alles met overleg* ». Dit overleg kan gericht zijn of op een goed of op een verkeerd doel. Is het op een goed doel gericht dan schijnt er van zonde geen sprake te zijn. Is het op een kwaad doel gericht, dan schijnt dit te vallen onder de verstandigheid des vleesches of der wereld. Dus is de sluwheid geen bijzondere zonde, onderscheiden van de verstandigheid des vleesches.

3. In zijn verklaring van den tekst uit het *Boek Job* (12. 4) : « *De eenvoud van den rechtvaardige wordt bespot* », zegt Gregorius: « *Het is de wijsheid van deze wereld het innerlijke door allerlei voorwendsels te verbergen, de innerlijke meaning met woorden te omhullen, wat valsch is als waar voor te dragen* ». Verder voegt hij er aan toe: « *Deze verstandigheid leeren jongelingen door het gebruik, knapen worden er in onderricht voor geld* ». Dit alles schijnt tot de sluwheid te behooren. Dus is de sluwheid niet onderscheiden van de verstandigheid des vleesches of der wereld, en is zij geen afzonderlijke zonde.

tum. Verba enim Sacrae Scripturae non inducunt aliquem ad peccandum. Inducunt autem ad astutiam: secundum illud Prov. 1. [v. 4]: « Ut detur parvulis astutia ». Ergo astutia non est peccatum.

2. PRÆTEREA, Prov. 13. [v. 16] dicitur: « *Astutus omnia agit cum consilio* ». Aut ergo ad finem bonum; aut ad finem malum. Si ad finem bonum, non videtur esse peccatum. Si autem ad finem malum, videtur pertinere ad prudentiam carnis vel saeculi. Ergo astutia non est speciale peccatum a prudentia carnis distinctum.

3. PRÆTEREA, Gregorius, 10. Mor. [cap. 29.] exponens illud Job 12. [v. 4]: « *Deridetur justi simplicitas* », dicit: « *Sapientia hujus mundi est cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quae falsa sunt vera ostendere, quae vera sunt, falsa demonstrare* ». Et postea subdit: « *Haec prudentia usu a juvenibus scitur, a pueris pretio discitur* ». Sed ea quae praedicta sunt videntur ad astutiam pertinere. Ergo astutia non distinguitur a prudentia carnis vel mundi; et ita non videtur esse speciale peccatum.

Daartegenover echter staat het gezegde van den Apostel in den *Tweeden Brief aan de Corinthiërs* (4. 2) : « *Wij hebben gebroken met schandelijke geheimzinnigheid, wij houden ons niet met sluwdheid op, noch vervalschen Gods woord* ». Dus is sluwdheid een bepaalde zonde.

LEERSTELLING. — De verstandigheid is de toepassing van het gezond verstand op de handelingen, zooals de wetenschap de toepassing is van het gezond verstand op de weetbare dingen. In het speculatieve nu kan men op twee wijzen zondigen tegen het gezond verstand: eerstens, wanneer het verstand gebracht wordt tot een valsche gevolgtrekking, die waar lijkt; vervolgens, wanneer het verstand zijn gevolgtrekking haalt uit valsche beginselen, die waar schijnen, hetzij dan dat zij voeren tot een valsche of tot een ware gevolgtrekking. Evenzoo kunnen wij een tweevoudige zonde tegen de verstandigheid onderscheiden, die met de ware verstandigheid enige gelijkenis vertoont: eerstens, wanneer de arbeid van het verstand gericht is op een doel dat niet in waarheid, doch slechts in schijn goed is. En dit valt onder de verstandigheid des vleesches. Vervolgens wanneer iemand om een doel — hetzij goed, hetzij kwaad — te bereiken geen ware, maar gehuichelde en schijnbaar goede wegen bewandelt. En dit valt onder de zonde

SED CONTRA est quod Apostolus dicit 2. ad Cor. 4. [v. 2] : « *Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei* ». Ergo astutia est quoddam peccatum.

RESPONDEO dicendum quod prudentia est recta ratio agibilium, sicut scientia est recta ratio scibilium. Contingit autem contra rectitudinem scientiae duplicitate peccari in speculativis: uno quidem modo, quando ratio inducitur ad aliquam conclusionem falsam quae appareat vera; alio modo, ex eo quod ratio procedit ex aliquibus falsis quae videntur esse vera, sive sint ad conclusionem veram sive ad conclusionem falsam. Ita etiam aliquod peccatum potest esse contra prudentiam habens aliquam similitudinem ejus duplicitate. Uno modo, quia studium rationis ordinatur ad finem qui non est vere bonus sed apprens: et hoc pertinet ad prudentiam carnis. Alio modo, inquantum aliquis ad finem consequendum vel bonum vel malum, utitur non veris viis, sed simulatis et apparentibus: et hoc pertinet ad peccatum

van sluwheid. Daarom is de sluwheid een zonde tegen de verstandigheid, onderscheiden van de verstandigheid des vleesches.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Augustinus zegt dat, evenals de verstandigheid verkeerdelyk wel eens in kwaden zin geduid wordt, aldus ook de sluwheid wel eens in goeden zin wordt genomen, van wege de gelijkenis tusschen beide. In eigenlijken zin echter betekent de sluwheid iets verkeerds, zooals de Wijsgeer zegt.

2. De sluwheid kan overleg plegen zoowel voor een goed als voor een slecht doel. Echter men moet een goed doel niet met valsche en gehuichelde middelen nastreven, doch met ware. Daarom is de sluwheid, ook al is zij gericht op een goed doel, toch zonde.

3. Gregorius verstandt onder de verstandigheid dezer wereld, alles wat tot de verkeerde verstandigheid kan behooren. Daaronder valt ook de sluwheid.

astutiae. Unde est quoddam peccatum prudentiae oppositum et a prudentia carnis distinctum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in 4. contr. Jul. [cap. 3.], sicut prudentia abusive quandoque in malo accipitur, ita et astutia quandoque in bono: et hoc propter similitudinem unius ad alterum. Proprie tamen astutia in malo accipitur, sicut et Philosophus dicit, in 6. Ethic. [cap. 12.].

AD SECUNDUM dicendum quod astutia potest consiliari et ad finem bonum et ad finem malum: nec oportet ad finem bonum falsis viis pervenire et simulatis, sed veris. Unde etiam astutia si ordinetur ad bonum finem, est peccatum.

AD TERTIUM dicendum quod Gregorius sub « prudentia mundi » accepit omnia quae possunt ad falsam prudentiam pertinere. Unde etiam sub hac comprehenditur astutia.

IVe ARTIKEL.

Is de listigheid een zonde, behoorende tot de sluwheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de listigheid geen zonde is, behoorende tot de sluwheid. — 1. Zonde, en vooral doodzonde, treft men niet aan bij volmaakte mensen, maar een zekere listigheid wel, naar het woord uit den *Tweeden Brief aan de Corinthiërs* (12. 6) : « *Als slu⁹ mensch heb ik u met list misleid* ». Dus is listigheid niet altijd zonde.

2. Listigheid schijnt in de eerste plaats iets te zijn van de tong, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (5. 11) : « *Met hun tongen waren zij listig* ». Maar de sluwheid is evenals de verstandigheid, iets van het verstand. Dus valt de listigheid niet onder de sluwheid.

3. In het *Boek der Spreuken* (12. 20) wordt gezegd: « *List is in het hart van wie zinnen op kwaad* ». Maar niet alle plannen om kwaad te doen vallen onder de sluwheid. Derhalve schijnt de listigheid niet tot de sluwheid te behoren.

Daartegenover echter staat dat sluwheid er op gericht is om te misleiden, naar het woord van den Apostel in den *Brief aan*

ARTICULUS V.

Utrum dolus sit peccatum ad astutiam pertinens.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod dolus non sit peccatum ad astutiam pertinens. Peccatum enim in perfectis viris non invenitur, et praeципue mortale. Invenitur autem in eis aliquis dolus: secundum illud 2. ad Cor. 12. [v. 16] : « *Cum essem astutus, dolo vos cepi* ». Ergo dolus non est semper peccatum.

2. **PRÆTEREA**, dolus maxime ad linguam pertinere videtur: secundum illud Ps. 5. [v. 11]: « *Linguis suis dolose agebant* ». Astutia autem, sicut et prudentia, est in ipso actu rationis. Ergo dolus non pertinet ad astutiam.

3. **PRÆTEREA**, Prov. 12. [v. 20] dicitur: « *Dolus in corde cogitantium mala* ». Sed non omnis malorum cogitatio pertinet ad astutiam. Ergo dolus non videtur ad astutiam pertinere.

SED CONTRA est quod astutia ad circumveniendum ordinatur, secundum

de *Ephesiërs* (4. 14) : « *Door sluwheid tot misleidende dwaling* ». Hierop nu is ook de listigheid gericht. Dus behoort de listigheid tot de sluwheid.

LEERSTELLING. — Zooals in het vorig artikel geleerd werd, behoort het tot de sluwheid onware, gehuichelde en bedrieglijke wegen te bewandelen om een doel, het zij goed of kwaad, te bereiken. Het bewandelen van deze wegen kan tweevoudig zijn: Eerstens, wat betreft het uitdenken dezer wegen; en dit behoort in eigenlijken zin tot de sluwheid, zooals het uitdenken van goede wegen naar een goed doel, behoort tot de verstandigheid. Vervolgens kan men het bewandelen dezer wegen beschouwen in verband met de uitvoering van de handeling. En aldus zijn wij op het terrein van de listigheid. Daarom beteekent listigheid eigenlijk het uitvoeren der sluwheid. En in dezen zin behoort de listigheid tot de sluwheid.

ANTWCORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Evenals de sluwheid in eigenlijken zin gezegd wordt van iets kwaads, en verkeerdelyk van iets goeds, zoo gaat het ook met de listigheid, die de uitvoering is van de sluwheid.

illud Apostoli ad Eph. 4. [v. 14]: « In astutia ad circumventionem erroris ». Ad quod etiam dolus ordinatur. Ergo dolus pertinet ad astutiam.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. praec.], ad astutiam pertinet assumere vias non veras, sed simulatas et apparentes, ad aliquem finem prosequendum vel bonum vel malum. Assumptio autem harum viarum potest dupliciter considerari. Uno quidem modo, in ipsa excogitatione viarum hujusmodi: et hoc proprie pertinet ad astutiam, sicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum finem pertinet ad prudentialm. Alio modo potest considerari talium viarum assumptio secundum executionem operis: et secundum hoc pertinet ad dolum. Et ideo dolus importat quamdam executionem astutiae. Et secundum hoc ad astutiam pertinet.

AD PRIMUM ergo dicendum quod sicut astutia proprie accipitur in malo, abusive autem in bono; ita etiam et dolus, qui est astutiae executio.

2. De uitvoering der sluwheid om te misleiden, geschiedt aller eerst en voornamelijk door woorden, die de eerste plaats innemen onder de teekenen waarmee de een iets aan den ander wil mededeelen, zooals blijkt uit Augustinus. En daarom wordt listigheid allereerst toegeschreven aan de spraak. Maar listigheid kan ook in daden bestaan, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (104. 25) : « *Zij handelden listig met zijn dienaren* ». Ook in het hart kan er listigheid zijn, naar het woord van het *Boek Ecclesiasticus* (19. 23) : « *Zijn innerlijk is vol listigheid* ». Maar dit geschiedt voor zoover iemand listen uitdenkt, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (37. 13) : « *Zij zonnen den heelen dag op listen* ».

3. Wie plannen bedachten om iets kwaads te doen, moeten noodzakelijk wegen bedenken om hun voornemen te kunnen uitvoeren. En meestal bedenken zij ook listige wegen, waardoor zij des te gemakkelijker hun boos opzet kunnen uitvoeren. Toch kan het soms gebeuren dat zonder sluwheid en listigheid, sommigen openlijk en met geweld het kwaad ten uitvoer brengen. Maar daar dit moeilijker is, komt het zelden voor.

AD SECUNDUM dicendum quod executio astutiae ad decipiendum primo quidem et principaliter fit per verba, quae praecipuum locum tenent inter signa quibus homo significat aliquid alteri, ut patet per Augustinum in lib. 2. de Doctr. Christ. [cap. 3.]. Et ideo dolus maxime attribuitur locutioni. Contingit tamen esse dolum et in factis: secundum illud Ps. 104. [v. 25]: « *Et dolum facerent in servos ejus* ». Est etiam dolus in corde: secundum illud Eccli. 19. [v. 23]: « *Interiora ejus plena sunt dolo* ». Sed hoc est secundum quod aliquis dolos excogitat: secundum illud Ps. 37. [v. 13]: « *Et dolos tota die meditabantur* ».

AD TERTIUM dicendum quod quicumque cogitant aliquod malum facere, necesse est quod excogitent alias vias ad hoc quod suum propositum implant: et ut plurimum excogitent vias dolosas, quibus facilius propositum consequantur. Quamvis contingat quandoque quod absque astutia et dolo aliqui aperte et per violentiam malum operentur. Sed hoc, quia difficilius fit, in paucioribus accidit.

Ve ARTIKEL.

Behoort de bedrieglijkheid tot de sluwheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de bedrieglijkheid niet tot de sluwheid behoort. — 1. Het is niet prijzenswaardig zich te laten misleiden, wat het doelwit is van de sluwheid. Het is echter wel prijzenswaardig bedrog te verduren, naar het woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (6. 7) : « *Waarom verdraagt gij niet liever bedrog?* » Dus behoort de bedrieglijkheid niet tot de sluwheid.

2. Bedrieglijkheid schijnt eerder verband te houden met het onrechtmatig zich toeëigenen of behouden van uiterlijke zaken. In de *Handelingen der Apostelen* (5. 1-2) staat immers geschreven: « *Een zeker man, Ananias genaamd, had met zijn vrouw Saphira een landgoed verkocht, en hield bedrieglijk iets van den prijs achter* ». Maar het onrechtmatig zich toeëigenen of behouden van uiterlijke zaken valt onder de onrechtvaardigheid of onvrijgevigheid. Dus behoort de bedrieglijkheid niet tot de sluwheid, die tegengesteld is aan de verstandigheid.

ARTICULUS V.

Utrum fraus ad astutiam pertineat.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur uod fraus ad astutiam non pertinet. Non enim est laudabile quod aliquis decipi se patiatur, ad quod astutia tendit. Est autem laudabile quod aliquis patiatur fraudem: secundum illud 1. ad Cor. 6. [v. 7] : « *Quare non magis fraudem patimini?* » Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

2. PRÆTEREA, fraus pertinere videtur ad illicitam exceptionem, vel receptionem exteriorum rerum: dicitur enim Act. 5. [v. 1, 2] quod « *vir quidam nōmine Ananias, cum Sapphira uxore sua, vendidit agrum et fraudavit de pretio agri* ». Sed illicite usurpare vel retinere res exteriores pertinet ad injustitiam vel illiberalitatem. Ergo fraus non pertinet ad astutiam, quae opponitur prudentiae.

3. Niemand is sluw tegen zichzelf. Maar wel kan iemand zichzelf somtijds bedriegen, want er staat in het *Boek der Spreuken* (1. 18) : « *Zij stapelen bedrieglijkheden op tegen hun eigen ziel* ». Dus behoort de bedrieglijkhed niet tot de sluwheid.

Daartegenover echter staat dat bedrieglijkhed er op gericht is te misleiden, naar het woord uit het *Boek Job* (13. 9) : « *Wordt Hij (God) als een mensch misleid door uw bedrieglijkheden?* » Maar daarop is ook de sluwheid gericht. Dus behoort de bedrieglijkhed tot de sluwheid.

LEERSTELLING. — Listigheid bestaat in de uitvoering van de sluwheid. Dit is eveneens het geval met de bedrieglijkhed, evenwel met een onderscheid dat hierin schijnt te bestaan, dat de listigheid zich tot alle gevallen uitstrekkt, waarbij de sluwheid in uiterlijke daden wordt omgezet, hetzij dit geschieft door woorden hetzij door handelingen, terwijl de bedrieglijkhed meer uitsluitend in verband staat met uiterlijke handelingen, waardoor de sluwheid tot uiting komt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Apostel wil de geloovigen niet vermanen om zich te laten bedriegen in kennis. Hij

3. PRÆTEREA, nullus astutia utitur contra seipsum. Sed aliquorum fraudes sunt contra seipsos: dicitur enim Prov. 1. [v. 18] de quibusdam quod « moliuntur fraudes contra animas suas ». Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

SED CONTRA, fraus ad deceptionem ordinatur: secundum illud Job 13. [v. 9] : « Numquid decipietur ut homo vestris fraudulentius? » Ad idem etiam ordinatur astutia. Ergo fraus ad astutiam pertinet.

RESPONDEO dicendum quod sicut dolus consistit in executione astutiae, ita etiam et fraus: sed in hoc differre videntur quod dolus pertinet universaliter ad executionem astutiae, sive fiat per verba sive per facta; fraus autem magis proprie pertinet ad executionem astutiae secundum quod fit per facta.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Apostolus non inducit fideles ad hoc:

bedoelt enkel dat zij de gevolgen van het bedrog geduldig moeten dragen, wanneer hen op bedrieglijke wijze onrecht wordt aangedaan.

2. De uiterlijke uitvoering van de sluwheid kan geschieden door de praktijk van een andere ondeugd, zooals de uitvoering van de handelingen, door de verstandigheid voorgeschreven, aan andere deugden wordt overgelaten. Op deze wijze is er niets op tegen dat het bedrog behoort tot de gierigheid of de onvrijgevigheid.

3. Die bedrog plegen stapelen geen bedrieglijkheden op tegen zichzelf of tegen hun eigen zielen, omdat zij het aldus bedoelen; maar het rechtvaardig oordeel Gods bewerkt dat het bedrog, dat zij ten opzichte van anderen plegen zich keert tegen hun eigen zielen, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (7. 16) : « *Hij valt in den kuil, dien hij voor een ander graaft* ».

VIe ARTIKEL.

Is het geoorloofd bezorgd te zijn over tijdelijke zaken?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geoorloofd is bezorgd

quod decipientur in cognoscendo: sed ad hoc quod defectum deceptionis patienter tolerent in sustinendis injuriis fraudulenter illatis.

AD SECUNDUM dicendum quod executio astutiae potest fieri per aliquod aliud vitium, sicut et executio prudentiae fit per virtutes. Et hoc modo nihil prohibet defraudationem pertinere ad avaritiam vel illiberalitatem.

AD TERTIUM dicendum quod illi qui fraudes faciunt ex eorum intentione non moliuntur aliquid contra seipsos vel contra animas suas: sed ex justo Dei judicio provenit ut id quod contra alios moliuntur contra eos retorqueatur, secundum illud Ps. 7. [v. 16]: « Incidit in foveam quam fecit ».

ARTICULUS VI.

Utrum licitum sit sollicitudinem habere de temporalibus rebus.

[Infr. q. 188. art. 7. et lib. 3. Contr. g. cap. 135.
et Quodl. 7. art. 1. ad 7. et Philip. 4.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod licitum sit sollicitudinem habere

te zijn over tijdelijke zaken. — 1. Het is de taak van den mensch, bezorgd te zijn om de dingen waarover hij gebiedt, naar den tekst uit den *Brief aan de Romeinen* (12. 8) : « *Wie gebiedt, doe het met zorg* ». Maar door Gods bestel gebiedt de mensch over tijdelijke zaken, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (8. 8) : « *Alles hebt gij onder zijn voeten gesteld, schapen en runderen enz.* ». Dus moet de mensch zorg hebben over tijdelijke zaken.

2. Eenieder is bezorgd om het doel waarvoor hij werkt. Het is den mensch echter geoorloofd te arbeiden voor het tijdelijke. Van daar zegt de Apostel in zijn *Tweeden Brief aan de Thessaloniciëncens* (3. 10) : « *Wie niet werken wil, zal ook niet eten* ». Dus is het geoorloofd bezorgd te zijn over tijdelijke zaken.

3. Bezorgdheid omtrent de werken van barmhartigheid is prijzenswaardig, naar den tekst uit den *Tweeden Brief aan Timotheus* (1.17) : « *Toen hij te Rome was aangekomen heeft hij vol bezorgdheid naar mij gezocht* ». Maar bezorgdheid over tijdelijke zaken kan somtijds behooren tot de werken van barmhartigheid, wanneer iemand b.v. zorg besteedt om aan weezen en armen het noodige te verschaffen. Dus is bezorgdheid over tijdelijke zaken niet ongeoorloofd.

Daartegenover echter staat dat de Heer zegt bij *Mattheus*

de temporalibus rebus. Ad praesidentem enim pertinet solicitum esse de his quibus praeest: secundum illud Rom. 12. [v. 8]: « Qui praeest in sollicitudine ». Sed homo praeest ex divina ordinatione temporalibus: secundum illud Ps. 8. [v. 8]: « Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves », etc. Ergo homo debet habere sollicitudinem de temporalibus rebus.

2. **PRÆTEREA**, unusquisque solicitor est de fine propter quem operatur. Sed licitum est hominem operari propter temporalia, quibus vitam sustentet: unde Apostolus dicit 2. ad Thess. 3. [v. 10] : « *Si quis non vult operari, non manducet* ». Ergo licitum est solicitari de rebus temporalibus.

3. **PRÆTEREA**, sollicitudo de operibus misericordiae laudabilis est secundum illud 2. ad Tim. 1. [v. 17] : « *Cum Romam venisset, sollicite me quaesivit* ». Sed sollicitudo temporalium rerum quandoque pertinet ad opera misericordiae: puta cum quis sollicitudinem adhibet ad procurandum negotia pupillorum et pauperum. Ergo sollicitudo temporalium rerum non est illicita.

SED CONTRA est quod Dominus dicit, Matth. 6. [v. 31] : « *Nolite*

(6. 31) : « *Wilt niet bezorgd zijn zeggende: Wat zullen wij eten of wat zullen wij drinken, of waarmede zullen wij ons kleeden?* » En toch zijn deze dingen allernoordzakelijkst.

LEERSTELLING. — Bezorgdheid zegt een zekere ijver om iets te verkrijgen. Het is nu duidelijk dat een groteren ijver wordt aangewend, wanneer men vreest te kort te komen. Waar dus een grotere zekerheid is dat men zal verkrijgen wat men noodig heeft, heerscht ook minder bezorgdheid. Zoo kan bezorgdheid om tijdelijke zaken op drievoudige wijze ongeoorloofd zijn. Eerstens, van den kant van datgene waarover wij bezorgd zijn, wanneer wij nl. het tijdelijke zoeken als ons laatste doel. Daarom zegt Augustinus: « *Wanneer de Heer zegt dat wij niet bezorgd moeten zijn enz., zegt hij dit opdat wij die dingen niet als doel zouden stellen, en niet daarom zouden leven volgens de voorschriften van het Evangelie* ». — Vervolgens kan de bezorgdheid om het tijdelijke ongeoorloofd zijn omwille van een overdreven ijver, waarmede men zich het tijdelijke wil verschaffen, zoodanig dat de mensch afgehouden wordt van de geestelijke dingen, die hij in de eerste plaats moet op het oog hebben. Daarom wordt bij *Mattheus* (13. 22) gezegd dat « *de zorg voor het tijdelijke het woord verslikt* ». — En ten derde kan die zorg verkeerd zijn

soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? » Quae tamen sunt maxime necessaria.

RESPONDEO dicendum quod solicitudo importat studium quoddam adhibitum ad aliquid consequendum. Manifestum est autem quod majus studium adhibetur ubi est timor deficiendi: et ideo ubi est securitas consequendi, minor intervenit solicitudo. Sic ergo solicitudo temporalium rerum tripliciter potest esse illicita. Uno quidem modo, ex parte ejus de quo solicitamur: si scilicet temporalia tamquam finem quaeramus. Unde et Augustinus dicit, in lib. de Oper. monach. [cap. 26.] : « *Cum Dominus dicit, Nolite soliciti esse, etc. hoc dicit ut non ista intueantur, et propter ista faciant quidquid in Evangelii praedicatione facere jubentur* ».

Alio modo potest esse temporalium solicitudo illicita propter superfluum studium quod apponitur ad temporalia procuranda, propter quod homo a spiritualibus, quibus principalius inservire debet, retrahitur. Et ideo dicitur Matth. 13. [v. 22] quod « *solicitudo saeculi suffocat verbum* ».

Tertio modo, ex parte timoris superflui: quando scilicet aliquis timet ne,

omwille van een overmatige vrees, wanneer nl. iemand vreest dat hem het noodzakelijke zal ontbreken, ook al doet hij wat hij doen moet. Dit verbiedt de Heer uit hoofde van drie dingen: Vooreerst, omdat grotere weldaden door God aan den mensch worden verleend buiten zijn eigen zorg om, nl. ziel en lichaam; ten tweede, om wille van de hulp die God aan dieren en planten verleent, zonder menschelijke arbeid, enkel maar volgens de instellingen van de natuur; en ten derde om wille van de goddelijke Voorzienigheid: de heidenen kennen deze niet en zijn derhalve bovenmate bezorgd om zich de tijdelijke goederen te verschaffen. En daarom besluit de Heer dat onze bezorgdheid in de eerste plaats moet gericht zijn op geestelijke goederen, terwijl wij daarbij de hoop moeten koesteren dat de tijdelijke goederen ons zullen verleend worden, voor zoover het noodig is, wanneer wij van onzen kant, gedaan hebben wat wij doen moeten.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De tijdelijke goederen staan onder de heerschappij van den mensch opdat hij ze gebruikte voor zoover het noodig is. Hij mag er echter niet zijn laatste doel in stellen en er overdreven bezorgd om zijn.

2. De bezorgdheid van iemand, die door lichamelijken arbeid in zijn levensonderhoud voorziet, is niet overdreven, maar blijft binnen redelijke grenzen. Daarom zegt Hieronymus in zijn *Com-*

faciendo quod debet, necessaria sibi deficiunt. Quod Dominus tripliciter excludit. Primo, propter majora beneficia homini praestita divinitus praeter suam sollicitudinem, scilicet corpus et animam. Secundo, propter subventionem qua Deus animalibus et plantis subvenit absque opere humano, secundum proportionem sue naturae. Tertio ex divina providentia, propter cuius ignorantiam Gentiles circa temporalia bona quaerenda principalius sollicitantur. Et ideo concludit quod principaliter nostra sollicitudo esse debet de spiritualibus bonis, sperantes quod etiam temporalia nobis provenient ad necessitatem, si fecerimus quod debemus.

AD PRIMUM ergo dicendum quod temporalia bona subjecta sunt homini ut eis utatur ad necessitatem: non ut in eis finem constituant, et superflue circa ea sollicitetur.

AD SECUNDUM dicendum quod sollicitudo ejus qui corporali labore panem acquirit non est superflua, si sit moderata. Et ideo Hieronymus dicit

mentaar op *Mattheus* (6. 5) dat « *de arbeid moet verricht worden, maar de bezorgdheid uitgesloten* », nl. de overdreven bezorgdheid, die de ziel beangstigt.

3. Bezorgdheid voor het tijdelijke is bij de werken van barmhartigheid gericht op de liefde als doel. Daarom is zij niet ongeoorloofd, tenzij zij overdreven wordt.

VII ARTIKEL.

Moet men bezorgd zijn voor de toekomst?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men moet bezorgd zijn voor de toekomst. — 1. In het *Boek der Spreuken* (6. 6) staat geschreven: « *Ga naar de mieren, lriaard, en beschouw hunne wegen, en leer wijsheid. Want ofschoon zij geen leider of leermeester hebben, bereiden zij zich voedsel in den zomer, en verzamelen zij in den tijd van den oogst* ». Maar dit is zorgen voor de toekomst. Dus is bezorgdheid voor de toekomst prijzenswaardig.

2. Bezorgdheid behoort bij de verstandigheid. Maar de verstandigheid richt zich op het toekomstige, want haar voornaamste

[sup. illud Matth. 6. v. 25], quod « *labor exercendus est, solicitude tollenda* », superflua scilicet, animum inquietans.

AD TERTIUM dicendum quod solicitude temporalium in operibus misericordiae ordinatur ad finem charitatis. Et ideo non est illicita, nisi sit superflua.

ARTICULUS VII.

Utrum quis debeat esse solicitus futurorum.

[Infr. q. 188. art. 7. ad 2. et lib. 3. Contr. g. cap. 135].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod aliquis debeat solitus esse futurorum. Dicitur enim Proverb. 6. [v. 6 sqq.]: « *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam: quae cum non habeat ducem nec praceptorum, parat in aestate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat* ». Sed hoc est in futurum solicitari. Ergo laudabilis est solicitude futurorum.

2. PRÆTEREA, solicitude ad prudentiam pertinet. Sed prudentia præcipue est futurorum: præcipua enim pars ejus est « *providentia futuro-*

onderdeel is de voorziening van het toekomstige, zooals boven werd uiteengezet (49^e Kw. 6^e Art.). Dus is het deugdzaam bezorgdheid te hebben voor de toekomst.

3. Wie iets op zij legt om het voor later te bewaren, is bezorgd voor de toekomst. Maar van Christus leest men bij *Joannes* (12. 6) dat hij een beurs had om iets te bewaren, waaruit Judas stal. Ook de Apostelen bewaarden het geld dat men hun als prijs voor de verkochte landgoederen voor de voeten legde, zooals men kan lezen in de *Handelingen* (4. 35). Dus is het geoorloofd bezorgd te zijn voor de toekomst.

Daartegenover echter staat dat de Heer zegt bij *Mattheus* (6. 34): « *Wilt niet bezorgd zijn voor den dag van morgen* ». Het woord « morgen » betekent hier de toekomst, zooals Hieronymus in zijn Commentaar op deze tekst verklaart.

LEERSTELLING. — Men mag een handeling niet deugdzaam noemen, als zij niet gepaard gaat met de vereischte omstandigheden, waaronder ook valt de juiste tijd, naar het woord van den *Prediker* (8. 6): « *Voor iedere zaak is er tijd en gelegenheid* ». Dit is niet alleen het geval voor de uiterlijke, maar ook voor de

rum », ut supra dictum est [q. 49. art. 6.]. Ergo virtuosum est solicitari de futuris.

3. **PRÆTEREA**, quicumque reponit aliquid in posterum conservandum solicitus est in futurum. Sed ipse Christus legitur, *Joan.* 12. [v. 6], loculos habuisse ad aliquid conservandum, quos Judas deferebat. Apostoli etiam conservabant pretia praediorum, quae « ante pedes eorum ponebantur », ut legitur *Act.* 4. [v. 35]. Ergo licitum est in futurum solicitari.

SED CONTRA est quod Dominus dicit, *Matth.* 6. [v. 34]: « Nolite solliciti esse in crastinum ». Cras autem ibi ponitur pro futuro, sicut dicit Hieronymus [in hunc loc.].

RESPONDEO dicendum quod nullum opus potest esse virtuosum, nisi debitum circumstantiis vestiatur; inter quas una est debitum tempus, secundum illud *Eccle.* 8. [v. 6]: « Omni negotio tempus est et opportunitas ». Quod non solum in exterioribus operibus, sed etiam in interiori solicitudine

inwendige handelingen. Iedere tijd heeft zijn eigen zorgen. De zomer is de tijd waarin gezorgd moet worden voor den graanoogst, de herfst is de tijd van den wijnoogst. Is nu iemand in den zomer reeds bezorgd om den wijnoogst, dan laat hij zich in beslag nemen door een overdreven zorg voor de toekomst. Zulke overdreven bezorgdheid verbiedt de Heer, waar Hij zegt: « *Weest niet bezorgd voor den dag van morgen* ». Daarom voegt Hij er aan toe: « *De dag van morgen zal bezorgd zijn voor zichzelf* ». d.w.z.: hij zal zijn eigen bezorgdheid meebrengen, die meer dan genoeg de ziel zal hinderen. En daarom zegt de Heer ook nog: « *Iedere dag heeft genoeg aan zijn eigen leed* », d.w.z. aan het onaangename der bezorgdheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De mieren hebben bezorgdheid op het passende tijdstip. Dit wordt ons ter navolging voorgehouden.

2. Het is de taak der verstandigheid voorzieningen te treffen voor de toekomst, in de mate waarin men daartoe verplicht is. Maar deze voorzienigheid of bezorgdheid is onredelijk, als men het tijdelijke, waarbij sprake is van verleden en toekomst, zoekt als een laatste doel, ofwel wanneer men overvloedige goederen zoekt,

locum habet. Unicuique enim tempori competit propria solicitude: sicut tempori aestatis competit sollicitudo metendi, ipsi autem competit sollicitudo vindemiae. Si quis ergo tempore aestatis de vindemia jam esset solitus, superfue praeoccuparet futuri temporis sollicitudinem. Unde hujusmodi sollicitudinem tamquam superfluam Dominus prohibet, dicens: « Nolite solliciti esse in crastinum ». Unde subdit: « Crastinus enim dies solitus erit sibi ipsi », idest suam propriam sollicitudinem habebit, quae sufficiet ad animum affligendum. Et hoc est quod subdit: « Sufficit diei malitia sua », idest afflictio sollicitudinis.

AD PRIMUM ergo dicendum quod formica habet sollicitudinem congruam tempori: et hoc nobis imitandum proponitur.

AD SECUNDUM dicendum quod ad prudentiam pertinet providentia debita futurorum. Esset autem inordinata futurorum providentia vel sollicitudo si quis temporalia, in quibus dicitur praeteritum et futurum, tamquam fines

buiten het noodzakelijke levensonderhoud, ofwel wanneer men bezorgd is vóór den tijd.

3. Augustinus zegt: « *Wanneer wij een dienaar Gods bemerken, die vooruit ziet, opdat hem de noodzakelijkheden des levens niet zouden ontbreken, veroordeelen wij hem niet wegens bezorgdheid voor den dag van morgen. Want ook de Heer verwaardigde zich een beurs te bezitten, om ons een voorbeeld te geven. En in de Handelingen der Apostelen staat geschreven, dat zij het noodzakelijke levensonderhoud verschaffen voor de toekomst, bij een dreigenden hongersnood. De Heer keurt niet af dat men zich op menschelijke wijze het noodzakelijke aanschaft; Hij keurt het echter wel af indien men zich daarom tegen God verzet*

 ».

VIIIe ARTIKEL.

Vinden dergelijke ondeugden hun oorsprong in de gierigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat deze ondeugden hun oorsprong niet hebben in de gierigheid. — 1. Boven werd uiteengezet (53^e Kw. 6^e Art.) dat de goede werking van het verstand

quaereret; vel si superflua quaereret ultra praesentis vitae necessitatem; vel si tempus solitudinis praeoccuparet.

AD TERTIUM dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in lib. 2. de Serm. Dom. in monte [cap. 17.], « cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria sibi desint, non judicemus eum de crastino solicitum esse. Nam et ipse Dominus propter exemplum loculos habere dignatus est; et in Actibus Apostolorum scriptum est ea quae ad victimum sunt necessaria procurata esse in futurum propter imminentem famem. Non ergo Dominus improbat si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista non (1) militet Deo.

ARTICULUS VIII.

Utrum hujusmodi vitia oriantur ex avaritia.

[Infr. q. 118. art. 7. et 8. De Malo. q. 13. art. 3.]

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod hujusmodi vitia non oriantur ex avaritia. Quia sicut dictum est [q. 53. art. 6.], per luxuriam maxime

(1) L.: om. non.

vooral belemmerd wordt door de onkuischheid. Maar de hier opgenoemde ondeugden zijn tegengesteld aan het juist-oordeelend verstand of de verstandigheid. Daarom ontstaan zij voornamelijk uit de onkuischheid, vooral daar de Wijsgheer zegt dat « *Venus listig is, en haar strikken menigvuldig* » en « *Wie zich niet beheerscht in de begeerlijkhed valt in velerlei strikken* ».

2. De hier behandelde ondeugden vertoonen een zekere gelijkenis met de verstandigheid, zooals gezegd is (3^e Art. en 47^e Kw. 13^e Art.). Maar omdat de verstandigheid zetelt in het verstand, schijnen die ondeugden eerder verwant te zijn met geestelijke ondeugden, zooals de hoogmoed en de ijdele glorie. Daarom vinden deze ondeugden eerder hun oorsprong in den hoogmoed dan in de gierigheid.

3. De mensch gebruikt niet alleen hinderlagen bij het rooven van andermans goed, maar ook bij het bedrijven van moord. Het eerste behoort tot de gierigheid, het tweede tot den toorn. Maar hinderlagen leggen valt onder de sluwheid, listigheid en bedrieglijkheid. Dus ontstaan deze ondeugden niet alleen uit gierigheid, maar ook uit toorn.

Daartegenover echter staat dat Gregorius de bedrieglijkheid vermeldt onder de dochters van de gierigheid.

ratio patitur defectum in sua rectitudine. Sed hujusmodi vitia non opponuntur rationi rectae, scilicet prudentiae. Ergo hujusmodi vitia maxime ex luxuria oriuntur: praesertim cum Philosophus dicat, in 7. Ethic. [cap. 6.], quia « *Venus est dolosa, et ejus corrigia est varia* », et quod « *ex insidiis agit incontinens concupiscentiae* ».

2. PRÆTEREA, praedicta vitia habent quamdam similitudinem prudentiae, ut dictum est [art. 3. huj. q. et q. 47. art. 13.]. Sed ad prudentiam, cum sit in ratione, majorem propinquitatem habere videntur vitia magis spiritualia, ut superbia et inanis gloria. Ergo hujusmodi vitia magis videntur ex superbia oriri quam ex avaritia.

3. PRÆTEREA, homo insidiis utitur non solum in diripiendis bonis alienis, sed etiam in machinando aliorum caedes: quorum primum pertinet ad avaritiam, secundum ad iram. Sed insidiis uti pertinet ad astutiam, dolum et fraudem. Ergo praedicta vitia non solum oriuntur ex avaritia, sed etiam ex ira.

SED CONTRA est quod Gregorius, 31. Mor. [cap. 45.], ponit fraudem filiam avaritiae.

LEERSTELLING. — Boven werd aangetoond (3^e Art. en 47^e Kw. 13^e Art.) dat de verstandigheid des vleesches en de sluwheid, de listigheid en de bedrieglijkheid, een zekere gelijkenis vertoonen met de verstandigheid, door een gelijkaardig gebruik van het verstand. Maar onder alle andere deugden treedt het goede gebruik van het verstand vooral aan het licht in de rechtvaardigheid, die zetelt in het redelijk streefvermogen. En daarom komt het verkeerde gebruik van het verstand vooral aan den dag in de ondeugden, die tegengesteld zijn aan de rechtvaardigheid. Aan de rechtvaardigheid nu is het scherpst tegengesteld de hebzucht. En daarom vinden de hier besproken ondeugden vooral hun oorsprong in de hebzucht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door de heftigheid der genieting en der begeerlijkhed, overweldigt de onkuischheid het verstand zoo volkomen dat het niet in werking kan treden. In de hier genoemde ondeugden is er integendeel nog wel eenig gebruik van het verstand aanwezig, al is het dan een verkeerd gebruik. Daarom ontstaan deze ondeugden niet rechtstreeks uit de onkuischheid. Wanneer de Wijsgeer Venus een listige noemt, dan zegt hij dit bij wijze van vergelijking, omdat zij plotseling den mensch overvalt zooals dit bij een hinderlaag geschiedt, echter

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est [art. 3. huj. q. et q. 47. art. 13.], prudentia carnis, et astutia, cum dolo et fraude, quamdam similitudinem habent cum prudentia in aliquali usu rationis. Praecipue autem inter alias virtutes morales usus rationis rectae appetit in justitia, quae est in appetitu rationali. Et ideo usus rationis indebitus etiam maxime appetit in vitiis oppositis justitiae. Opponitur autem ipsi maxime avaritia. Et ideo praedicta vicia maxime ex avaritia oriuntur.

AD PRIMUM ergo dicendum quod luxuria, propter vehementiam delectationis et concupiscentiae, totaliter opprimit rationem, ne prodeat in actum. In praedictis autem vitiis aliquis usus rationis est, licet inordinatus. Unde praedicta vicia non oriuntur directe ex luxuria. Quod autem Philosophus Venerem dolosam appellat, hoc dicitur secundum quamdam similitudinem: inquantum scilicet hominem subito surripit, sicut et in dolis agitur; non

niet door sluwheid, maar eerder door de heftigheid van de begeerte en de genieting. Vandaar dat hij er aan toevoegt: « *Venus ontsteelt den wijze veel verstand* ».

2. Een overval plegen vanuit een hinderlaag is een teeken van een zekere kleinmoedigheid; de grootmoedige immers wil in alles openlijk handelen, zooals de Wijsgeer zegt. Daar nu de hoogmoed een zekere gelijkenis heeft of althans voorwendt, met de grootmoedigheid, volgt dat voornoemde ondeugden niet uit den hoogmoed ontstaan, daar zij met bedrog en list handelen. Eerder zijn zij verwant met de gierigheid, die alleen het nut zoekt, en aan grootheid weinig waarde hecht.

3. Toorn heeft iets plotselings in zich, waarom hij overhaast en zonder overleg handelt. Voornoemde ondeugden gebruiken wèl overleg, zij het dan op verkeerde wijze. Wanneer moordenaars hinderlagen leggen, komt dit niet voort uit toorn, maar uit haat. Want de toornige mensch wil openlijk schade toebrengen, zooals de Wijsgeer zegt.

tamen per astutias, sed magis per violentiam concupiscentiae et delectationis.
Unde et subdit quod « *Venus furatur intellectum multum sapientis* ».

AD SECUNDUM dicendum quod ex insidiis agere ad quamdam pusillanimitatem pertinere videtur: magnanimus enim in omnibus vult manifestus esse, ut Philosophus dicit in 4. Ethic. [cap. 3.]. Et ideo quia superbia quamdam similitudinem magnanimitatis habet vel fingit, inde est quod non directe ex superbia hujusmodi vitia oriuntur, quae utuntur fraude et dolo. Magis autem hoc pertinet ad avaritiam, quae propriam utilitatem quaerit, parvipendens excellentiam.

AD TERTIUM dicendum quod ira habet subitum motum: unde praecipitanter agit et absque consilio; quo utuntur praedicta vitia, licet inordinate. Quod autem aliqui insidiis utantur ad caedes aliorum, non proveni ex ira, sed magis ex odio: quia iracundus appetit esse manifestus in nocendo, ut dicit Philosophus in 2. Rhet. [cap. 2.].

ZES EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE GEBODEN, BETREFFENDE DE VERSTANDIGHEID.

(*Twee Artikelen.*)

Hierna moet gehandeld worden over de geboden, in zake verstandigheid. Daaromtrent worden twee vragen gesteld:

1. Over de geboden betreffende de verstandigheid zelf.
2. Over de geboden betreffende de tegengestelde ondeugden.

I^e ARTIKEL.

Moest een van de tien geboden Gods de verstandigheid opleggen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat een van de tien geboden Gods de verstandigheid moest opleggen. — 1. De voornaamste geboden moeten uitgevaardigd worden omtrent de voornaamste

QUAESTIO LVI.

DE PRAECEPTIS AD PRUDENTIAM PERTINENTIBUS IN DUOS ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad prudentiam. Et circa hoc quaeruntur duo: 1. De praeceptis pertinentibus ad prudentiam. — 2. De praeceptis pertinentibus ad vitia opposita.

ARTICULUS I.

*Utrum de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum
inter praecepta decalogi.*

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi. De principaliori enim virtute principaliora praecepta dari debent. Sed principaliora praecepta legis sunt

deugd. Maar de voornaamste geboden uit de wet zijn de tien geboden. Daar nu de verstandigheid de voornaamste is onder de zedelijke deugden, lijkt het wel dat zij door een van de tien geboden moest opgelegd worden.

2. De Evangelie-leer behelst de wet, in de eerste plaats de tien geboden. Maar in de Evangelie-leer wordt de verstandigheid opgelegd, o. m. bij *Mattheus* (10. 16) : « *Weest voorzichtig als slangen* ». Dus moest door een der tien geboden de daad van verstandigheid opgelegd worden.

3. De andere schriften van het Oude Verbond zijn gericht op de tien geboden. Vandaar dat bij *Malachias* (4. 4) gezegd wordt: « *Gedenkt de wet van Mozes, mijn dienaar, die ik opgelegd heb in Oreb* ». Maar in andere Schriften van het Oude Verbond wordt de verstandigheid opgelegd, zoodals in het *Boek der Spreuken* (4. 5) : « *Steun niet op eigen verstandigheid* », en verder (4. 25) : « *Uwe blikken gaan aan uwe stappen vooraf* ». Dus moest in de wet de verstandigheid opgelegd worden, vooral in de wet der tien geboden.

Het tegenovergestelde echter blijkt bij het opsommen van de tien geboden.

praecepta decalogi. Cum ergo prudentia sit principalior inter virtutes morales, videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi.

2. PRÆTEREA, in doctrina Evangelica continetur lex maxime quantum ad praecepta decalogi. Sed in doctrina Evangelica datur praeceptum de prudentia: ut Matth. 10. [v. 16] : « *Estote prudentes sicut serpentes* ». Ergo inter praecepta decalogi debuit praecipi actus prudentiae.

3. PRÆTEREA, alia documenta veteris testamenti ad praecepta decalogi ordinantur: unde et Malach. ult. [v. 4] dicitur: « *Mementote legis Moysi, servi mei, quam mandavi ei in Horeb* ». Sed in aliis documentis veteris testamenti dantur praecepta de prudentia: sicut Prov. 3. [v. 5]: « *Ne innitaris prudentiae tuae* »; et infra 4. [v. 25]: « *Palpebrae tuae præcedant gressus tuos* ». Ergo et in lege debuit aliquod praeceptum de prudentia dari, et praecipue inter praecepta decalogi.

SED CONTRARIUM patet enumeranti praecepta decalogi.

LEERSTELLING. — Waar het ging over de geboden (I. II. 100^e Kw. 1^e Art.) werd gezegd, dat de tien geboden, uitgevaardigd voor geheel het volk, door allen beschouwd worden als iets wat tot de natuurlijke rede behoort. Onder de uitspraken van de natuurlijke rede nu, vallen in de eerste plaats de doeleinden van het menschelijk leven, die tot de practijk van het leven in dezelfde verhouding staan als de natuurlijk-gekende beginselen tot het denken, zooals boven gebleken is (47^e Kw. 6^e Art.). De verstandigheid echter houdt verband, niet met het doel, maar met de middelen tot het doel, zooals gezegd werd (47^e Kw. 6^e Art.). En daarom paste het niet, tusschen de tien geboden er een op te nemen dat rechtstreeks op de verstandigheid zou slaan. Op de verstandigheid slaat evenwel elk van de tien geboden, voor zoover zij zelf de leiding moet hebben van alle deugdzame handelingen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoewel de verstandigheid alles samengenomen de voornaamste is onder de zedelijke deugden, toch is het de rechtvaardigheid die meer bepaaldelijk het begrip « verplichting » insluit, wat vereischt is voor een gebod, zooals boven werd gezegd (44^e Kw. 1^e Art. en I. II. 99^e Kw. 1^e en 5^e Art.). En daarom moesten de voornaamste

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 100. art. 1.], cum de praeceptis ageretur, praecpta decalogi, sicut data sunt omni populo, ita etiam cadunt in existimationem omnium, quasi ad naturalem rationem pertinentia. Praecipue autem sunt de dictamine rationis naturalis fines humanae vitae, qui se habent in agendis sicut principia naturaliter cognita in speculativis, ut ex supradictis patet [q. 47. art. 6.]. Prudentia autem non est circa finem, sed circa ea quae sunt ad finem, ut supra dictum est [ibid.]. Et ideo non fuit conveniens ut inter praecpta decalogi aliquod praecemptum poneretur ad prudentiam pertinens directe. Ad quam tamen omnia praecpta decalogi pertinent secundum quod ipsa est directiva omnium virtuosorum actuum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod licet prudentia sit simpliciter principalior omnibus aliis virtutibus moralibus, justititia tamen principalius respicit rationem debiti, quod requiritur ad praecemptum, ut supra dictum est [q. 44. art. 1. et 1-2. q. 99. art. 1 et 5.]. Et ideo principalia praecpta legis, quae

geboden van den decaloog eerder tot de rechtvaardigheid dan tot de verstandigheid behooren.

2. De Evangelie-leer is de leer van de volmaaktheid. Zij moet dus den mensch onderrichten in alles wat tot een recht-geordend leven behoort, het weze doel of middel. En daarom moesten in de Evangelie-leer ook geboden gegeven worden met betrekking tot de verstandigheid.

3. Zooals sommige leerstukken van het Oude Verbond geordend zijn op de tien geboden, aldus was het passend dat de latere schriften van het Oude Verbond de mensen zouden onderrichten met betrekking tot de verstandigheid, die verband houdt met de middelen tot het doel.

IIe ARTIKEL.

Werden de ondeugden, tegengesteld aan de verstandigheid, op passende wijze verboden in het Oude Verbond?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de ondeugden, tegen-

sunt praecepta decalogi, magis debuerunt ad justitiam quam ad prudentiam pertinere.

AD SECUNDUM dicendum quod doctrina Evangelica est doctrina perfectionis et ideo oportuit quod in ipsa perfecte instrueretur homo de omnibus quae pertinent ad rectitudinem vitae, sive sint fines sive sint ea quae sunt ad finem. Et propter hoc oportuit in doctrina Evangelica etiam de prudentia praecepta dari.

AD TERTIUM dicendum quod sicut alia doctrina veteris testamenti ordinatur ad praecepta decalogi ut ad finem, ita etiam conveniens fuit ut in subsequentibus documentis veteris testamenti homines instruerentur de actu prudentiae, qui est circa ea quae sunt ad finem.

ARTICULUS II.

Utrum in veteri lege fuerint convenienter praecepta prohibitiva proposita de vitiis oppositis prudentiae.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod in veteri lege fuerint incon-

gesteld aan de verstandigheid, niet op passende wijze verboden werden in het Oude Verbond. — 1. Aan de verstandigheid immers zijn evenzeer tegengesteld de ondeugden die rechtstreeks met haar strijdig zijn, zooals de onverstandigheid en haar onderdeelen, als de ondeugden die met haar eenige gelijkenis vertoonen, zooals de sluwheid en wat er mee samenhangt. Maar deze laatste ondeugden worden verboden in de wet. Er wordt immers gezegd in het *Boek Leviticus* (19. 13) : « *Gij zult uw naaste niet afzetten* ». En in het *Boek Deuteronomium* (25. 13) : « *Gij zult in uw buidel geen tweeerlei gewichten hebben, een groot en een klein* ». Dus moesten ook de ondeugden, die rechtstreeks in strijd zijn met de verstandigheid, verboden worden.

2. Bedrog is in vele andere dingen mogelijk, dan in koop en verkoop. Het was dus niet passend dat de wet enkel maar bedrog verbood in koop en verkoop.

3. Dezelfde reden geldt om een daad van deugd op te leggen, en om de tegengestelde ondeugdzame daad te verbieden. Maar de daad van verstandigheid wordt in de wet niet opgelegd. Dus moesten tegenovergestelde ondeugden in de wet niet verboden worden.

Het tegendeel echter blijkt door de opsomming van de geboden, in de eerste bedenking.

venienter praecepta prohibitiva proposita de vitiis oppositis prudentiae. Opponuntur enim prudentiae non minus illa quae habent directam oppositionem ad ipsam sicut imprudentia et partes ejus, quam illa quae cum ipsa similitudinem habent, sicut astutia et quae ad ipsam pertinent. Sed haec vicia prohibitur in lege: dicitur enim Levit. 19. [v. 13]: « Non facies calumniam proximo tuo »; et Deut. 25. [v. 13]: « Non habebis in sacculo tuo diversa pondera, minus et majus ». Ergo et de illis vitiis quae directe opponuntur prudentiae aliqua praecepta prohibitiva dari debuerunt.

2. PRÆTEREA, in multis aliis rebus potest fieri fraus quam in emptione et venditione. Inconvenienter ergo fraudem in sola emptione et venditione lex prohibuit.

3. PRÆTEREA, eadem ratio est praecipiendi actum virtutis et prohibendi actum vitiis oppositi. Sed actus prudentiae non inveniuntur in lege praecepti. Ergo nec aliqua opposita vicia debuerunt in lege prohiberi.

SED CONTRARIUM patet per praecepta legis inducta [in arg. 1.] .

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (vorig Art. 1^e Antw.) sluit de rechtvaardigheid vooral het begrip « verplichting » in, wat vereischt is voor een gebod, omdat de rechtvaardigheid er in bestaat zijn verplichting na te komen tegenover een andere, zooals verder zal uiteengezet worden (58^e Kw. 2^e Art.). De sluwheid nu uit zich vooral in die dingen, waarop ook de rechtvaardigheid slaat, zooals gezegd werd (55^e Kw. 8^e Art.). En daarom was het noodig de sluwheid in de wet te verbieden, voor zoover zij samenhangt met de onrechtvaardigheid, wat b.v. het geval is wanneer iemand met list en bedrog een ander belastert, of zijn goederen afzet.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De ondeugden die rechtstreeks en klaarblijkelijk tegengesteld zijn aan de verstandigheid, hangen niet samen met de onrechtvaardigheid, zooals de uitvoering van de sluwheid. En daarom worden zij in de wet niet verboden zooals list en bedrog, die tot de onrechtvaardigheid behooren.

2. Alle list en bedrog, bedreven en dingen die tot de onrechtvaardigheid behooren, kan als verboden beschouwd worden in het *Boek Leviticus* (19. 13), waar de laster wordt verboden. Bedrog en

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [art. praec.], justitia maxime respicit rationem debiti, quod requiritur ad praeceptum: quia justitia est ad reddendum debitum alteri, ut infra dicetur [q. 58. art. 2.]. Astutia autem quantum ad executionem maxime committitur in his circa quae est justitia, ut dictum est [q. 55. art. 8.]. Et ideo conveniens fuit ut praecepta prohibitiva darentur in lege de executione astutiae in quantum ad injustitiam pertinet: sicut cum dolo et fraude aliquis alicui calumniam ingerit, vel ejus bona surripit.

AD PRIMUM ergo dicendum quod illa vitia quae directe opponuntur prudentiae manifesta contrarietate non ita pertinent ad injustitiam sicut executio astutiae. Et ideo non ita prohibentur in lege sicut *fraus* et *dolus*, quae ad injustitiam pertinent.

AD SECUNDUM dicendum quod omnis dolus vel *fraud* commissa in his quae ad injustitiam (1) pertinent potest intelligi esse prohibita, *Levit. 19.*

(1) L.: *justitiam*.

list worden echter vooral aangewend in koop en verkoop, volgens het woord van het *Boek Ecclesiasticus* (26. 28) : « *De wijnverkooper zal niet vrij te pleiten zijn van zonde met de lippen* ». Daarom wordt in de wet op speciale wijze het bedrog in handelszaken verboden.

3. Al de geboden in de wet, betreffende de daden van rechtvaardigheid, slaan op de uitvoering van de verstandigheid; evenzoo slaat ook elk verbod met betrekking tot diefstal, laster en bedrieglijken verkoop, op de uitvoering van de sluwheid.

[v. 13], in prohibitione calumniae. Praecipue autem solet fraus exerceri et dolus in emptione et venditione, secundum illud Eccli. 26. [v. 28]: « Non justificabitur caupo a peccato labiorum ». Propter hoc specialiter praeceptum prohibitivum datur in lege de fraude circa emptiones et vendiciones commissa.

AD TERTIUM dicendum quod omnia pracepta de actibus justitiae in lege data pertinent ad executionem prudentiae: sicut et pracepta prohibitiva data de furto, calunnia et fraudolenta venditione pertinent ad executionem astutiae.

Attenta duorum Revisorum relatione,

IMPRIMI POTEST

P. H. M. PARIJS, O. P.

Vic. Provincialis.

Bruxellis, 16 Octobris, 1938

NIHIL OBSTAT

Gandae, 18 Oct. 1938

F. JOANNES A CRUCE, O. C. D. Censor

IMPRIMATUR

Gandae, 19 Octobris 1938

C. VAN CROMBRUGGHE,

Vic. Gen.